

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2018. július-augusztus • XXIX. évfolyam 7-8. (332-333.) szám

Ára: 600 Ft

Vendégünk:
Bátmonostor

Fotó: amve.hu

- **Viseletek, népszokások, ragadványnevek: mozaikok Bátmonostor múltjából és jelenéből**
- **Emlékezés Kabdebó Tamásra**
- **Kalandozások Thaiföldön és Rómában**
- **Görgei Artúr nyári hadjárata**

Tartalomjegyzék

- Bátmonostor múltjából és jelenéből (*Deszecsárné Kubatovics Gyöngyi, Deszecsár Tomisláv, Sándor Boglárka, Mayer István, Béda Istvánné, Lex Orsolya és Nebojszki László írásai*)..... 3
- A fa ismeretlen ágai – kalandozás egy bácskai sváb családtörténetében (*Mayer János tanulmánya, 3. rész*) 20
- Széchenyi Baján (*Anekdota Szöke György István gyűjtéséből*)..... 23
- Görgei Artúr nyári hadjárata (*Kenyeres Zsolt írása*)..... 24
- Sarlós István Paul Harris-díjas (*BH-tudósítás*)..... 26
- Tariménes utazása a túlvilágra – derűs szomorú emlékezés Kabdebó Tamásra (*Haklik Norbert nekrológia*)..... 27
- Imrédy Béla miniszterelnök, Baja város díszpolgára (*Kovács Emőke forrásközlése*)..... 28
- Egzotikus tájakon: Krabi, Thaiföld avagy mosolyok, mangó, mézskőhegyek, majmok (*Bognár-Simor Katalin útibeszámolója*)..... 30
- Rómában kegyes leszek hozzátok" (*Tomaskovity Szabolcs élménybeszámolója, 3. rész*)..... 33
- Első lépések a bajai Türr-szoborért (*Sarlós István forrásközlése*)..... 35
- Akivel élőben és szobor alakban is találkoztam (*Péter Árpád megemlékezése*)..... 36
- „Befogad és kiteszt a világ...” (*Mayer János színikritikája*)..... 37
- Félúton a létezés felé (*Mihálovics Ferenc színházi élménybeszámolója*)..... 39
- Órák (Kárpáti Jonatán novellája)..... 40
- A Milanković-Bacsák ciklus a paleoklimatológiában (*Hágen András tanulmánya*)..... 42
- Mayer Antal „Én már választottam hazát...” c. könyvéről (*Merk Zsuzsa ismertetője*)..... 45
- Múltfeldolgozás regény formában (*Mayer János recenziója*)..... 47
- Nyári napokon (*Szűnder Dezső receptjei*)..... 48

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

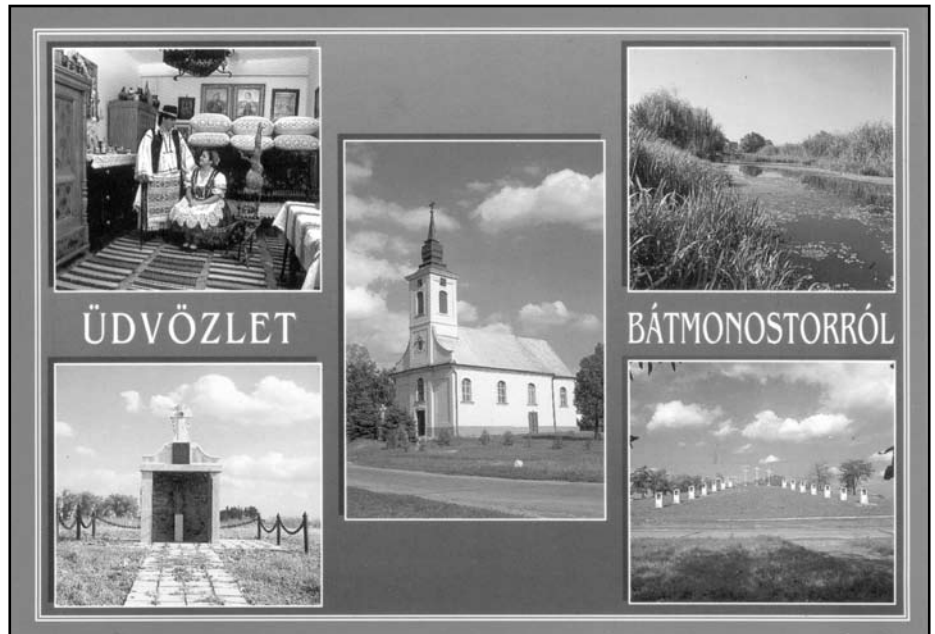
Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Nyári vendég: Bátmonostor

M. J.

■ Voltak idők, amikor környékünk legjelentősebb településének nem Baja, hanem Bátmonostor számított. Egykori birtokosai, a *Becsei, Bátmonostori* és *Töttös* néven is ismert család sarjai az Anjou- és Luxemburg-királyok idejében országos főmértóságokat is viseltek, ám birtokaik központja a 14. század első felétől mindvégig a Bodrog megyei település volt. Igaz, a mai monostoriaknak nem sok köze van a falu középkori lakóihoz (sőt, maga a település sem a mai helyén volt), de arra joggal lehetnek büszkéek, hogy lakhelyüket a 11. század óta nyilvántartják, és igen gazdag, forrásokkal is igazolható múltja van.

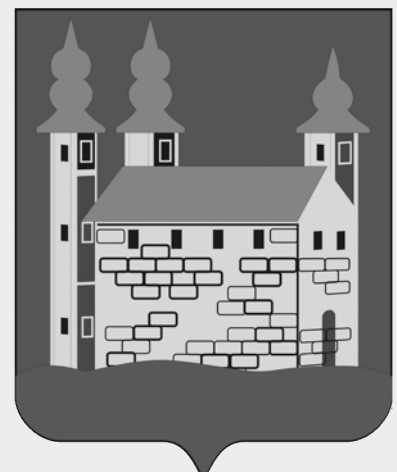
A török időkben csaknem teljesen elpusztult települést – régióink legtöbb helységéhez hasonlóan – a 18. században telepítették újjá; a ma magukat tősgyökeres helyieknek számító lakosok az akkori (részben valószínűleg felvidéki eredetű) telepések leszármazottai.

Bátmonostor a középkorban betöltött szerepét sosem nyerte vissza, ám ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy ne rendelkezne értékes kultúrával, helyi büszkeségekkel.

Hagyományainkhoz híven ebben a nyári lapszámunkban e települést mutatjuk be közelebbről, elsősorban a ma és a közelmúlt értékeire koncentrálna. Úgy gondoljuk, sokak számára nem ismert, ám megőrzésre méltó az a kulturális örökség, amelyet Monostor hordoz, és ezt

mindannyiuk figyelmébe ajánljuk. Nem feledkezünk meg azonban megszokott rovatainkról sem; olvashatnak hosszabb tanulmányokat, megemlékező írásokat, könyv- és színikritikákat és a nyárhoz köthető ételrecepteket is, és ha azt nem is ígérjük, hogy a 48 oldalnyi tartalom kitart a nyári szünet végéig, azért hosszabb időre tartalmas olvasnivalót nyújt. Szeptemberben pedig várjuk vissza olvasóinkat egy „hagyományos” lapszámmal, addig friss információkért, képes anyagokért böngészésük honlapunkat, és figyeljenek ránk, mert őszre újabb meglepetésekkel készülünk! Minden kedves olvasónknak kellemes nyári élményeket, tartalmas kikapcsolódást kívánunk, tartsanak velünk a jövőben is!

BÁTMONOSTOR

1192

Fejezetek Bátmonostor régmúltjából

Deszecsárné Kubatovics Gyöngyi

■ Bátmonostor a 12. századtól létező település. Az egykor Bodrog, majd Bács-Bodrog, napjainkban pedig Bács-Kiskun megyében, Baja várostól mintegy 8 km-re délre, a szerb határtól 30 km-re található. Az 1900. évi népszámláláskor 2674 lakója volt 465 házban, 1949-ben 2395. Sajnos ma (2018) már csak 1638 lakos él Bátmonostoron. A bátmonostoriak anyanyelvén magyar, vallás tekintetében többnyire római katolikusok lakják, csak néhány család baptista vallású.

A festői szépségű községet – amelyet a Duna mentén haladó 51-es számú főút-vonal keresztez – először 1192-ben, tehát több mint 800 évvel ezelőtt említették az okiratok. Bátmonostor egykori szomszédai közül Baja, Szeremle és (Nagy)Baracska áll még fenn, de Pauli, Töttös, Lak, Bob, Arany, Bál ma már ismeretlenek. A helységnek különböző okmányokban előforduló névalakjai: Bvt-Monostora, Monasterium Both, Bothmonustra, Bathmonostra, Bochmonustra, sőt Bakmonostra és Bakmostra is. Az Óbátmonostor nevű területet a helybeliek Pusztafalunak nevezik, amely a mostani településtől 3 km-re délre, a Dunához közel helyezkedik el.

A falu múltja

Az első hiteles adatokból tudjuk, hogy VI. Kelemen pápa 1345 októberében Becsei Imre fiának, Töttösnek, Pilis vármegye főispánjának, Bátmonostor birtokosának megengedte, hogy tizenkét Ágoston-rendi remete számára templomot és egyéb épületeket emelhessen.

Haynald Lajos kalocsai érsek (1867-1891), akinek történeti-régészeti érdeklődése híres volt, ásatásokat végeztetett az egyházmegye területén, Bácsban és Kalocsán is. Haynald érsek a régi emlékek feltárását és a kutatási eredmények közlését támogatta. 1871-ben megbízta Henszlmann Imrét, hogy Óbátmonostor területén végezzen ásatásokat. A munkálato-
kat vezető Henszlmann szerint a „Pusztafaluban” a XIII. században, a tatárok előtt, Szent Benedek-rendi grangia állott, azaz a közeli bátai anyakolostorhoz tartozó telep volt, kis templommal. Ez a telep a tatárpusztítás áldozata lett. Később a bátai bencések területe huszonhat évig a kalocsai érseké lett. Vicsadoli Demeter kalocsai érsek 1337-ben a birtokot visszaadta, majd a bátai apát monostort építtetett a területen, mely egészen a török időkig az apátság birtokában volt.

Henszlmann Imre megtalálta a XII. századbeli román kori templom alapfalait, melyekre később gótikus templomot emeltek. Talált sírt, római faragott emlékkövet és más, apró dolgokat is. Az ásatások igazolják, hogy templom volt a területen, de azt nem, hogy az 1933-ig használt pecsétnyomón látható háromtornyú templom valóban állhatott. (Ez a pecsétnyomó azóta elveszett.)

Térjünk vissza a Becsei családra! 1322-ben Becsei Imre lett a tulajdonos, majd ennek fiai, Töttös és Vesszős. A Bátmonostori Töttös család 1458-ban a bárói családok közé tartozott. Töttös László kincstartó, tárnokmester és pohárnokmester volt. Mátyás idején nem került országos tisztségekbe. Első felesége Csáki Anna, a második Dombai Fruzsina volt. Töttös László fiú utód nélkül halt meg 1468 végén. Annyit tudunk még, hogy lánya, Orsolya még kiskorú volt 1466-ban. Azt is tudjuk, hogy Töttös László Várdai István kalocsai érsekkel és rokonaival királyi jóváhagyással kölcsönös örökösödési szerződést kötött. Tehát a szerződés szerint Töttös László halála után a Várdai családhoz került a birtok. Ettől az időtől kezdve többször igény jelentkezett a Töttös-birtok után a Várdai, az Erdődi család részéről.

Azt is tudjuk, hogy Töttös Orsolya végrendeletében több egyházi intézmény közül adományozottként szerepel a bátmonostori Szűz Mária ágostonos kolostor és a Szent László-plébániatemplom. Várdai Aladár felesége, Katalin 1505-ben elkészített végrendeletéből tudjuk továbbá, hogy Katalin a végrendeletében számos egyházi intézményről is megemlékezett. Ilyen volt a bátmonostori Szent László-plébániatemplom, annak Minden-szentek-oltára, a bátmonostori Szent Erzsébet-ispotály kápolna, Szűz Mária ágostonos kolostor. 1516-ban Bátmonostor mezővárost

Bakócz Tamás esztergomi érsek kapta meg a királytól. A törökök 1541-ben megszállták Magyarországot középső területét, így Monostort is. A török korszakban a község Monostor néven, a bajai nahijébe tartozott. A törökvész alatt az apátság megszűnt. A török alóli felszabadulást követően a kamaráé lett az elnéptelenedett vidék nagy része. Bács vármegye 1699-iki összeírásából tudjuk, hogy a bajai járásban Monostor néven szerepelt a falu, és összesen tizenegy család lakta.

Czobor József kapta meg a bajai uradalommal együtt Bátmonostort is 1724-ben, majd kamarai engedéllyel az uradalmat 1747-ben eladta báró Vay Lászlónak és Orczy Lőrincnek. A híres birtokszerzőként emlegetett gróf (később hercegi rangra emelkedett) Grassalkovich Antal alapította a jelenlegi Bátmonostort 1749-ben. 1856-ban Zichy-Ferraris Bódog megvásárolta a falut a Grassalkovich familiától.

1906-ban a közbirtokosság a kegyúri terheket az érseki hatósággal kötött egyezés szerint megváltotta, és lemondott a kegyúri jogokról. Erről az 1906. augusztus 31-én kelt jegyzőkönyv tanúskodik, melyet Csernoch János kalocsai érsek 1911. június 17-én jóváhagyott, a Zichy család pedig 1912 februárjában hagyta jóvá. ■

Bátmonostor régi pecsétje

„Hálával tartozunk az előttünk járóknak”

Béleczki Mihály polgármester szép jövőt lát a falu előtt

■ Húsz évig rendőrként, nyolc éve pedig polgármesterként áll a falu élén Béleczki Mihály. Élete a szolgálat jegyében telik, és bízunk abban, hogy mindez meghozza a gyümölcsét: Bátmonostor élő hagyományokat ápoló, de dinamikus fejlődő falu marad, ahová inkább beköltöznek az emberek, minthogy elmennének onnan. Szabadidejében szívesen zenél és fest – irodája falait is saját készítésű tájképek díszítik.

Sándor Boglárka

– Nyolc éve vagyok polgármester, a falu életében azonban sokkal hosszabb ideje vagyok aktívan jelen, hiszen 20 évig dolgoztam rendőrként. Amikor polgármester lettem, úgy gondoltuk, hiányzik a településről egy olyan rendezvény, amely valamilyen szinten összehozná és össze is kovácsolná a lakosságot. Régen szinte minden hétvégén volt egy-egy lakodalom, összejövetel, esemény, ahol az emberek tudtak találkozni, beszélgetni egymással, de ezek az alkalmak sajnos a mai rohanó világban megritkultak. Törtük a fejünket, hogy milyen rendezvény is jöhetne szóba, hiszen csak itt a környéken is rengetegféle fesztivált kínáltak már. Valamikor magam is foglalkoztam kertészkedéssel, a legtöbb monostori ember ma is természet paprikát, paradicsomot, így találtuk ki a *lecsőfesztivált*, hiszen ehhez az ételhez megvan itt helyben az alapanyag. Így indult útjára az esemény szervezése. Az első lecsőfesztivál 2011-ben volt, akkor még nem váltott ki akkora érdeklődést, de bízunk benne, hogy szép lassan meghonosodik, ami nagy örömünkre így is lett. A programsorozat azóta is három napos. Pénteken kezdődik, és vasárnap szentmise zárja az eseményt. Különböző programokkal készülünk, sokan jönnek a főzőverseny kedvéért, de akár süteményekkel is lehet versenybe szállni. Örülünk annak, ha az idelátogató vendégek megtalálják nálunk azt a néhány órát, amikor jól érzik magukat. A helyiek pedig találkoznak, beszélgetnek egymással és hazalátogatnak az elszármazottak. Ilyenkor adjuk át a kitüntető címeteket, mert ez az a rendezvény, ahol a legtöbb monostori jelen van, és így a kitüntetett örömeinek is minél többen tanúi lehetnek.

– Mi tartja még össze a közösséget?

– Szép hagyományunk többek között a *májusfa kitáncolása*: a legények május első napján a nekik tetsző lányok háza előtt májusfát állítanak, s a hónap végén kitáncolják azt. Ilyenkor a fiatalok népviseletet öltenek, lovas fogattal vonulnak végig a falun, és ahol májusfát látnak, ott megállnak táncolni. A házaknál megvendégelik őket. Szintén élő hagyományunk a *szüreti bál*, ugyanilyen jelleggel: ilyenkor is énekelve vonulnak végig

a fiatalok a falun, és a kisbíró dobolja ki az ünnephez és a szüreti időszakhoz kapcsolódó tudnivalókat. Októberben ünnepeljük a szép korúakat. Vendégül látjuk őket, közös ebédre, beszélgetésre. Van olyan idős személy, aki azt mondta, 15 év után találkozott újra azokkal az ismerőseivel, akikkel valaha együtt dolgozott. Ezért is megéri.

– Húsz évi rendőri szolgálat után már jöhetett volna a jól megérdemelt pihenés, Ön mégsem ezt választotta. Mi volt ennek az oka?

– Nyugdíjazásom után is szerettem volna tenni a településért, az emberekért. Mindig akkor éreztem jól magam, ha tudtam az embereknek segíteni. Úgy gondoltam, talán többet tudok tenni a faluért, mint az előző vezetés. Sok mindent másként láttam. A családom eleinte nem örült annyira, hiszen felelősségteljes munkakör, de mindenben támogattak, ez pedig már a második ciklusom. Nem állítanám, hogy fenéig tejfel az élet, vannak jobb és kevésbé jó napok, de mindig a tenni akarás, a segítség vezérelt. Rendőrként is a szolgálatot tartottam a legfontosabbnak. Teszem a dolgomat, hol jobban, hol kevésbé jól, ezt majd utólag az emberek megítélik. Azt sem állítanám, hogy én magam mindig elégedett vagyok, de leginkább rajtam kívül álló okok miatt. Az ember szeretne többet adni a településnek, több fejlesztést megvalósítani, ami az elmúlt időszakban sikerült is. Sok feladat áll még előttünk, hiszen több nyertes pályázatunkat 2019-ben tudjuk elkezdeni és befejezni. Elkészült Bátmonostor lakott területén az 51-es főút felújítása 2012-ben. Ez nagyon szükséges beruházás volt, az út rossz állapota miatt. Kialakítottunk 20 férőhelyes bölcsődét. Megújult a könyvtárunk. A volt párházból kialakítottunk rendezvényházat. A meglévő játszótereinket is sikerült felújítani, a gyerekek örömeire. Energetikai pályázat kapcsán több közintézményünkre napelemes rendszert építettünk ki. Jelenlegi megnyert pályázataink az önkormányzat tulajdonában lévő napközi, konyha és óvoda rekonstrukciójára, bővítésére vonatkoznak, mintegy 70 millió forint értékben. Belügyminiszteri pályázaton nyertünk 15 millió forintot járdafelújításra. Felújítást tudunk majd végezni az iskolán, közel 140 millió forint értékben. Ez fűtőkorszerűsítést, nyílászárócsere,

Béleczki Mihály

szigetelést jelent, és megújul a sportcsarnok is. Vaskút és Bátmonostor konzorciumban nyert nagyobb összeget gépbeszerzésre, illetve az összekötőút felújítására. Közlekedésfejlesztésre is nyertünk 24 millió forintot: felújíthatjuk a már meglévő hat buszöblöt, és további várókat fogunk kihelyezni. További elbírálásra váró pályázataink is vannak, járdák felújítására, tetető bekerítésére. A beruházások uniós és hazai forrásból valósultak, valósulnak meg. Sok mindent szeretnénk megvalósítani, és Isten segítségével tesszük a dolgunkat. Hatalmas segítséget kapunk a megyei önkormányzat részéről – ez több település esetében is igaz: koordinálják a pályázatainkat, és minden lehetséges módon támogatnak minket.

– Milyen a lakosság életkori összetétele?

– A lakosság száma 1600 fő alá esett a 2018. január 1-jei adatok alapján. Az idősek számát pontosan tudjuk: 250 fő a nyugdíjas korú. Előregedő település vagyunk, ugyanakkor költöznek ide máshonnan fiatalok. Bízunk abban, hogy ez a folyamat még visszafordítható. Munkalehetőség főként Baján adott, itt helyben kevésbé, de a városba bejárni nem jelent nagy távolságot. Az emberek itt leginkább mezőgazdasággal foglalkoznak, nagyobb vállalkozások helyben nincsenek. Működik a településen egy foglalkoztató, mely csökkent munkaképességűek számára ad munkát, közel húsz dolgozónak. Számomra öröm, hogy tudunk nekik segíteni, hiszen ez egyfajta rehabilitáció is néhányuknál. Az önkormányzat is jelentős létszámban foglalkoztat dolgozókat az intézményeiben és a 100% tulajdonú nonprofit kft-jében.

– Mennyire őrzik még a népviseletet?

– Néhai Papp István („Tóni Pista”) volt ennek a nagy ápolója, ő maga varrta a ruhákat és egy kis múzeumot is fenntartott. A hagyományt

a lánya viszi tovább. Sokan tartják fontosnak, hogy a jeles napokon magukra ölték a választást. Minden családban van legalább egy rend népviselet, és egyre inkább visszatér ez, ami nagy öröm. Sajnos, az ehhez kapcsolható táncsoport már nem működik, mert nincs olyan ember, akinek az idejébe beleférne a táncosokkal való foglalkozás, felkészítés.

– *Mennyien tanulnak az iskolában?*

– Ez fájó pont a számunkra. Csak alsó tagozat működik a faluban, 30 körüli gyerek létszámmal. A közelmúltban számoltuk meg, hogy közel 170 óvodás és iskoláskorú gyermek él a településen, ami azt jelenti, hogy meg tudnánk tölteni az iskolát, de sokan elviszik máshová tanulni a gyermekeiket. Az előző vezetés megszüntette a felső tagozatot, amely véleményem szerint nem volt jó és átgondolt döntés. Nekem ez nagy bánatom, hiszen a kultúra az iskolából indul ki. Bármilyen rendezvényt szervezünk, az iskolásainkat kérjük fel, hogy műsorral készüljenek. Iskolai rendezvényeken is színvoalás előadásokkal örvendeztetik meg a jelen lévőköt. Nagyon szeretek gyerekek között lenni, de nem is lehetne ez másképp, hiszen négy gyermekem és négy unokám van. Éppen ezért is örülök annak, hogy településünk

bölcsődét is működtet, és szeretném, ha a legkisebbek is jól éreznék magukat ezen a településen, hiszen bennük a jövő.

– *Milyen jövőt lát a falu előtt?*

– Én mindig optimista voltam, ezért bírom a szép jövőben, de ez biztosan nem egy-két év, hanem több évtized munkája lesz. Itt van a közelben a levendulaültetvény: nagyívű terv, hogy ott látogatóközpont, feldolgozó üzem és turisztikai központ létesülne. Ez már egyfajta kiugrási lehetőség, hogy Bátmonostor felkerüljön az országos turisztikai térképre. Ez hosszú folyamat, és jelentős anyagi erőforrást igényel. Hamarosan elkészül a Ferenc-csatorna tisztítása, ami szintén nagy lehetőségeket hordoz. Lehet majd csónakázni, ladikázni a csatornán, vannak a környéken hétvégi házak, egyfajta fejlesztést lehetne ott is megvalósítani. Azt gondolom, Bátmonostor a város közelsége miatt vonzó tud lenni. Olcsóbb itt az ingatlan, kedvezőbb körülmények között lehet építeni, ez mindenképpen a vidéki életforma mellett szól. Baja közelségének megvan az előnye és hátránya is. Könnyebben ki tudnak költözni ide az emberek, de a gyerekeket is könnyen viszik el máshová tanulni. Erősen bizakodunk a kerékpárút kiépítésében, az jelentős fejlődést

eredményezne, hiszen akár 10 perc alatt is be lehetne éri Bajára kerékpárral. Terveink között szerepel egy szabadidőpark kiépítése, szabad stranddal a csatorna mentén, tehát akadnak még lehetőségek.

– *Milyen a bátmonostori ember?*

– Véleményem szerint korábban kicsit zárkózottabbak voltak, nehezebben fogadták be az ideköltözőket, de ez mára megváltozott, hiszen a lakosság összetételnek mintegy felét a betelepültek teszik ki. Ez azonban nem egyedi jellemvonás, hiszen mindenhol jellemző, hogy különbséget tesznek a tőzsgyökeres és a betelepült lakó között. Ugyanakkor nagyon barátságosak itt az emberek, a hozzájuk fordulóknak szívesen segítenek. Magam is beköltöző vagyok, keceli származású, 1985 óta élek itt, életem nagyobbik részét már itt töltöttem.

– *Nemrég 56-os büszkeségpontot is avattak a falu határában. Kikre lehetnek itt igazán büszkéek?*

– Természetesen büszkéek vagyunk azokra az emberekre, akik kiálltak a szabadságért. Úgy gondolom azonban, hogy minden előttünk járó bátmonostori a maga módján tett a faluért. Az időseink, a régiak építették fel és harcoltak érte, ezért köszönettel tartozunk nekik. ■

Bátmonostor leírása a 19. század közepéről

■ **A község történetének fontos forrása az az összeírás, amelyet a Szerb Vajdaság és Temesi Bánság kormányzója rendelt el 1859-ben. A néprajzi-helyrajzi leírásokat az érintett települések előljárói (jegyzők) készítették. Ezekben beszámolnak településük természeti viszonyairól, lakosságának összetételéről, valamint fontosabb szokásairól is. Mire a leírások elkészültek, a Bach-rendszer megszűnt, így a német nyelvű dokumentum okafogyottá vált, de az utókor számára értékes forrást jelentenek. Az itt közölt, a temesvári levéltárban őrzött dokumentum megjelent Nebojszki László Felső-bácskai települések néprajzi-helyrajzi leírása c. kötetében (Bp. 2017). A szöveget rövidítve közöljük.**

„BthMonosztor község néprajzi-földrajzi statisztikája”

írta Strichler Ferdinánd jegyző

I. fejezet

A) A helység története

BáthMonostor alapításáról alig állnak rendelkezésre hiteles adatok. Hogy azonban a helység a 14. században már a korabeli nagy kiterjedésű község lehetett, azt sejteti a Kalocsai Érseki Egyházmegye kézikönyvében megemlégett, akkor csupán presbiteri címet viselő apát-ság: „Szentlélekről elnevezett BMonosztor, mint

Monosztor áll”. Palma történelmi író szerint az apátságot 1306-ban gróf Fusol Imre alapította, és adta az Ágoston-rendnek. Az utolsó apát Krautmann József tinnini püspök, esztergomi kanonok és bíborosi helynök 1856-ban [valójában 1855-ben – N. L.] hunyt el, azóta a cím betöltetlen. A hagyomány és elhelyezkedésének valószínűsége alapján kezdetben, minthogy a Nagy-Duna a jelenlegi BáthMonosztornál folyt, Báta, Bataaszék és BáthMonosztor a Duna túlsópartján feküdtek. Mindezt a következők is megerősítik: egy, az irattárból ismert szerződés szerint a jelenlegi BáthMonosztort 1749-ben alapította földesúrként egy igen neves gróf, később herceg Grasalkovits [= Grassalkovich – N. L.], ugyanis az 1749-es esztendő előtt már állt BMonosztor ott, ahol korábban a kolostor állt, és csak úgy lehetett eljutni a helységhez, hogy átkeltek a Duna-ágon. Mivel ezután a helység felügyeletére nem fordítottak kellő gondot, és az uraság követelményeit sem valószínűsítették meg kellő energiával, a földesúr úgy határozott, hogy nem gyarapítja a telepéseket újabbakkal, és meghagyja őket régi helyükön. Az akkori lélekszám 1067-et ért el.

További adalék arra, hogy BMonosztor a Dunántúlon feküdt: a Duna közelében, éppen a bmonosztori határ mentén, BM, Szekcső és Báta között még most is, az úgynevezett

Vaskapunál, jelentős mennyiségben nyemek márványt, és használják azt mészegetésre, jóllehet Bajától Újvidékig a Duna bal partján nincsenek kőbányák.

BMonosztor, mint a többi helység Bács vármegyében, a Duna Bajától Bezdánig terjedő szakaszán, nem kevésbé, mint a Pest vármegyei Sárköz, egykor a török alárendeltsége alatt állt. A régi lakosságot a visszafoglalásig a törökök meghagyták, valószínűleg ennek a körülménynek köszönheti – a közelben fekvő Szeremlével együtt – máig meglévő egészen tiszta magyar nemzetiségét, amelyet nyelvében és ruházatában is megtartott. A leggyakrabban előforduló régi nevek a *Zrínyi, a Zsamoczag, Teleki, Tomori, Gaal stb.*

A plébániát 1760-ban alapították, a templom 1761-ben az akkori földesúr és kijelölt kegúr gróf Grasalkovits alatt.

Az 1850. évben BM örökléssel gróf Viczay Károly családjáé lett, akitől 1857-ben a jelenlegi uraság, gróf Zichi Félix Ferraris [*helyesen: Zichy-Ferraris Bódog – a szerk.*] vásárolta meg. A mintegy 1700 lélekszámú lakosság csak 20 teleknyi földet birtokol. Ezért főleg favágásból, hajóvontatásból és egyéb napszámból élnek. A vallás itt római katolikus, hajdan éltek itt betelepített görög nem egyesült lakosok is, akik a hagyomány szerint Rigyczára, Sztanisitra

és Katymárra települtek át. Működik itt egy katolikus plébániai iskola.

B) A helység fekvése

BMonosztor észak felől Bajával, keletről Vaskúttal, délkeleti irányból Csátalyával, dél felől Baracskával és nyugaton egy Duna-ággal és a Mohácsi-szigettel, míg északnyugaton Szeremlével határos.

D) Közlekedési eszközök

Itt csupán a szomszédos Baja, Csátalya, Vaskút és Baracska helységeibe vezető közlekedési utak találhatóak, ezek – a különösen nyaranta gyakran adódó futóhomok zavaró hatása mellett is – viszonylag tűrhető állapotban vannak.

F) Tájéképek

BMonosztor falucska Bajától 1 mérföldnyire fekszik, ahonnan a szőlők között fákkal szegélyezett út vezet BMonosztorra. Kellemes látványt nyújt a szemnek: északról, keletről és nyugatról erdőkkel, míg délről legelőfoltokkal és szőlőkkel körbevett falucskaként jelenik meg.

G) Kilátások, panorámák

Északon a bajai, keleten a vaskúti, délen a baracscai templomtornyok, nyugaton Szeremlé falu és a Dunán túl fekvő pécsi és szekszárdi hegyvonulatok láthatók.

H) Vizek

Egy Duna-ág, amely a nagy Dunából Szeremlénél ágazik ki, és a Mohácsi-szigetet képezve hosszában folyik BMonosztoron, Baracskán, Dautován [= *Dávodon – a szerk.*] stb. át Bezdánig, ahol a nagy Dunába beletorkollik. Ez az ág BMonosztomál 40-50 öl széles és jó vízállásnál 4 öl mély. Fából készült, 800-100 métermázsa terhelhetőségű hajókkal járnak. Az 1858. évben közepes vízállásnál egy kis gőzessel próbautat tettek rajta, amelynek eredménye nem ismeretes.

Legutóbb 1853-ban áradt meg ezen ág annyira, hogy kilépett a medréből, és a helység összes földjét elöntötte. Erre fel a lakosok a legnagyobb veszélynek kitett helyeken földgátakat emeltek, amelyek eléggé jó állapotban megvannak, azonban nagyobb veszély esetén nehezen tudnának védelmet biztosítani. Ennek eléréséhez csak BMonosztomál egy mérföld teljes hosszúságú töltést kellene húzni, amelynek kivitelezése költséges lenne. A környék jelentősen nagyobb támogatásával csak

BáthMonosztoron mintegy 3000 katasztrális hold föld lenne termékenyvé tehető, amelyet csak vízveszélytől való félelmük miatt nem művelnek meg a lakosok.

K) Romok és építmények.

A Baracska felé vezető úton BMonosztortól negyedóránnyira egy nagyobb és több kisebb halom terül el. Már a tevékeny emberiség szorgalma megművelte ezeket a földdarabcskákat, ahol némely történések emlékeit gyűjthetnénk, ott a földművesek vetéseiket takaríthatták be. Még négy évvel ezelőtt is a görög nem egyesült vallású hívők csoportosan Mindenszentek napján az éj csendjében ide vonultak, és buzgó imákat küldtek az égbe.

Egykor itt állt a Szentlélek Apátságának helyet adó nagy kolostor, amelynek nagyságából az évek sora és a telhetetlen emberi kéz alig hagyott meg mást, mint a földből kikandikáló hatalmas alapköveket. A kolostorra még ma is újra emlékeztet háromtornyú templomának képével a község pecsétje.

A kolostor kolosszális épület volt, falazatának utolsó részei a legutóbbi időkben estek szét. A romok anyagát BáthMonosztor, Gara és Vaskút templomába, valamint a BMonosztoron található régi pincékbe építették be. Ennek ellenére olyan sok anyag maradt ott, hogy a lakosok évekig vittek belőle meszet égetni. Tették ezt addig, amíg 1847-ben Bács-Bodrog vármegye minden további bontást megtiltott, azonban már késő volt: túlságosan mélyre ástak le, és ez előrevetítette a teljes pusztulást.

A kolostort eredetileg az Ágoston-rendi, később részben római katolikus, részben a görög nem egyesült rendi szerzetesek lakták: előbbiek a templomos lovagok, utóbbiak a kalugyerek voltak. BMonosztor templomának déli oldalán még ma is megtalálható egy, az említett kolostorból származó homokmárványból készült, ó-gót rajzolatú szobrászmunka. A tábla ilyen alakú:

Az A részen mellképével kifaragva egy szent látszik, aki a jobb kezének mutatójúját az ég felé emeli, baljával a teste köré csavart takarót fogja. A férfit a szentekre jellemző fény veszi körül, feje fedetlen, haja, barkója és szakála göndör, arcvonásai jellegzetesek. A B és a C betűkkel jelölt alakok fekvő helyzetűek, könyökölnek, kezeiket feltartják, a szent tiszteletének jeleként. Alakjuk a római viseletben lévő

harcosokra emlékeztet éppúgy, mint akiket a keresztre feszített Megváltó őreiként írnak le. A környezet különösen szépen kidolgozott, és a haj, a barkó és a bajusz a régi szobrászművészet különleges példája.

III. fejezet

A) A határ beosztása és növényi kultúrája

A föld szántókra, kaszálókra, szőlőkre, legelőre, erdősegre és nádasra oszlik. Az erdő részben szálas és fiatal erdő; ahol irtották, ott a körülményeknek megfelelően részben bozótos, részben önvetődés (újulat). Az erdő területe 3135 hold 492 négyszögöl és a földesúr tulajdonában van.

Vegyes fajok alkotják: fűz, lombardiai nyárfa, nyárfa és tölgy. Az erdő neve egyszerűen Alsó- és Felső-erdő, aztán Sumár, utóbbiban csak tölgy nő. Az erdőt megfelelő vágásokkal kezelik, évente 1000 öl fát termelnek ki; az erdők nagy sík területen húzódnak keresztül, amelyet részben legelőként, részben szántóként használnak.

A szántók kiterjedése 1032 kataszteri hold 887 négyszögöl, fekvésük sík, szokásos fajtákkal vetik, és háromnyomásos gazdálkodással művelik. A hozadék rossz évben 5-6, jó esztendőben 9-10 szem. A művelés eszközei ugyanazok, mint a régi időkben. A szemesfajtákat az aratás során kévékbe kötik, aztán egy kereszthez tizenhetet téve a szerűskertben felállítják, és lovakkal tapostatva nyomtatják, majd a tehetősebbek rendszerint szelelő rostával, a szegényebbek szeleléssel tisztítják.

A sarlót csak erősen ledőlt kalászos esetében – azonban akkor sem szívesen – használják.

A kaszálók kiterjedése 784 hold 878 négyszögöl, sík fekvésűek, termőképességük jó évben 10 métermázsa széna és 5 métermázsa sarjú, rossz esztendőben alig a fele.

A szőlők 1210 hold 75 négyszögöl nagyságúak, homokos talajon fekszenek, a bor inkább savanykás, és mint minden homoki bor, nem tartós. Ez a művelési ág sok kívánnivalót hagy maga után, mégis ezen a vidéken kedvezőbb lehetne az eredmény. Összehasonlítva a földművesek időrabló és fáradságos munkájával, fáradozásával, nem koronázza eredmény. A termés nagyon kétséges, és minden más fajtához képest sokkal inkább ki van téve a természeti eseményeknek, ami ellen vannak a biztosító társaságok, amelynek díjösszege azonban a lakosságot ebben a művelési ágban elriasztja. Az eredmény jó évben 5000, rossz esztendőben közel 1000 akó.

A legelő 1509 hold 230 négyszögöl, a földesúr és a község közös tulajdonában, a legtöbb magyar Duna menti helységhez hasonlóan sík és alacsony fekvésű, amely a helyhez megfelelő nagyságú állattenyésztéssel jár együtt. Nádas 105 hold 780 négyszögöl, nádból alig valami nyerhető, már korán lekaszálják. Ho-

A báthmonostori dombormű

mok 447 hold 1090 négyszögöl, teljesen terméketlen, a futóhomok és annak terjedése ellen az elkülönítés hiányában túl kevés történt. A szőlőkben gyümölcsből kevés és nem nemes fajta terem, a művelési ág nagyon alacsony színvonalon áll, ami annál inkább sajnálatos, hogy a közeli Baja jó lehetőségeket kínálna az értékesítésre.

g) Faipar

Néhány korábban betelepült román származású cigány műveli, teknőt és kádat készít nek puhafából, az egész hozama 800–1000 Ft-ra tehető.

h) Állattenyésztés

A Duna menti fekvés és a fellelhető jó legelő következményeként a helyi lakosok megfelelő földek hiányában az állattenyésztés felé fordultak, és a szegényebb ember is arra törekszik, hogy legalább egy tehenet tartson. Szinte minden földtulajdonosnak van 5–6, egyeseknek 12–18 szarvasmarhája. Összehasonlítva egy nagyobb községgel, ahol ilyen mértékben űzik az állattenyésztést, az éves szaporulat néhány ezerre tehető, itt 800 állat a minimumot jelenti.

A jószág minősége általában jó, természetesen a teheneknél nem annyira a tejhozamot, mint a szaporulatot nézik. A borjú addig nevelkedik anyatejen, amíg a tehen ösztönösen elválasztja. Télen a jószágot istállóban tartják, a tehetősebeknél szénával, a szegényebbeknél árpa- és zabszalmával, néha a készleteknek megfelelően tökkel takarmányozzák. Répát keveset természetnek, a különböző ételmaredekokkal történő tartás itt teljesen ismeretlen.

A sertésenyésztés csupán a saját szükségletre korlátozódik, az állatokat szokás szerint szeptemberben tartják vissza ólban történő takarmányozásra, amikor is október közepéig részben moslékot, részben árpaszalmát, olykor összevágott tököket adnak. Ezután körülbelül december végéig, a vágás szokásos idejéig, leginkább kukoricával etetnek. Az éves tenyésztet 400–500 példány, az elért átlagos zsírossági fok: 2 mázsa súlynál 1 akó zsírt ad.

A juhtenyésztés csekély mértékű, a két nyírás évente együttesen 100–120 Ft-ot hoz... A lótenyésztés helyzete rossz, rendszerint a tartott magyar fajta alig magasabb néhány vonással 13 maroknál, ritkán haladja meg a 14-et. Mióta megtiltották a községi csődör tartását, a helyzet romlott, mert kamarai ménest nem létesítettek.

A magyar helységekben gyakorlatban van, hogy a legelőtől elválasztott 3 éves kanca-csikókat 2–3 esztendő csődör-csikókkal fedeztetve vemhessé teszik: a lótenyésztésben ez természetesen nem az igazi módja a nemesítésnek. Ezt lehetne kikerülni akkor, ha a kancákat és a csődöröket külön tartanák, vagy a földműves tudná, hogy a kancáját jó csődör-

rel fedeztetik, és a jószágát pároztatás idején őrizhetné, mint ahogy ez a községi csődör ideje alatt gyakran történt.

i) Halászat

Nagyon gyenge. Az itt folyó Duna-ágból a folyó megszokott halait, mint pontyot, csukát, balint és cigány-, [= compó – N. L.], valamint fehérhalat stb. fognak ki. A halászati jog az uraságé, és azt olcsón haszonbérbe adja, jelenleg a bajai halásznak.

k) Meglévő feltételek új iparágakhoz

Egyáltalán nincs, kivéve a gabonakereskedelmet, amely évente mintegy 1200–1400 mérő. A saját szükséglettel csökkentett részt alkalmanként kocsin a bajai hetipiacra viszik eladni.

IV. fejezet

a) A lakosság

A római katolikus lelkipásztori szolgálatot Bódy plébános magában látja el, aki gondozza a közelben fekvő Szeremle római katolikus híveit is. A zsidók a Bajai Rabbínatus alá tartoznak.

b) Meglévő tanintézetek

Egy szokásos elemi iskola, amelyben a tantárgyakat magyar nyelven, a lányoknak és fiúknak a szünetek kivételével egész évben egy tanteremben, egy tanító tartja – egyúttal ő az orgonista is –, a helyi iskolaigazgató és az iskolafelügyelő felügyelete alatt. Az iskolalátogatás télen nagyobb, nyáron kisebb. Az iskolának a szellemi és erkölcsi képzésre kifejtett hatásaként csupán annyi mondható el, hogy ez olyan falusi iskola, amely nem tartozik a kivételek közé.

d) Lakások

Összesen 237 ház van, vert falból készütek, 2–3 cseres kivételével a házak náddal fedettek, homlokzatuk az utca felé áll, és a kémények téglából rakottak. Lakrészeik szerint utcára néző kéta-blakos első szobából és egy hátsó szobából állnak. Továbbá van konyha, földpadlójú kamra, istálló és kis háztáji kert. Az építmények egy tető alatt állnak. A lakásokat lehetőség szerint tisztán tartják.

e) Élelem

A földműves általában a jó kétszerbúzából készített kenyeret fogyasztja. Nyáron már árpával és kukoricával is keverik. A héten néhányszor és minden ünnepnap húst eszik. Az ünnepi étkezés rendszerint levesből, húspaprikásból, szalonnás savanyúkáposztából és egy száraz tésztaételből áll. A férfiak, ha lehetséges, bort isznak.

f) Ruházat

Férfiaknál ing, gatyá, szűr, csizma, kalap, télen sapka. Asszonyoknál cipő, ködmön, kék nyomott mintás alsósoknya. Lányoknál éppúgy, mint az asszonyoknál, a piros csizma és fejfedő kivételével, a haj copfba fonva, piros szalaggal nagy csomóba kötve lelóg.

Baja közelsége ellenére az itt élők szigorúan ragaszkodnak régi viseletükhöz, senki sem merészelne egy szövetnadrágot vagy szövetkabátot felvenni. A spencer ma is büszkélkedést jelent, amit rá is akasztának arra, aki ilyent hord.

g) Berendezési tárgyak

Szinte mindenhol ugyanaz: asztalból, kemencepadból, szalmafonatú székből, 1–2 ágykeretből, a tehetősegtől függően több vagy kevesebb szentképből, egy edényállványból és tulipános ládából áll.

h) Szokások

A lakosok nagyon vallásosak, nagybőjt pén-tékét és szombatját szigorúan megtartják (amikor is nem esznek meletet), következetes igazhívők, bíznak Istenben, és minden évben a jégverés ellen védő Szent János Pál patrónusuk napján (június 26.) tartózkodnak minden munkától. Az asszonyok és a lányok rendkívül erényesek, ritka a házasságon kívüli szülés. Csak abban a rendkívüli esetben megy a lány Bajára szolgálni, ha a helységben nem tudna férjhez menni. A lakosok minden újítástól idegenkednek, hirtelen haragúak, mindemellett vendégszerető természetűek és részben alkalmazkodóak.

i) Jövendölések (jóslatok)

1. A véres csata előjele egy üstökös. 2. Villámláskor a gonosz szellem hasítja át a levegőt. 3. Naplementekor a vörös égbolt szelet hoz. 4. A kecskebéka eső után brekeg stb., stb.

j) Babonás szokások

Általános az ellenszenv az orvosokkal és a patikusokkal szemben. Betegségeknel bizonyos imákat mondatnak, hogy a gonosz szellemet elűzzék. Gyomorfájás, köszvény, állatoknál az evés beindítása stb. mind a boszorkánysághoz kapcsolódik, ezek ellen csak ráolvasás hatásos.

k) Szórakozások

A búcsúkor és vasámapokon rendezett tánccon kívül a szokásos zálogos játékok fordulnak általában elő. A táncok a csárdás és a kóló.

m) Közmondások

Ne szólj szám, nem fáj fejem. Mondj igazat, betörök a fejed. Ahol nincs, ne keresd. Jobb a jó szomszéd száz atyafinál. Pénz teszi az embert. Kinek a kocsi-rúdján jársz, annak a nótáját füttyüld. Ki mint vet, úgy arat. Kinek az Isten nem adott észet, annak a kovács se csinál. Vak az, aki nem lát át a szitán. Aki enni akar, az tartson kanalat. Ahol bor nincs, víz is jó. Nagy urakkal nem jó egy tálból cseresznyézni. Kinek foga fáj, tartsa nyelvét rajta. Télen a kenyeredet, nyáron a ruhádat el ne hagyd. Pénzzel járják a vásárt. Úgy fordul a kerék, ha kenik. Adj kölcsön pénzt, ha ellenséget akarsz szerezni. Ha perből nyerni akarsz, akkor menj távol tőle. stb. stb. stb.

BMonosztor, 1859. szeptember 25.

A téglakészítés nyomai Bátmonostoron

Deszecsár Tomisláv

■ A környék legnagyobb birtokosa, *Grassalkovich Antal* híres volt településrendezői munkájáról. Egy új templom építésébe kezdett a régi Monostortól északabbra. A kamara a Pusztafaluban lévő romos templomot és kolostort lőporral felrobbantotta, és az építőanyagot a mai templom helyére, illetve máshol épült templomokhoz szállította. 1761-ben szentelték fel az új templomot, amely köré az uraság az új falu alapjait is lefektette.

2008-ban, a templom felújításakor találtuk meg az ófalu építőköveit a lábázatban (1–2. ábra), valamint azt a két téglát, amelyek tanúskodnak arról hogy mikor kezdték égetni a téglát és kinek a jelével látták el. Ehhez hasonló jelek téglákon már korábban előkerültek Baján és Gödöllőn is, amelyek szintén *Grassalkovich* birtokok voltak. A következő neves esemény a falu történetében 1771-ben volt, amikor is a parochia plébánia rangra emelkedett, és hozzá új épületet emeltek. Véleményünk szerint a két, évszámmal jelölt téglá is a plébániához készült. Valószínűleg az 1800-as években is égettek helyben téglát, de ennek írásos nyomait nem találtuk. A településen három ház felújítása során *Latinovits*-téglák kerültek elő, amelyek a jelek szerint *Madarason* készültek (5–9. kép). Mivel *Bátmonostor* nem volt *Latinovits*-birtok, ezért nem tudjuk, hogyan kerültek ide mintegy 40 kilométerről.

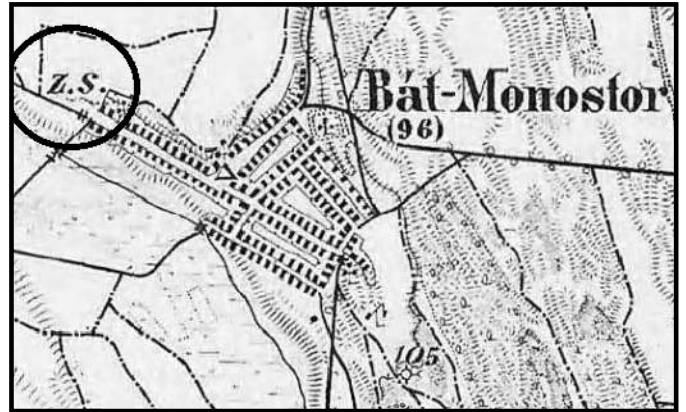
Az 1902. szeptember 2-án tartott községi előljárási tanácsülésen a községi bíró bejelentette, miszerint: „a község részére égetendő 5000 db téglá égetéséhez szükséges szalmának a téglakemencéhez leendő szállítására általa f. évi augusztus 27-re kirendelt *Kis Péter*, *Horváth Ferenc*, *Szerletics József*, *Pap Mihály (Janó)*, *Keresztes Imre*, *Szlavikovics Péter*, *Horváth József (Totya)*, *Kovács István (Jáger)* és *Kovács József (Szecska)* a szalma-kihordását minden elfogadható mérték nélkül megtagadták, dacára annak, h. nevezetteket f. évi augusztus 27-én du. ismét felhívatta. Ennélfogva minthogy a szalma hordás sürgős volt, kénytelen volt ezek helyett kp. fizetés mellett a szalma kihordásához 9 kocsi fogadni, amely 2–2 kocsi összesen 18 koronát kénytelen fizetni. Az előljárási tanács ennélfogva nevezetteket 2–2 korona fuvardíj és a községi segélyalap javára befizetendő 1-1 korona bírságmegfizetésében marasztalja el. *Bíró Pintér Mihály*, *Esküdt Szlavikovics József*”

A feljegyzésből nem derül ki, hogy a tégláégetőt a község üzemeltette-e, illetve bérelte-e, azt viszont megtudjuk, hogy a tég-

laégetés továbbra is jelen volt a falu életben. 1910-ben a községi bíró, *Papp Antal* keveredett gyanúba egy korabeli képviselő testületi jegyzőkönyv alapján: „*Kérdőre vonatott Papp Antal községi bíró, hogy az általa eladott téglával miképp számol el. A községi bíró bejelenti, hogy a községnek eladott téglát a volt*

községi előfogatos szállította be, a község-házánál épített fűlszer, sertés ólak, úgy a jegyzői lakásnál épült fűlszerbe és egyéb javításoknál lett elhasználva.” Többen kifogásolták, hogy az átvétel nem történt szabályszerűen. Egy évvel később még tartott az eljárás: „...megadottt annak idején a felvilágosítás, hogy az azt eladó *Papp Antal* községi bíró annak idején a községi esküdtekkel abban állapodott meg, hogy az építéshez szükséges téglá mennyiség az építés tartama alatti időben a szükséghez képest hordassék be az eladó szállásáról, ami meg is történt, azt *Földvári János* községi előfogatos hordotta be a község-háza udvarába, az a községi épületekhez felhasználtatott, arról pedig az eladó nem vállalhat felelősséget, hogy az akkor volt napos esküdtek nem tartózkodtak folyton a község-házánál és nem olvasták a községi előfogatos által behordott téglát át, az épület azonban fennáll, a kételkedőknek szabadságában áll szakértőileg is megállapíttatni, hogy mennyi téglamennyiség foglaltatik abban.”

Az erre vonatkozó határozatot már 1912-ben olvashatjuk: „*Jelenlévő községi előljárási tagok bejelentik, hogy a megvásárolt téglá mennyiség megfelelőnek nevezhető az eszközölt építkezésekhez felhasznált anyaggal, noha a szállított téglá annak idején nem lett a volt községi előjárók által át számolva, hozzávetőleges számítással azonban teljesített építkezésekhez szükségeltett annyi téglá, amennyi *Pap Antaltól* megvétellett és a községnél még készleten volt, mely összes téglá mennyiség 8500 darabnak felelhet meg és úgy nem tudja indokolni a hiány tervezését... A községi képviselő testület egyhangúlag elhatározta, hogy *Papp Antal* volt községi bírónak az 1909 év folyamán teljesített községi építkezésekhez és javításokhoz megvásárolt összesen 8700 darab*

Téglaégető Bátmonostoron

*égetett tégláknak tényleges beszállítását elfogadottnak nyilvánítja, mert az általa ismert munkálatokhoz, hogy a községnél készletben volt mintegy 800 db téglán kívül ezen mennyiség felhasználható, és így *Papp Antal* ellen múlt év május 29-én tartott közgyűlésen 46/1911 (kügy) szám alatt hozott határozat hatályon kívül helyezésével semmiféle eljárást be nem indít, és ezen ügyet befejezettnek nyilvánítja.*

Az első világháború után is találkozunk néhány téglával kapcsolatos adattal a jegyzőkönyvekben: „*Felvetett Bátmonostor község képviselő testületének 1920. évi január hó 24-ik napján tartott rendkívüli közgyűléséről. Elnöklő községi bíró előterjesztést tesz a képviselő testületnek, hogy a régi tégláégető helyen, tekintve a nagy téglahiányra újból égetessék téglá. Véghatározat a képviselő testület a tégláégetést a régi helyen egyhangúlag elhatározta, és a földhasználati díjat, minden 1000 db vályog után 20 koronában állapította meg.*”

1925. szeptember 18-án történt bejegyzés szerint megtörtént a község tulajdonát képező felesleges vályogok eladása. Arra vonatkozóan, hogy kiknek adtak engedélyt, illetve bérleti szerződést tégláégetésre, nem találtunk adatot. Ez az oka annak, hogy a helyben talált bélyeges téglákat nem minden esetben sikerült azonosítani.

A sokfajta ismeretlen téglá közül csak kettőnek sikerült a készítőjét kinyomozni. Az egyik fellelt téglakészítő a már említett *Papp Antal* bíró; az ő monogramja szerepel a 12. képen. A másik megfemtett jel *Újvári János* névjegye, aki a második világháború idején néhány éven keresztül foglalkozott tégláégetéssel. Ezt az információt nemcsak lányától, *Újvári Mária*tól tudjuk, hanem majd minden 80 év feletti bátmonostori lakos is megerősítette. ■

Bátmonostor szakrális helyei

Deszecsárné Kubatovics Gyöngyi

■ A Szent József-templom

A falu a mostani római katolikus templom köré szerveződött. A falu szíve, központja a templom és a plébánia. A régi bátmonostori templomból és monostorból még megmaradt romokat 1761-ben rendeletre felrobbantották, és a még használható anyagot a szomszéd falvak (Gara, Vaskút) templomaiba építették be. Továbbá felhasználták az új templom építéséhez. A templomot Szent József tiszteletére szentelték fel. Búcsúja a templom védőszentjének, Munkás Szent Józsefnek emléknapja: május első vasárnapja.

Első plébánosa Kovács András (1771-1778), a plébániát 1771-ben szervezték meg, ettől az időtől kezdődően vannak anyakönyvei is a községnek. A templomba 1823. június 11-én hajnalban villám csapott, így teljesen leégett, csak a falak maradtak meg. Az évek során természetesen többször javították, 1925-ben cseréppel borították a falu templomát. Az 1931-es esztendő ismét csapásként vonult be a templom történetébe: akkora vihar söpört végig a településen, hogy a tornyot kiemelte és elferdítette. Ezt követően a monostoriak bádoggal fedték be, és csatornával látták el. Az 1980-as évektől újra központi kérdés lett a templom tornyának állapota. A torony végül 1986-ban nyerte el a mai formáját. A mesterek a hercegszántói Gyurity Mátvás és társai voltak. A leghosszabb ideig a faluban szolgáló plébános Bódy Ferenc 1851-től 1874-ig vezette a katolikus bátmonostori híveket.

A Kálvária

A mai Petőfi Sándor – helyi elnevezéssel Fölvég – utca végében van a falu kálváriája, ahová nagyhéten még ma is elzarándokolnak az asszonyok imádkozni, énekelni. 1994. április 10-én ünnepi keretek között avatták fel a napjainkban is szép Kálváriát, amely az egykori polgármester Sárossy László tervei alapján készült. Morvai István helyi lakos végezte a kőművesmunkát, a lakatosmunka szintén helyi lakos, Papp Antal keze munkája. A Madonna-szobor a testvérközségből származó Hermann Manz ajándéka. A stációk tűzzománc képei Pápayné Máté Erzsébet alkotásai. Az áldást, szentelést Kühner János érseki helynök végezte.

A temető

1940-ben a falu lakói körbekerítették a temetőkeretet, amelybe 1886 óta temetkeztek. A temetőben eredetileg külön hely volt a gyermekeknek, a más vallásúaknak (reformátusoknak, zsidóknak) és az öngyilkosoknak.

A falu temetőjében van még ma is gondozott sírként három egykori plébános sírja: Vlahovics Móric (1877-1887), Dobozy János (ő a közeli Dávodon szolgált 1887-től) és Török Vince.

Egy család rendszerint egy helyre temetkezett. Ma is áll az 1886-os kereszt. A falu idős asszonyai halottak napja környékén napjainkban is járnak ehhez a kereszthez imádkozni. ■

Három szakrális hely: a ravatalozó, a faluban szolgált papok és kántorok emlékhelye és a Kálvária

Bátmonostor viselete

Lex Orsolya

■ Az öltözködés kifejezésforma. Segítségével megmutathatjuk valamely közösséghez, csoporthoz való tartozásunkat, s ezzel együtt különállásunkat a többitől, kommunikálhatunk öltözetünk színével, szociális, anyagi helyzetünket is kifejezhetjük vele. Ruháink tisztasága, minősége tájékoztatást nyújt rólunk környezetünk számára. Annyi bizonyos tehát, hogy viseletünkkel eláruljuk, amit közölni szeretnénk a minket körülvevőkkel.

Az öltözködés hagyományos, népi módja a viselet, s népnek, népcsoportnak vagy tájegység lakóinak hagyományos (paraszti) viselete a népviselet, magyarázza a Magyar értelmező kéziszótár a két fogalmat. Persze a népviselet mint fogalom ennél sokkal bonyolultabb.

Ki tartozik valójában a néphez, kiknek az öltözte tehát a népviselet? A *Magyar néprajzi lexikon* szócikke szerint tekinthetjük az elmúlt századok magyar falusi köznépének ruházataként, egy-egy hely, társadalom öltözködési gyakorlataként, de amennyiben társadalmi szempontból vizsgáljuk a kérdést, akkor a falusi, mezővárosi parasztemberek, cívisek, pásztorok, kézművesek öltözetének mondhatjuk. Az öltözetnek a paraszti, falusi, mezővárosi közösségekben alapvető védő *funkciója* mellett viseletközösségen belül – ami jelenthet kisebb és nagyobb közösséget – életkort, társadalmi helyzetet, családi állapotot jelölő *funkciója* is van. A népviseletnek tehát sajátos tulajdonsága: kötöttsége, szabályozott kifejezőképessége van. Legtöbbünk számára attól válik valami népviseletté, azaz e fogalomba beilleszthetővé, hogy a városi emberek tetszőleges, személyes ízlése szerint megválasztott öltözeivel szemben közösségi szabályok érvényesek rájuk.

Győrffy István *A magyarság néprajza* című munkában a népviselet fogalmába vonta a kézművesek termékeit, melyek a *nép ízlése szerint, hagyományos formára* készültek. Szerinte az egy tájon belül felöltött viseletgyűtesek sokkal több jelentést hordoznak magukban, mint azt eddig gondolták. Első rétegében megkülönbözteti az úrtól a parasztot, összeköti az egy közösségbe tartozókat, s utal viselőjének társadalmi, gazdasági helyzetére. Győrffy szerint a haj- és fejviselet jobbára a családon belüli szerepre, állapotra, a különböző szabású és anyagú öltözetdarabok pedig rangra utalók lehetnek.

A népviseletek történeti fejlődésében megfigyelhető egyfajta nagytáji egyöntetűség, ami „régii állapotot”, az „országszerte egyöntetűbb” öltözetek árnyalatokban különböző variálódását jelenti. Ezekhez képest újabbak a 19-20.

század fordulóján még virágzó helyi stílusok. Vagyis *Fél Edit* és *Hofer Tamás* megkülönböztetett régi stílusú és újabb paraszti öltözeteket típuskorszakok szerint szétválasztva. Érzékeltették, hogy egyes ruhafélék szerepe miként alakult ebben a folyamatban, pl. a „fehér viselet” miként lett alsóruhává.

A népviselet fogalmi meghatározása nem csupán összetettsége miatt bonyolult, hanem mert a *nép, mint fogalmi kategória* a történelem során többször változott. Maguk a változások esetleg formálisan történelmi dátumhoz, pl. az 1848-as jobbágyfelszabadításhoz kötődnek, azonban hosszabb folyamat révén valósultak meg.

Mindezek figyelembevételével mégis értelmezni kell a népviselet fogalmát. A legegyszerűbben, s egyben legösszetettebben úgy tehetjük meg ezt, hogy az egyes tájak, népcsoportok öltözetét minél több szempont alapján nagyító alá vesszük, hogy azután a megszerzett, rendkívül összetett anyagból kikristályosíthassunk egy végső leírást.

Megvizsgálhatjuk, hogy az egyes ruhadarabok formája, szabása, viselés módja mikor, hogyan alakult ki, milyen változatokban jelent meg a jobban ismert 19-20. századi helyi viseletekben. Szemlélhetjük továbbá a népviseleteket úgy, mint egy-egy hely, társadalom öltözködési gyakorlatát, tehát egyben azokat a ruhatárakat, amelyekkel egy-egy család, egy-egy személy rendelkezik, és azokat a szabályokat, amelyek szerint az egyes ruhadarabokat köznapi-ünnepi, különféle alkalomra felöltik. Ebből a szempontból a népviselet egy olyan kifejezési rendszernek mutatkozik, amelyik szorosan kapcsolódik egy-egy körülhatárolt helyi társadalom belső kapcsolatrendszeréhez, kategorizálási rend-

szeréhez, életviteli szokásaihoz. *Flórián Mária* néprajzkutató, a népviseletek, népi öltözködés szakavatott ismerője szerint ma számunkra a népviseleteket nagyrészt az teszi népviseletté, hogy a városi emberek többé-kevésbé tetszőleges, személyes ízlés szerint megválasztott öltözeivel szemben, egy-egy viseletben járó falu a közös szabályok szerinti öltözködésre ad példát. Ha közelebbről megvizsgáljuk, ez az egy-egy falura vagy falucsoportra jellemző viselet azt is megmutatja, hogy egy ilyen közös szabályrendszeren belül a speciális helyzetek, egyéni szándékok, vonzalmak, kapcsolatok hogyan kapnak a közösség többi tagja számára is „elolvasható” kifejezést az öltözet egyes vonásaiban.

Az egyes falusi közösségek öltözködésének „népviseletként” való elkülönülése a magyar társadalom többi rétegének öltözködésétől viszonylagos, időben állandóan változó, s határa átjárható. Éppen ezeknek a kapcsolatoknak a révén – úgy tűnik – a népviseletek történetileg szorosan beágyazódnak a magyar öltözködésnek egy összetársadalmi folyamatába – írja Flórián Mária.

Az egy-egy közösségen belül kialakított és érvényes öltözködési szokások normává rögzítődtek, állandósultak. E szabályok ismeretében a viselet a helybeliek számára érthető volt, természetessé vált, számos finom jelzést közvetített, egyben megkülönböztette őket a másféle öltözködési jelzésekkel élő, másféle viseletben járóktól.

A rendelkezésre álló öltözetdarabok szabályok szerinti variálása, a színek, díszítések jelölő funkcióban való alkalmazása tette lehetővé, hogy az életkorhoz, a családi és egyházi élet ünnepeihez, az öröm és a gyász árnyalatainak kifejezésére mind egyedi kompozíció

Bátmonostori néptáncosok

alakult ki – írja Fél Edit néprajztudós 1942-ben. Ebben a jelzésekörben sok kezdeményezési lehetősége volt magának a népviseletben járó közösségnek és egyes kezdeményező személyeknek, akik a közös szabályok keretén belül egyéni megoldásokat is kerestek, választottak. Mivel az ünnepélyes alkalmakat többnyire az egyház ünnepi rendje diktálta, az ilyen emelkedettebb alkalmakra illő öltözetek megválasztásában az egyház befolyása is tapasztalható.

Általánosan elmondható, hogy az viseletek szemiotikai szempontú vizsgálatakor két csoportra bonthatjuk az öltözeteket. Az egyik csoportot az olyan alkalmakhoz kötött öltözetek, öltözetegyüttesek alkotják, melyeket egyházi vagy a közösség szempontjából jeles eseményeken öltenek fel. A másik csoportot az ember életének különböző szakaszaihoz kötődő viseletjegyek elhagyása, megjelenése, illetve viselési módja alkotja. Az első csoportba tartozó öltözetek rövidebb időre szólnak, vagy periodikusan visszatérnek, amennyiben az egyházi, közösségi ünnepekre gondolunk. A második csoportban tartozó viseletváltozatok hosszabb időre, évekre, évtizedekre is szólhatnak, hiszen esetükben életszakaszokhoz való kötődésről van szó. Azaz, ha valaki asszony lesz, már nem hordhat többet egy ágba font hajjat.

Egy ruhatár anyagát általában három csoportra oszthatjuk. Az elsőbe a munkára való ruhák, a másodikba az útravaló, kijáró ruhák, a harmadikba az ünnepi ruhák tartoznak.

Az ünnepi viseletek minden közösségben különböznek a hétköznapi öltözettől. Általában az anyagok minőségében, finomságában fedezhetünk fel különbséget, ha az ünnepi és hétköznapi ruhadarabokat hasonlítjuk össze. A jeles események alkalmával felöltött ruhadarabok különlegesek, az ünnephez illeszkednek.

Általánosnak mondható az a tendencia is, hogy a kor előrehaladtával a viseleti darabok színe sötétedik, valamint a díszítettségük, mintázottságuk csökken. A viselet, mint jelrendszer, különösen érdekes azokon a vidékeken, településeken ahol, több nemzetiség, több felekezet él együtt, mert ez esetben az öltözék nem csupán a közösségen belül bír jelentéssel, hanem úgy is, mint a nemzetiségek összetartozásának s a többi nemzetiségtől való különállásának kifejezője. Jól látható tehát, hogy mennyi mindent fejezett ki a népviselet a maga eredeti formájában.

A bátmonostori viseletet a népviselet típusok közül az alföldi viselettípusba soroljuk, a szoknyás viseletek közé tartozik. Az itteni népi öltözködés rokonságot mutat Nagybaracska, Dávod népviseletével. Formai szempontból s néhány eleme miatt rokoníthatjuk a sárközi

viseletekkel is. Jelen munka a bátmonostori viselet utolsó ismert változatát mutatja be, de a későbbiekben a még fellelhető fényképanyag és viseleti darabok segítségével szeretnék egy teljesebb képet megrajzolni. A leírásban segítségemre van *Papp Kata*, *Papp István* legfiatalabb lánya, aki rendelkezésemre bocsátotta az édesapja hagyatékából származó, a családról és a bátmonostori néptáncegyüttesről készült fotóikat, továbbá a Bátmonostori Könyvtár és Művelődési Ház tulajdonában lévő néhány fekete-fehér fénykép, *Szévald Ágnes* 2001-ben készült leíró jellegű szakdolgozata, valamint a Duna és a Bajai Televízió Papp Istvánról készített portréfilmjeinek egy-egy részlete.

A női viselet természetesen több elemből áll, így némiképp összetettebb, mint a férfiak viselete. A leányok, asszonyok lábukra az úgynevezett *bibbancsos kapcát*, azaz harisnyát húzzák fel. Sajnos manapság már nincs készítője a faluban, így egyre kevesebben tudják felölteni ezt a viseleti darabot. A legtöbb felvételen az ún. szőlőfejes változat látható, melyen a fehér kötött alapon egy sor szőlőfej, majd egy sor *bibbancs* (bogyók, gombok, bütykök) látható. De létezik belőle olyan változat is, melyet csak színes *bibbancsok* díszítenek. Hasonlót ismerünk a Sárközi falvaiból, Bogyzslórról, a Sárközzel szomszédos Sióagárdról, de a sokácorok viseletéből is ismerős lehet.

A bütykös, gombos harisnya a sárközi női viselet jellemző darabja volt a 19-20. század fordulójától, amit azután – bizonyos helyeken már az első világháború után – a gyárilag készült bordázott pamut patentharisnya vagy a selyemharisnya (nem harisnyanadrág) váltott fel. A kapcát követte a kisalszoknya vagy a nadrág, *slingótt* (slingelt, azaz a szélén csipkésre kivágott) bugyi (száras alsó), mely a mai értelemben vett

alsónemű szerepét töltötte be. Következhetett a turni vagy farpánt, mely a derékra került, s egyrészt a szoknyákat tartotta, másrészt szélesebb csipőt kölcsönözhetett csapottabb farú viselőinek. Felsőruházat lehetett a *slingótt blúz*, melyet a pruszlik alá vettek, lányok esetében a bögyösing. Ezek derékát a szoknyába kell tűzni a cokival el-lentétben, mely egy szabott blúzfésülés. Ezt a szoknyán kívül hordják, s alja ráfekszik a szoknyára. Míg az első kettő fehér színű, vászonból készített viseleti darab, a coki a felsőszoknyával harmonizáló anyagú, s amihez hasonlót ismerhetünk röpike, lövi, leves elnevezéssel Baja környéki falvak népviseletéből. A bögyösing, blúz ujját buggyosra túrva, végét masnival megkötve hordták. A blúzra mellény vagy pruszlik került, mely a felsőszoknyához találó, anyagában, mintázatában hozzá hasonló textiliából készült, s elől, többféle módon is záródhatott.

Az alsószoknyák felöltése előtt volt érdemes lábra venni a papucsot vagy spanglis cipőt, mivel ezt követően már nehezebb volna.

A kisalszoknyát legalább öt alsószoknya követte, melyek közül a két alsó horgolt csipkés pöndő, majd az ezek feletti három már úgynevezett fehér szoknya, melyeken *slingótt* csipke van. A 20-as években a felöltött alsószoknyák száma elérhette akár a 10-12 darabot is. Az egymás tetejére kerülő alsószoknyák mindig 1-1 centiméterrel, lépcsőzetesen hosszabbak az alattuk lévőnél, így alakulhat ki tökéletes formája, tartása a felsőszoknyának. Ennek anyaga leggyakrabban bársony, selyem, gyapjúszövet (ternó). A szoknya elejét minden esetben kötény védi, legyen szó ünnepi vagy hétköznapi öltözékről. A ternó szoknyához például *slingótt* kötény dukál Bátmonostoron.

Monostori lányok az 1950-es, 60-as években

Régi monostori népviselet

A monostori viselet változásának izgalmas mozzanata kapcsolódik a kötényhez, mely korábban szögletes formájú volt, s a szoknya aljáig ért, míg nem az 1930-as években egy újító kedvű asszony változtatott rajta. A történet szerint a szabásra előkészített anyagra ráhelyezte legnagyobb lábósát, majd mindkét irányban elmozdította, s megrajzolta az így kialakuló körívet. Ezt körbevágva és kicsipkézve ki is alakult a ma ismert, enyhén ovális aljú kötény. Ilyen és ehhez hasonló újítások, újító személyiségek más falvak viseletének alakulásában is közrejátszottak. Ha az ilyen változtatást a közösség nem utasította el,

hamarosan lettek követői, s lassan beépült a hagyományos formájúnak tekintett viseleti darabok közé.

Egy másik újítás már másik öltözetdarabhoz s egy másik asszonyhoz kapcsolódik az 1950-es 60-as évekből, aki az ingvállak kezelőjét az addig megszokottól eltérő, ám neki tetsző módon 28-30 centiméter hosszúra és 5-6 cm szélesre hagyta. Ez a változás is átment a közösség preventív cenzúráján, s lassacskán az egész településen elterjedt.

Az ily módon felöltött viselet még kiegészül néhány elemmel. Lányok esetében a haj hátrakötött, fonott s benne bársony-, illetve selyemszalag a díszítés. A kislányok haját általában két ágba fonták. A selyemszalag a hajfonat végébe kerül, a fekete bársonyszalag, pántszerűen a hajba, a homlok fölötti részre. Ha a leányok kendőt viseltek, azt hátul, a tarkón kötötték meg. Ünnepi alkalmakon, bálban a lányok haját 2-5 ágba fonták, s a fonatokból kontyot készítettek (kikontyoltak), melyre főként szerszerűen kötötték fel a kendőt.

A lakodalomban bekontyolt újasszonynak, menyecskének már valódi főköttöt kellett viselnie, mely egyszerre utalt egyéni életének és közösségben betöltött szerepének megváltozására. A nők nyakára gyöngy vagy lázsiás (nyakék, melyen ezüstpénz(ek) függenek) kerülhetett, kinek-kinek igénye és tehetsége szerint. A lázsiást egyébként Érsekcsanádön és Szeremlén is viselték.

A viseleti darabokat csipkével, gyönggyel (flitter), gyöngyfűzérrel, gyöngyhímzéssel, masnival, szalagpánttal, gombokkal ékesítették.

A bátmonostori férfiviselet jóval egyszerűbb, mint a nők öltözete. Fehér színű bőgatya és bőujjú ing volt a jellemző, melyek vászonból készültek. A bőgatya elejibe került a szöttes kötő, azaz a kötény. A bőujjú ing tetejébe öltötték fel a bársonyból, selyemből készített mellényt. A lábon csizmát viseltek. Alsó viseletként a későbbi idők során itt is divatja volt a csizmanadrágnak.

Hűvösebb időben a felsőtestet melegítette a meleging vagy üngébátya, mely viselője ingének a bátyja lehetett volna, hiszen egykét számmal nagyobb volt viselője méreténél. Ez azért volt szükséges, hogy könnyen felölthető, kényelmes legyen annak ellenére, hogy a többi ruha fölé kerül. A férfiak inge is kaphatott szerényebb díszítést, általában szalaggal ékesítették a kezelőn, galléron, esetleg a mellrészen, így készült a pöccös vagy számedlis elejű férfiing.

A viseleti darabok közül a fehér ruhákat, az alsóruházati darabokat (alsószoknya, pöndő) ládában, egymásra fektetve tárolták, így nem gyűrődtek. Ezek tetejébe kerültek a bönadrágok, ingek, blúzok, mellények, majd a kötények. A felsőszoknyákat a szekrényekben kifordítva, összekötve, lógatva tárolták. Tisztítani csak az alsó-, fehér ruhát volt szokás, a felső viseleti darabokat néhány hetente akár egy teljes napot is szellőztették.

A jelen leírás nem terjed ki a bátmonostori viselet minden elemére, s a viseletdarabok időbeli változására, szemiotikai kérdéseire, melyek egy következő írás részét képezik majd. ■

„Szabóság? Annak születtem! Szabónak!”

Portré Papp István bátmonostori szabóról

Lex Orsolya

■ Papp István, vagy ahogyan a környéken máig ismerik és emlegetik, „Tóni Pista” 1947 decemberében született Bátmonostoron. Édesapja Papp Antal (Tóni) kovácmester, édesanyja Fűrű Ilona varrónő volt. E két mesterség hosszú idő óta öröklődött a családban, hiszen apai részről a férfi felmenők kovácsok, az anyai ági asszonyok pedig varrónők voltak, mindannyian tősgyökeres bátmonostoriak. Papp István maga fogalmazta meg egy, a Duna Televízió által készített felvételen, hogy ő volt a család fekete báránya, hiszen a férfiak a családban korábban kovács-, később lakatos mesterséget űztek, őt azonban csak a tű, a céna és a színes rongyok érdekelték. Már két-három esztendősen varrt, varrást játszott, s mivel egy kislótól ezt nem nézték jó szem-

mel, volt, hogy elbújva, néha akár a kutyaóiban is, lopva használta kedves játékait, a tűt, a cernát és a színes rongyot.

A házukkal szemközti oldalon lakott egy idős varrónő, „Fercsi” Panna néni, akihez sokat ájt, s ahol szabad idejének nagy részét töltötte. Itt a fel nem használt, maradék anyagokkal kedvére játszhatott. Elmondása szerint ő erre született, szabónak született.

Ám nem csupán a varrás, hanem a régi dolgok iránti érdeklődése is korán megmutatkozott, hiszen előszeretettel szedte össze a kiselejtezett, törött cserépedényeket, régi tárgyakat, szép kelméket. Később, érett fővel már tudatosan kereste, kutatta a tiszta szobákban vagy éppen a padlásokon megbúvó értékeket. „Siheder koromban kezdtem el gyűjteni... a tárgyaknak, ruháknak akkoriban nem volt értéke, csupán szépnek találtam

őket... Azóta viszont? Ha valaki régiség iránt érdeklődik manapság, a falusiak nyomban hozzám küldik. De rendszerint rosszul járnak, mert nálam semmi nem eladó. Viszont szívesen megmutatok mindent, amim van.”

Papp István az óvodát és általános iskolát Bátmonostoron járta, majd szabóinas lett belőle. Ezt követően jelentkezett férfiszabó ipari tanulónak. Gyakorlati oktatója Molnárfi Tamás bajai úri szabó volt. 1965-ben tett szakmunkás vizsgát tett, majd egy esztendőre rá női szabóként is végzett. Ezután helyezkedett el, s négy esztendeig dolgozott a bajai FÉKON Ruházati Vállalatnál, ismertebb nevén a gatyagyárban.

Saját műhelyét 1969 tavaszától üzemeltette otthon, s rövid időn belül sok kuncsaftjának köszönhetően megengedhette magának, hogy már csak e saját műhelyben,

kisiparosként dolgozzon. Mivel Baja és vidéke, így Bátmonostor is soknemzetiségű vidék, így Tóni Pista nem csupán a monostori magyar viseletek szakavatott ismerője és készítője volt, hanem a környékbeli szerb, horvát és német viseleteké is. Nemzetiségi viseleteket is készített. Bátmonostoron kívül számtalan környékbeli település táncsoportjának készített öltözéket (Érsekcsanád, Szeremle, Dunafalva, Hajós stb.). *Szévald Ágnes* 2001-ben, a Pécsi Tudományegyetem néprajzos hallgatójaként ismerte meg a szabómestert, s külön fejezetben írt róla szakdolgozatában. Ottjártakor Papp István Tolna megyei településekre (Lengyelbe, Majosra, Bonyhádra, Kisdorogra) készített viseleteket, egyszerre közel száz darabot.

Mivel Tóni Pista korábban említett gyermekori gyűjtőszervevénye később sem hagyott alább, s lassan az egész falura kiterjedt, évtizedek alatt olyan magángyűjteménye lett, melyet már egy 1976-os *Petőfi Népében* megjelent írás „*párját ritkítón gazdag, sokszínű*” gyűjteménynek ír le, s megemlíti, hogy e régi öltözékek, házbéli textilák, tárgyrok, korsók egy állandó kiállítás törzsanyagát alkothatnák. A házbéli textileken és öltözékeken túl tehát gyűjtötte a paraszti gazdaság, háztartás jellegzetes paraszti tárgyait (kenderfeldolgozás, mosás stb.) is, s a már birtokában lévő gyűjteményt igyekezett oly módon kiegészíteni, hogy általa a régi falusi életmód, az egykor élt bátmonostori emberek életének jellemző mozzanatai rekonstruálhatók legyenek.

A tárgyi emlékek megőrzésén túl fontosnak tartotta a helyi szellemi kultúra megőrzését és átadását is. 1973-ban nősült, s ekkortól feleségével, Papp Istvánné „*Tóni Marival*” az életben úgy, mint a táncban egy párt alkottak. Évtizedeken keresztül tagjai voltak, majd vezetői lettek a bátmonostori Rozmaring Hagymányórzó Egyesütnél.

Tárgyi gyűjteményének legkidolgozottabb egysége természetesen bátmonostori textilákból, takácsszöttesekből, népviseletből álló anyag volt, mely az 1800-1900-as évek fordulójától szinte tíz éves korszakoként követte a divat, s így a viselet változásait. A viselet folyamatos változásban volt, hisz ki volt téve a történelem viharainak, a gazdasági válságnak éppúgy, mint a fellendülésnek, nem is beszélve divathullámokról, melyek fentről érkezve, kissé átalakulva, s fáziskéséssel ugyan, de mindig megérkeztek a falvak, a vidék népéhez is.

A magángyűjtemény fotóin, ruhadarabjain jól nyomon követhető volt e változás, melynek egyik izgalmas és jól megfigyelhető folyamata a népviseleti szoknyák térd felettig (sőt akár combközépig) való megrövidülése. Ez azért különösen izgalmas, mert nem csupán bátmonostori jellegzetességről van szó. Míg a 19. század végén még a hosszú, szinte bokáig

érő szoknyák divatja hódított, a 20. század közepére egy általánosnak mondható divathullám eredményeképpen egészen kurták lettek a szoknyák (térd fölé érők, sőt akár még rövidebbek) is. Ezt követően persze, ahogy a divathullámok jöttek-mentek, újra kicsit hosszabbak lettek a szoknyák, de századfordulós hosszukat már sosem érték el.

Papp Istvánról bizonyon állítható, hogy viselet ügyében nem ismert tréfát. Ezt együttesvezetőként, gyűjtőként és mesterként is bizonyította. Gyűjteménye a 90-es évek végére 2500-2800 darabból állt, s benne a legrégebbi komplett öltözet az 1890-es évekből származott.

Majd sorjában az egymást követő korszakok öltözetegyütteseit, ruhadarabjait is megtalálhatta az érdeklődő, mert a gyűjtemény oly módon állt össze, hogy követte a viselet állandó változását, a változás folyamatát. Persze egy ilyen gyűjteménnyel nem csupán öröm, de munka is jár, hiszen a textilák folyamatos gondozást igényel, ha azt akarjuk, hogy ne essen hamar áldozatul az idő múlásának.

A szabómester régi fajta Singer varrógépekkel dolgozott, melyből több darab is volt a műhelyében, mert az volt a véleménye, tapasztalata, hogy az újfajta gépekkel nem lehet az igazán aprólékos munkálatokat, munkafázisokat kidolgozni.

A viseletkészítéshez sokféle alapanyagot használt, melyekhez nem mindig volt könnyű hozzájutni. Ám ha kellett, akkor a határon túlról (például az egykori Csehszlovákiából vagy Jugoszláviából) minden fortélyt bevetve is megszerezte a szükséges vagy áhított méterárut. Egy vele készült interjúban azt meséli, hogy annyi viseletkészítéshez szükséges méterárut sikerült felhalmoznia, amivel nagyjából negyven esztendőre elláthatja a falut. A legkülönbözőbb alapanyagokból dolgozott, vászontól, kartontól, kékfestőtől a bársonyon, kasmíron át a selymekig. Használva mindezeket a népviseletekhez, akár díszmagyarhoz, esküvői ruhákhoz s modern szabású öltözetekhez egyaránt.

Az 1993-as Duna-menti Folklorfesztivál napjaiban nyílt gyűjteményéből tárlat Baján a József Attila Művelődési Központ nagytermében, amiről az akkori *Petőfi Népe* is tudósított. Papp István gyűjteményéről ekkor úgy vélekedett a cikk írója, hogy kevés település dicsekedhet

„Tóni Pista” és családja

olyan hiánytalanul gazdag népviseleti-gyűjteménnyel, mint Bátmonostor. E páratlan kincs megmentője és gyűjtője, akit az Országos Népművészeti Egyesület elnöke, *Bánszky Pál* nevezett így, Papp István bátmonostori szabómester. A megnyitóra annyi érdeklődő érkezett, hogy még az utcán is álltak.

Tóni Pista közel negyven esztendeig látta el Bátmonostort és környékét szebbnél-szebb viseletekkel. Céltudatossága, szenvedélye vezette ezen a saját maga által, maga számára kijelölt úton. Az élete volt a viselet. Nagy örömmel, hozzáértéssel, minden apró mozzanatra kitérve tudott róla beszélni. Nem csupán a mesterséghez értett, de vele együtt megtanulta és bírta a környékbeli viseletekhez, viseleti darabokhoz, népi öltözködéshez tartozó szókinccset is. Varni mindhárom lánygyermeké megtanult, közülük a legidősebb, Mária viszi tovább a mesterséget.

A szabómester szerette volna, ha gyűjteménye egyben marad, s állandó kiállítással alakul Bátmonostor valamely múzeumnak berendezett régi házában. Remélte, hogy gyűjteményének értékét mások is felismerik, s ilyen módon megmaradhat az utókorak. „*Nem tudom, mi lesz a sorsa, szeretném, ha Bátmonostoron maradna. Majd csak lesz valami, egy értelmes ember, egy vezető, ha nem most, harminc év múltán... vagy ha nem, hát Bátmonostor... csak nem hagyja majd, hogy mindez veszendőbe menjen...*” -mondta egy vele készült interjúban a 90-es években. Ezt elrendezni azonban nem volt már ideje...

Váratlanul bekövetkezett halálával (2006) páratlan magángyűjteménye is ez enyészetté lett, nem maradt egyben. Sajnálkozhatunk, kereshetjük a felelősöket, ám valahol mélyen tudjuk, hogy bárhová, bárkihez került volna is, már nem jelentette volna ugyanazt újdonsült tulajdonosának, mint egykor a bátmonostori Tóni Pistának, aki a népviselet szerelmese volt. ■

Ragadványnevek Bátmonostoron

Deszecsárné Kubatovics Gyöngyi

■ Amikor az ember megszületik nevet kap, személynevet kap. Ettől lesz ő, ettől lesz egyedi, megkülönböztethető lesz egy másik embertől. A személynevek lehetnek vezetéknevek, azaz családnevek. II. József császár 1787-ben rendeletben mondta ki, hogy mindenkinek családnevet kell viselnie. A vezetéknevét lehet helynévből vagy köznévből származó, és eredetileg apáról fiúra öröklődik. Ma már az apa és az anya nevét egyszerre is kaphatja a gyermek.

A keresztnéveket (utóneveket) a szülők választják a gyermeknek. Ma már igen változatos lehetőségek vannak ezen a területen is. A becenevek többnyire valamilyen érzelmi töltődés kapcsán alakulnak ki. Egy-egy családon belül például a legkisebb fiú gyakran Öcsi, aki az idők során akár az egész falu életében Öcsi néven szerepelhet.

A ragadványneveket a falvakban – Bátmonostoron különösen – az azonos családnevűek megkülönböztetésére használták, használják. A legtöbb esetben ezek is generációkon át öröklődnek. (Bátmonostoron e névtípust „melléknévnek” nevezik.) A Magyar értelmező kéziszótár újabb kiadásában a ragadvány-név címszónál a következő meghatározást olvashatjuk: „A hivatalos név helyett vagy vele együtt használatos (tréfás vagy gúnyos) megkülönböztető személynév (pl. Görbe Balogh István).” (ÉKsz.2003: 1117).

A ragadványnevek keletkezését, létrejöttét befolyásolta az illetőnek valamilyen testi vagy lelki tulajdonsága. A közösség tréfálkozó, csúfolódó hajlama, névadási vitalitása is befolyásolta a ragadványnevek keletkezését.

A ragadványneveknek különféle típusai vannak, amelyek megtalálhatók Monostoron is. Napjainkban is használatosak a ragadványnevek. Mindenki büszkén viseli annak ellenére is, hogy a legtöbb esetben talán nem is tudja, pontosan miért is az a család ragadványneve.

Gyakori típus például az, amikor közeli rokonok (például nagyszülő, szülő) neve él tovább az újabb nemzedékekben vagy leányágon is, pl. így lett Papp István „Tóni” Pista vagy Balogh Mária – „Illés” Mariska. Máskor saját vagy ősei egykori lakóhelye után kapja az illető a nevét, pl. így lett Hurtony István – „Vögyi” (Völgyi – Völgy egykor létező település volt a környéken). Sok ragadványnevet valamely ős foglalkozásából kapja a viselője: így lehetett Vörös Imre – „Pék” Imre. Gyakran keletkezett ragadványnevet viselője ősenek valamilyen tulajdonsága alapján: így lett Papp Imre „Bodri” (minden bizonnyal valamely göndör hajú őse után). Olykor egy-egy (valószínűleg a köz-

ségben ritkább) a keresztnévből keletkezett lett a család későbbi leszármazottjainak helyi megnevezése: *Vörös Fülöpöt* kocsmárosként mindenki ismerte a környéken, viszont ez a keresztnév azóta sem fordult elő a faluban; így leányági utódait is ezen a néven ismerik, sőt menyé is „Fülöp” Erzsiként ismert.

Persze vannak olyan nevek is, amelyeknek eredetéről semmit sem tudunk, így pl. azt sem, hogy miért lett az egyik Horváth család „Cserkás”. Akadnak a ragadványnevek között pajzán vagy épp a nyomdafestéket nehezen tűrők is. Például „Punci Pista” valamilyik felmenője talán nagyon szerette a kikapós menyecskéket.

Külön típusként kell szólni a névmagyarosítások után bekövetkezett helyzetről. Az egyik család eredeti neve például Vuity volt, a magyarosítást követően viszont Sümegi lett a nevük. Ezt követően sokáig mindkét név „használatban volt” a falubeliek körében.

Van olyan személy is, akit ismernek az édesanyja családjából hozott, de az apai ágon „örökölt” ragadványneven is. Szlavikovits Anna például édesanyja után „Kisantal” Bözsi lánya, ha az édesapját ismerők érdeklődnek utána, keresi valaki, akkor a „Jasmi” Peti lányát keresik. Az édesanyját egyébként „Inas” Bözsinek is nevezték. Eredeti neve Németh Erzsébet volt, az „Inas” név a dédapjáról maradt rá, aki árva gyerek volt, s hol az egyik, hol a másik rokonnál nőtt fel, és aztán hogy kevesebb gond legyen vele, inasnak adták. (Később ő lett a falu első kovácsmestere.)

Hogy Bátmonostoron milyen széles körben elterjedt a ragadványnevet, arra jó példa, hogy a szláv eredetű Szlavikovics rendkívül gyakori név a községben. Az eltérő ragadványnevek révén lehet eldönteni, hogy a sok azonos családnevű közül éppen melyik családról is van szó. A „Gergő”, a „Jézus”, a „Jasmi”, a „Setyul” és „Csicsa” név egyaránt egy-egy Szlavikovics családot jelöl. (A Jézus név állítólag úgy keletkezett, hogy az egyik ősatyja olyan nagy sikerrel játszotta egy húsvéti passiójátékban Jézus szerepét, hogy a név rajta ragadt, és utódai is örökölték.)

A ragadványnevet nem keverendő össze a csúfnév. Már a szóalak is jelzi, hogy használatával valakit megbélyegeznek, megszégyenítenek. A bátmonostori ragad-

A ragadványneveket időnként a sírfeliratok is őrzik

ványneveknek általában nincs ilyen szerepe, „melléknévüket” viselőik maguk is büszkén használják, sőt olykor azzal is mutatkoznak be.

A ragadványnevek – a lakosság bizonyos fokú cserélődése ellenére – ma is élnek a településen, és afféle helyi jellegzetességnek tekinthetők. S hogy ezek vizsgálata tudományos szempontból is érdekes lehet, bizonyítja, hogy a falu egyik lakója, *Horkics Erika* szakdolgozata témájaként ezt választotta. ■

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2018. évre is előfizethető. **Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600**

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára: **330 Ft.**

Előfizetési díjaink a következők.

Helyben (házhoz szállítva)	4 000 Ft
Vidékre (postaköltséggel)	7 400 Ft
Külföldre (postaköltséggel)	14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

A kommunista terror monostori áldozata: Gubányi Imre

Deszecsárné Kubatovics Gyöngyi

■ A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Közgyűlése alapította a Dr. Szobonya Zoltán megyei emléknapot. A közgyűlés méltó emléket állít az 1945 és 1961 közötti időszak Bács-Kiskun megyei hőseinek és áldozatainak. „*Inkább becsületben meghalni, mint becsületlenül élni*” – élete utolsó óráiban mondta ezt dr. Szobonya Zoltán, az 1956-os forradalom egyik mártírhalált halt hőse, akiről az emléknap a nevét kapta. Minden évben szeptember 29-én, mártírhalálának évfordulóján tartják a megyeháza dísztermében az oklevélatadásal egybekötött ünnepséget. Bátmonostor képviselőtestülete 2016-ban *Gubányi Imre*, néhai bátmonostori lakost terjesztette a Közgyűlés elé.

Gubányi Imre 1923. december 18-án született Bátmonostoron. Szülei szeretettel nevelték őt és két fiú testvérét, Istvánt és Jánost. Helybéli katolikus férfi volt. 1946. október 23-án házasságot kötött a szintén bátmonostori *Pál Erzsébet*tel. A következő évben megszületett kislányuk, Katalin. Kisfaluja életében ismert és elismert, meghatározó személyiség volt, ezt igazolja, hogy képviselő-testületi tag volt. Az idők során Gubányi Imre tagja lett a Független Kisgazdapártnak.

A második világháború után, az 1950-es években nem volt jó hír, ha valakit kerestek. Ott felütötte a fejét a félelem. Imre bácsit és társait összeesküvés vádjával gyanúsították meg. Ezért sokszor megtette, hogy a fennálló hatalmat kicselezve, felesége szoknyáiba bújva fogta be a lovakat, s ment el szántani.

Községünkben is több embert elhurcoltak, koholt vádak alapján bebörtönöztek ebben az időben. Gubányi Imrét 1952. október 12-én vitték el a pufajkások. Embertelen körülmények között tartották fogva, fogait kiverték, haja hullott, körmeit gombostűvel kínozták. Az éjjel elhurcolt férfiak ellen felhozott vád: szervezkedés, összeesküvés volt. A felsoroltak között vannak testvérek, szomszédok. Gubányi Imre letartóztatott monostori társai *Furu János*, *Gál István*, *Szlavikovics János*, *Szlavikovics Pál* és *Gubányi István* voltak. Elvitték a település plébánosát, *dr. Huszár Ernőt* is, aki 1952-től szolgált Bátmonostoron. A falu plébánosát annyira kedvelte, hogy amikor a belügyminiszter megtiltotta a papok fizetését, akkor a község 2 évig is eltartotta a szeretett papját.

Emlékmű a kommunista terror áldozatainak

Gubányi Imre börtönévei 1952 novemberében kezdődtek: előbb Kecskeméten raboskodott, majd Budapestre, Márianosztrára, Vácra került. A bebörtönöztek közül Gubányi Imre kapta a legsúlyosabb büntetést; nyolc hónapig minden nap félelemmel várta, hogy mikor nyílik a halálraítéltek cellájában a nyikorgó vasrács, mikor kerül ő sorra. A halálbüntetéstől végül megmenekült, 1960-ban került haza végleg feleségéhez és kislányához. Amíg ő távol volt, gépállomást költöztettek a portájára.

Gubányi Imre a hazatérése után csak szűk családjának mert beszélni az eseményekről, örök félelem kísérte életét. 1996. január 17-én hunyt el. A rendszerváltás után személyét az Antall-kormány rehabilitálta, de a család emlékezetében még ma is élnek

azok az éjszakák, mikor a vallatások zajlottak. Özvegye mindig könnyes szemmel emlékezett vissza arra a napra, amikor nyolc pufajkás szállt ki az autóból... ■

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BÓNUSZ ABC,

Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár,

Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda,

Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt

Piacsarnok

Köszönjük,
hogy támogatta
személyi
jövedelemadójának

1%-ával!
**Bajai Honpolgár
Alapítványt**

Hosszú évekig volt a falu lámpása

Az utolsó monostori néptanító, Tihanyi Antal munkássága

Tihanyi „Antus bácsi” színjátszóként

Béda Istvánné Tihanyi Gyöngyi

■ A tanár, tanító személyisége nagyon fontos egy gyermek életében. Mindannyiunknak vannak emlékei jó tanárokról. Lehet egy pedagógusnak több évnyi tapasztalata, de a személyisége a legfontosabb ismérve.

Tihanyi Antal bátmonostori tanító olyan útravalót adott át a falusi kisdíjaknak és a falu lakóinak, amely egész életüket végigkísérte. Napjainkban is mindenki tisztelettel és szeretettel gondol vissza az egykori kántortanítóra. Hangsúlyozzák Antus bácsi életvidám, nyíltszívű, barátságos, kisugárzó egyéniségét, aki nemcsak a maga szűk világára figyelt, hanem környezetére is.

Tihanyi (Tógl) Antal 1920-ban született Bátmonostoron. 1942-ben kezdte meg munkásságát Bátmonostoron tanítóként. A községben eltöltött 40 év alatt számtalan generáció került ki a kezei közül, akik tőle tanultak meg írni, olvasni, számolni. Sok öröm, megpróbáltatás érte pályafutása alatt, de mindig mosolygós, türelmes ember volt.

A pedagógusi pályáján eltöltött idő alatt nemcsak tanított, hanem nevelt is. Nevelt és közösséget kovácsolt, mely több nemzedéket átkarolt. Iskolai tevékenysége mellett heti rendszerességgel vezette a bátmonostori hagyományörző néptánc csoport kis és nagy korosztályát. A néptánc csoport éveken át részt vett az országos néptáncversenyeken, ahonnan mindig arany minősítéssel tért haza. A megmérettetésekre a gyerekeket a szülők is elkísérték, és a nézőtérről izgulhattak a bátmonostori jó hírnévért.

Sok embert meg tudott szólítani, akik aktív háttér munkájukkal segítették a tanító bácsi munkáját: akár a gyermekek az öltöztetésében, akár a pöndő keményítésében, vagy épp a hajfonásban. Így még közelebb kerültek egymáshoz a szomszédok, utcabeliek, a falu népe.

Mivel nemcsak a néptánc volt szíve egyik csücske, hanem a színjátszás és a színpad is, mindig szakított időt erre a hobbjára is. Évente két előadást rendezett a falu mozijában karácsonykor és húsvétkor, amiből maga is előszeretettel vette ki a részét a deszkákra is. Minden előadás egyik szereplőjeként megjelent. A társulat tagjaitól elvárta a mielőbbi pontos szövegtudást és jelenléte. Az utolsó véghajrában, feladva a meghitt családi estéket, mindannyian izzadtak a színpad között, hogy a falu apraja-nagyja jól érezze magát ezeken az előadásokon. Szinte családként mozgatták meg a falu lakosságát, akik annyira érdek-

lődöek voltak, hogy kétszer is megtöltötték a nézőteret. Ennek természetesen híre is ment, ezért a környékbeli falvak tárt karokkal várták a monostori színjátszó csoportot, hogy ők is eltölthessenek egy estét szórakozással, nevetéssel. Csoportjait nyugdíjazása után is előszeretettel vezette. Amikor kis megpihenésre vágyott,

orgonált. Az orgona iránti szeretete vitte a templomba, és haláláig kántorkodott is. Mindezeket nem valósíthatta volna meg szeretett felesége nélkül, aki mindig ott állt mögötte, és támogatta, segítette munkásságát. Szerelmükből két leánygyermek született, akik maguk is aktív résztvevői voltak a néptánc- és színjátszó csoportnak is. Mindkettőjükből tanítót szeretett volna nevelni, mert olyan elhivatott volt a pálya iránt. Ezt a vágyát csak legkisebb unokája teljesítette be (aki Antus bácsi méltán híres sípját is örökölte), de sajnos ezt a tanító bácsi már nem érthette meg.

A cikk megírása közben jó volt visszaemlékezni ezekre a régi szép időkre, melyeket édesapám élt és teremtett meg társaival a közösségben. Kívánom, hogy a mai generációban is akadjanak olyan emberek, mint 30-40 évvel ezelőtt, és teremtsenek összefogást, családi légkört, boldog estéket a falunak. ■

A régi iskola

Néptáncosok körében

Négy emberöltő emlékei

Mayer István

■ Bátmonostor jelenleg legidősebb lakosa, Pál Istvánné született Papp Ilona 1925. május 1-jén látta meg a napvilágot. Ilus néni (ahogy őt Monostoron ismerik) szüleinek jelentős földbirtokai voltak, így maga is fiatalon kapcsolódott be a mezőgazdasági munkákba. Gyermekkorát meghatározta, hogy egyetlen gyermek volt, így a család szeme fényeként mindent megadtak neki, amit csak tudtak, talán el is kényeztették. A kor szokásainak megfelelően hat elemit végzett. Amint meséli, már korán felkeltette az ellenkező nem érdeklődését. Első udvarlója hat évvel volt idősebb nála, a környékben lakott, egy kúthoz jártak vízért. Komoly fiatalember volt, rendkívül jó tanuló, még a tanfelügyelők is felfigyeltek rá. Ám mivel az ő családja is földművelésből élt, ő sem folytatta tanulmányait az elemi után. Amíg azonban katonai szolgálatát töltötte, komoly vetélytársa akadt egy Ilus nénival egyidős kamaszfiú személyében. Még csak 12-13 évesek voltak, amikor az új vőlegényjelölt – akiről Ilus néni szintén csupa szépet mesélt – dűlőre akarta vinni a dolgot, és gyűrűvel ajándékozta meg szerelmét. Sikerült is örömet szereznie az értékes ajándékkal, de valahogy az első udvarlónak is fülébe jutott az eset, így egyik szabadsága idején döntés elé állította Ilus nénit: ha szereti, visszaadja a gyűrűt, és vele marad. Így is történt.

A szerelmet eljegyzés, az eljegyzést házasság követte, ám a két család ellentéte megkeserítette a pár életét. Tovább rontott a helyzeten, hogy Ilus néni édesanyja mindössze 36 évesen súlyos beteg lett, és kórházba került. A férj édesapja nem akarta, hogy a lány meglátogassa anyját, amikor a fia pedig újdonsült feleségéhez költözött, egyenesen kitagadta. A bajok tragédiába fordultak: Ilus néni édesanyja meghalt, férje pedig röviddel utána bánatában a vonat elé feküdvé öngyilkos lett. A fiatal özvegyasszony egyedül maradt csecsemő kislányával. Közelített a front, Ilus néni az oroszoktól való félelmében egy szomszédasszonyánál húzta meg magát, de ez sem volt tartós megoldás.

Aztán lassan kezdtek jobbra fordulni a dolgok: volt apósának lánytestvére pártfogásába vette, és hozzájuk költözhetett. Az új család fiúgyermeké másfél évvel fiatalabb Ilus néninél. Szépen lassan közel kerültek egymáshoz, a kapcsolatból utóbb boldog házasság lett, melyből egy fiúgyermek született. Nyugodtabb idők következ-

tek, folytatták az eredményes gazdálkodást a földeken, aztán jött a téészesítés, és földjüket kisajátították. Nekik is be kellett lépniük a téészbe, de az itteni munka már nem volt ugyanaz, mint amikor a sajátját művelte az ember. Idő múltával Ilus néni megelégette a dolgot, megkereste a vezetőt, és kikérte a munkakönyvét. Eleinte vonakodtak odaadni neki, de amikor megmondta, hogy a kórházba menne dolgozni, mégiscsak elengedték. Ekkortól kezdve egészen nyugdíjazásáig a bajai kórház mosodájában dolgozott. Kiváló munkaerő volt, kivívta mind kollégái, mind felettesei tiszteletét. Elbeszélése szerint egyedül egy szakszervezeti vezető nem kedvelte, és igyekezett hátráltatni előmenetelét, de kudarcot vallott ebben. Ilus néni vezetése alatt olyan jól ment a munka, hogy még a hivatalos munkaidő lejártá előtt hazaengedte a dolgozókat, mert addigra mindent tökéletesen elvégeztek. Azért is szerették, mert a saját terményeiből is árult nekik. 15 évet szolgált a mosodában, főnöke szíve szerint tovább is marasztalta volna, de nem járt sikerrel.

Ilus néni életében mindig a család játszott a legfontosabb szerepet, bár néha megingott annak stabilitása is. Egyszer még férje hűsége is megrendült, ő pedig bánatában csapat-papot maga mögött hagyva távozott Bátmonostorról. Egészen Kistótfaluig ment, ahol hét hetet a cséplőgép mellett végzett nehéz fizikai munkát. Egy vasárnapon éppen misére indult, amikor férje megjelent ott a kusunokával kézen fogva. Kérte, hogy térjen haza, végül így is történt. Tartósan helyreállt a családi béke. Ekkorra már saját házat építettek mindazzal, ami hozzátartozik. Magukhoz vették anyósának korábban Szentmártonkátán élő testvérét is, akihez aztán különösen szoros kötelék fűzte Ilus nénit. A vér szerinti gyermekek mellett velük élt örökbefogadott fiúk is, aki még Budapest ostromakor veszítette el szüleit. A 90-es évek elején kárpótlás útján a földjeiket is visszakapták, s a család jövedelmének nagy

Sipos Loránd grafikája

részét ma is ezek adják. Sajnos az idősödésnek a betegségek is állandó velejárói, így Ilus néni jelenleg állandó gondozást igényel, de – hála hozzátartozói áldozatos munkájának – békésen telnek napjai. Kívánunk neki minél jobb egészséget! ■

Kedves Olvasónk!

Látogasson el honlapunkra (www.bajaihonpolgar.hu), és kövesse a lapunkkal kapcsolatos híreket facebook-oldalunkon (<https://www.facebook.com/bajai.honpolgar/>) is! Folyamatosan frissülő weboldalunkon nemcsak a lappal kapcsolatos híreket olvashatja, hanem *archívumunkban* régebbi lapszámokat is böngészhet, az *online plusz* rovatban pedig a nyomtatott lapszámokban nem található szöveges, képes és videós tartalmakkal is találkozhat. Többet is megtudhat szerzőinkről, szerkesztőbizottságunk tagjairól, egyúttal könnyen kapcsolatba is léphet velünk. A tartalom napról napra bővül!

www.bajaihonpolgar.hu

Königseggwald, a német kapcsolat

Mayer István

■ Bátmonostor csaknem 30 éve ápol partnerkapcsolatot Königseggwalddal, a baden-württembergi kisközséggel. (Königseggwald Ravensburg közelében, Délnyugat-Németországban található település, amelynek ma kb. 670 lakosa és 1972 óta Altshausennel közös önkormányzata van. Története – Bátmonostoréhoz hasonlóan – egészen a 11. századig vezethető vissza – a szerk.) A dél-bácskai születésű, német anyanyelvű családból származó Ottenthál Józsefné (Krevenka Hilda) kezdettől fogva részese volt az együttműködésnek, az ő elmondása alapján vázoljuk a partnerség történetét. Szerepe már csak azért is különleges, mert egy magyar többségű településen az 1990-es évek elején elég kevés, németül jól beszélő lakost lehetett találni.)

1989-ben a Duna Menti Folklorfesztiválon lépett fel két königseggwaldi fúvószenekar és a bátmonostori tánccsoport is. A fesztivál szervezői nem tudtak programot biztosítani a német vendégeknek, a feladatot „Tóni Pistára” (Papp István), a monostori tánccsoport vezetőjére bízták, így jutottak el Bátmonostorra a königseggwaldiak. A falu lakói hamisítatlan hagyományos lakodalmast szerveztek nekik tánccal, zenével, evés-ivással. Az ünnepség egészen az éjszaka közepéig tartott, így a vendégek jókora késéssel érkeztek csak vissza szálláshelyükre. Olyan jól érezte magát mindenki, hogy nyilvánvaló volt, lesz folytatása a dolognak: a königseggwaldiak a rá következő évre meghívták vendéglátóikat magukhoz.

A polgármesterek már a rá következő évben aláírták a testvérközségi megállapodást, előbb Bátmonostoron, majd Németországban. A szomszédos településekről sokan ámuldoztak, hogyan sikerült német

partnertelepülésre szert tenni, mint látható, kicsit a véletlen is hozta. (A csodálkozásnak főleg az volt az oka, hogy környékünk legtöbb sváb gyökerű településének ekkor még nem volt német partnerközsége, míg a „magyar” Bátmonostor előttük járt – a szerk.) A bátmonostoriak első königseggwaldi útját nagy érdeklődés övezte, amiben része volt annak is, hogy a 90-es évek elején még különösen komoly varázsa volt egy-egy nyugati utazásnak. Három busszal indultak útnak. Miután Königseggwald alig 600 lakosú település, a magyarországiak elszállásolására még a környező falvak segítségét is igénybe kellett venni.

Azóta minden évben találkozik a két falu küldöttsége, felváltva Magyarországon és Németországban. Bátmonostoron az utóbbi években a lecsófesztivállal kapcsolják össze az eseményt. A vendégek rendre ugyanazoknál a családoknál szállnak meg, általában egy hosszú hétvégét töltenek itt. Nyelvi problémák sosem voltak: ma már sok fiatal tud németül, de régebben is sikerült megértetniük magukat, ha másképp nem, kézzel-lábbal.

Bár a találkozóknak nincs kőbe vésett menetrendje, azok során itt és kinn is változatos programokat kínálnak a vendéglátók: a bátmonostoriak szerveztek már Duna-parti grillezést, fürdést a Szeliditónál, jártak Pécssett és Szekszárdon is. Szekszárdon történt, hogy miután találkoztak egy zenekarral, maguk a königseggwaldiak is előszedték hangszereiket a buszból, és bekapcsolódtak a játékba, az arra járók legnagyobb tetzésére. Az emlékezetesebb németországi programok közé tartozik a hajókirándulás a Bodeni-tavon, Stuttgart

vagy a festői Bregenz meglátogatása. Königseggwald közelmúltban elhunyt gróf-nője egyébként Karapancsán nevelkedett. Tökéletesen beszélt magyarul, így szükség esetén fordított is a találkozókon. Férje ma is él, rendszeresen részt vesz a látogatásokon, egy alkalommal a bátmonostoriakat is meghívták a kastélyba. A testvércapcsolat történetét mára részletes fotóalbum dokumentálja, amelyet egy königseggwaldi postai tisztviselő állított össze. Sajnos az album magyarországi példánya elveszett.

A partnerség egyértelműen gazdagítja résztvevői társadalmi életét, és sokan a bátmonostoriak közül bizonyára sosem jutottak volna el Németországba enélkül. Vannak kritikusai az együttműködésnek, egyesek felesleges pénzkidobásnak látják, de szerencsére ezek a hangok kisebbségben vannak. A problémát inkább az jelenti, hogy a kapcsolat ma már kevesebbet érdekel, mint kezdetben, talán meg is fáradt. Vannak ugyan fiatalok, idén is jelezték, hogy többen érkeznek, ám a „régiek” közül többen erre-arra hivatkozva inkább otthon maradnak, nem utaznak el. Reméljük mindenesetre, hogy lesznek majd a jövőben is, akik segítenek életben tartani ezt a szép múltú együttműködést. ■

Königseggwald kastélya

Königseggwald méltán híres fúvószenekara

A híres monostori tamburás, Csurai Attila

Csurai Attila

DKGY

■ A *tambura* a lantfélék családjába tartozó, kis testű, hosszú nyakú pengető hangszer. Különböző vidékeken más és más néven ismert: Szeged környékén tökciturának, Kecskeméten nótafának nevezik. A tambura testét a *nyakkal és fejjel* együttlé általában egy darab fából készítik: jávorból, néha gyümölcsfából. A régebbi típusú ún. csapos tamburák hangolása keményfából készült, hegedűkulcs formájú *csapokkal* (= kulcsokkal) történik. Az újabb tamburákra fakulcs helyett ugyanolyan gépeket tesznek, mint a gitárra; a hangszer fejét eszerint laposra készítik.

Környékünkön, itt délen elterjedt hangszer. Lakodalokban, falusi, sőt városi mulatságokban is népszerű. Ezt a népszerűséget szeretné visszahozni, illetve megtartani napjainkba a falunkból, Bátmonostorról induló és már országos ismertségre is szert tevő *Csurai Attila*. Attila gyerekként, 9 évesen fogott először a kezébe tamburát. Nagypapja, aki a Bátmonostori Tamburazenekar 3. generációjához tartozott, kezdte tanítani, majd *Ribár József* vezette a zene-tanulás útján. Zenekari gyakorlatra először *Balogh Zsóka* bandájában tett szert. Zsóka meghatározó személy a környék népzenei életében.

2005-ben alakult a Bátmonostori Tamburazenekar IV. generációja. Ebből a zenekarból egy másik formáció is kinőtt, mégpedig a bajai székhelyű Danubia Tamburazenekar, amelyben *Busi Béla* kivételével

minden tag Attila tanítványa volt. Attila négy évig tanult a Nyíregyházi Főiskolán, ének-zene-népzene tanár szakon szerzett diplomát. Majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem mesterképzése után tamburatanár diplomát vehetett át. Attila szeretné visszahozni a tamburazene hajdani ázsióját. Véleménye szerint a tambura olyan hangszer, amely képes összekovácsolni a különböző nemzetiségeket. Ezt bizonyítja tanítványai nemzetiségi sokszínűsége is, hiszen Hercegszántóról, Bajáról, Bátáról és Bácsalmásról származó diákok is tanultak a keze alatt. Nagyon sok tanítványa van. Attila célja, hogy minél több gyermek kezdjen el tanulni a tamburacsalád valamely tagján (prím tambura, basszprím tambura, tambura cselló, tambura kontra, tamburabőgő).

Célja elérésében segíti felesége és egyben kollégája, *Markó Zsuzska* (ének-zene, harmonikatanár). Az Attila által vezetett zenekar elismerései, fellépései: *Dankó Rádió*: magyar nóta (2016. december 6.), népzenei felvételek készítése (2017. november 13.), Busójárás Mohácson (2016-ban), Tamburafesztivál Csantavéren (2016-ban és 2017-ben), tamburazene-oktatás Zentán (2016.), Batai

A régi monostori tamburások

Tamburafesztivál (2017.), Fölszállott a páva népzenei tehetségkutató verseny 2017, tamburaoktatás Zentán (2018.), VI. Nemzetközi Tambura Találkozó.

Az egész község egy emberként ült a televízió előtt 2017-ben, amikor Attilaék bekerültek a *Fölszállott a páva* című tévéműsor élő adásába, ahol népszerűsíthették a hangszer, a tamburazene-t, de egyúttal Bátmonostort is. A zenekar 2018-ban is számos felkérést kap az országhatárainkon innen és túl.

Bátmonostoron mindig is nagy jelentősége volt zenének. Ezt a mellékelt fényképek is bizonyítják, amelyekben Attila ősei is láthatók. A régi zenekar, amely annak idején minden lányt végigkísért a templomból a lakodalmas házig. Tagjai *Mihálovics József*, *Balogh Illés*, *Bogdán György*, *Balogh Imre* és *id. Mihálovics József* voltak.

A *Zsóka* zenekar, ahonnan Attila is indult: *Csurai Attila*, *Mihálovics Balázs*, *Balogh Zsóka*, *Busi Béla*, *Tóth Zoltán*. ■

Ahonnán Attila pályája indult: Balogh Zsóka zenekara

A fa ismeretlen ágai – kalandozások egy bácskai sváb család történetében 3. rész

Mayer János

■ Következtetések és felmerülő kérdések az apai ágról

Amint az eddigiekből láthatóvá vált, családunk bezdáninak vélt apai ágát tulajdonképpen helyesebb bezdán-kolluti ágak nevezni, hiszen az ősök többségének gyökereit az 1904-ben Küllödnek átnevezett faluban kell keresni. Felkutatható ősünk legnagyobb része az 1760-as években a Birodalom különféle részeiből, de főként annak délnyugati területeiről (*Pfalz, Speyeri Hercegség, Baden*) közvetlenül érkezett a kamara által újonnan betelepített településre. A kolluti hagyomány a lakosság nagy részét a Fekete-erdő (Schwarzwald) környékéről származtatja, és ez az első telepések egy részére igaz is lehet. Talán az sem véletlen, hogy a kolluti szőlőskertek egy részét *Schwarzwald-Weingärtennek* (Fekete-erdei szőlők) nevezik. Helyi dűlőnevek utalnak lakosok – forrásokból is igazolható – lotharingiai eredetére is, a falu Bezdán felőli részét a népnelv „*Frankreich*” (Franciaország) néven emlegette, míg a lotharingiai eredetű családokat (*Baron, Majerus, Gatti*) „franciáknak” csúfolták. (Apám az egyébként nem kolluti eredetű Martin család őseiben is franciákat sejtett, ez azonban nem állja meg a helyét, az ősatya a Badenben található Östringenből származott.) Egyébként az azonosítható származású ősök legnagyobb része is a mai Baden-Württemberg területéről, de annak a hagyományos Svábföldön kívüli, Franciaországhoz közeli részéből származott.

Az ősök más, kisebb csoportja túlnépesedett magyarországi sváb falvakat (*Nemesnáduvvar, Csátalja, Apatin*) elhagyva érkezett Kollutra, biztosabb megélhetést keresve. Mindez anynyiból feltétlenül logikusnak tűnik, hogy ezeket a telepeket jóval korábban alapították, és mire az 1760-as években Kollut kolonizációja megkezdődött, már jelentős német népfölösleget mutattak fel. Az ismert elődök egy részéről tudható, hogy eredetileg kézműves szakmát űzött, mások pedig leszerelő katonaként kaptak földbirtokot. Az is látható, hogy Kollut lakosságának összetétele a 19. század folyamán nem változott jelentősen; a kor anyakönyveiben döntő részben ugyanazon családok leszármazottait találjuk, amelyek már az előző évszázad második felében is ott éltek.

Családunk ősei – a már említett *Balthasar Limburger* kivételével – szinte mind valamikor 1848 és 1855 között települtek át Bezdánba. Itt nem egyszerűen a szomszéd településre történő beházasodásról van szó,

hiszen az adatokból az is kiténik, hogy nem csak az ifjú házaspár, hanem velük együtt a már idősebb családtagok is Bezdánban éltek tovább. Ráadásul általában az ebben az időben kötött házasságok esetében mindkét fél kolluti (eredetű) volt. Mindez azt feltételezi, hogy ebben az időben Kollutról Bezdán irányába valamilyen nagyobb mértékű népmozgás történhetett, hiszen láthatóan családok tucatjait érintette, amelyek egy része ezt követően Kollutról teljesen el is tűnt. Ez a korábban említett, rokonságunkba tartozó családok mellett érintette a baráti-ismeretségi körbe tartozó, apám visszaemlékezésében már bezdániként leírt *Nischt (Niescht), Eberling, Stiegler, Tres, Krug*, az elnémetesedett délszláv *Filipowitsch, Helml (Hemeli, Heml), Stulich, Kelsch (Keltsch), Knipl, Barth* családok tagjait is. Feltűnő az is, hogy Bezdánban 1851-ben jóval több házasságkötés (122) történt, mint addig bármely korábbi évben (az előző évtizedben nagyjából 85 körül volt az átlag, de egészen 1861-ig utána is minden évben jóval kevesebb volt). Feltehetően ez is összefüggésben állhat a nagyszámú áttelepüléssel, amelynek családunk tagjai is részesei voltak.

De vajon mi történt az 1850-es évek elején, ami ekkora költözési hullámot indított el? Erre nézve egyértelmű választ adó források híján legfeljebb csak találgathatunk. Ugyanakkor valószínűsíthető, hogy olyan esemény állhat a költözések hátterében, amely az érintetteknek a korábbinál biztosabb megélhetést nyújtott, hiszen a földbirtokaihoz kötődő parasztemberek jóval nehezebben mozdulnak el lakhelyükről. Itt a legtöbb esetben nem áll meg sokadszülött fiúk – korábban sem ritka – továbbköltözésének elmélete sem, hiszen azt látjuk, hogy többnyire az idősebb generációk is lakhelyet váltottak.

Eddigi ismereteink alapján az valószínűsíthető, hogy e költözések három tényezővel függhetnek össze. Egyrészt az 1848-ban, az áprilisi törvényekkel kiharcolt, majd Ferenc József *úrbéri pátensében* 1853-ban a szabadságharc bukása után lényegében megerősített *jobbágyfelszabadítás* megkönnyítette a parasztek költözését és földbirtokhoz jutását. Megváltás fejében ugyanis az egykori jobbágyok hozzájuthattak az elvben földesúri

Tipikus sváb ház Kolluton

tulajdont képező, de a gyakorlatban régebb óta paraszti kezelésben lévő ún. maradványföldre (irtványok, szőlőterületek, legelők), illetve korábban közös használatú területekhez. A telkes jobbágyok részesülhettek a közösségi földek elosztásából is. Másrészt tudható, hogy ezekben az években Bezdánban több olyan munkát zajlott (a Ferenc-csatorna Duna-Bezdán szakaszának kiásása 1847, folyami töltések erősítése, a csatorna dunai zsilipjének építése, 1854-56), amelyek révén talán korábban mezőgazdasági művelésre nem alkalmas területek szabadulhattak fel. Nem kizárt az sem, hogy a mezővárosban működő 5 kézműves céghez való csatlakozás is a korábbiaknál magasabb életszínvonal lehetőségével kecsegtetett. Miután ezekben az évtizedekben Bezdánt többször *kolerajárvány* is jelentősen megtizedelte, elképzelhető, hogy időlegesen bizonyos munkaerőhiány is felléphetett. Egy mezőváros polgárának lenni pedig mindenképp előrelépést jelentett a társadalmi ranglétrán.

Az új népelem erőteljesebb jelenlétét jelzi az is, hogy *Girk György* kalocsai érsek 1851-ben – a bezdáni németek kérésére – elrendelte számukra az anyanyelvű hitoktatás és szentbeszéd bevezetését (húsvét, pünkösd és karácsony másnapján, Szent István napján és búcsú vasárnapján német nyelvű mise tartandó). A helyi németek kérelmüket azzal indokolták, hogy a község 207 lakosa egyáltalán nem beszél magyarul, 71-en pedig csak gyengén. Mindez csak azért érdekes, mert a század elején még azt jelentették az 1806. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben, hogy „minden bezdáni lakos beszél magyarul”. Márpedig aligha valószínű, hogy a folyamatosan ott élők „felejtettek volna el” az időközben államnyelv-

vé is vált magyar nyelven, sokkal inkább a szomszédos német településről áttelepülőket sejthetjük a változás mögött. Ezt erősítheti az a tény is, hogy a német anyanyelvűek nagyobb tömbben a neve alapján legalábbis később kialakított Új utcában éltek leginkább, ami megint csak nagyobb létszámú beköltözőt valószínűsít.

Bár családunk esetéből általánosítani egyértelműen nem lehet, mégis valószínű, hogy Bezdánban a kolluti eredetű németek némileg elkülönülhettek nemcsak a helyi magyaroktól, hanem a nyelvükben erősen asszimilálódott „tősgyökeres” (vagyis a 18. század óta helyben élő) németektől is. Legalábbis gyanús ugyanis, hogy már Bezdánban házasodó őseink szinte kizárólag ugyancsak Kollutról származókkal kötöttek házasságot, vagy pedig – mint a néhány Schochter-ős esetében látható – az ugyancsak német többségű Gákováról hoztak házastársat maguknak. A legszűkebb rokoni, baráti kör is ebből a rétegből került ki, ami azt mutatja, hogy bár a nemzetiségek együttélése nagyobb konfliktusoktól mentes volt, egymással általában nem keveredtek. Sok német nevű családot (*Schwell, Oberreiter, Kapp, Bilmájer, Katzenmayer*) pedig a magyarok közé soroltak, ezek azonban nem kolluti beköltözők leszármazottai voltak.

Névadási jellegzetességek a családban

Máig emlékszem arra, amikor apai nagyapámnak beszámoltunk arról, hogy öcsémet Istvánnak fogják hívni, némi korholással a hangjában megjegyezte: „*Ez a név a mi családjunkban még nem fordult elő!*” Az általa belátható időintervallumban ez valóban így volt, és az is igaz, hogy a távolabbi apai ági ősök/ rokonok között is elvétve fordult csak elő az egyébként a magyarországi svábok között egyáltalán nem ritka *István (Stefan)* név. Megjegyzése egyúttal arra is utal, hogy a családi névadásokban komoly szerepet játszott az ősök tisztelete, férfi- és női vonalon jellemzően olyan neveket adtak a gyermekeknek, amelyeknek a családban korábban már volt előzménye.

Ehhez képest is azt látjuk, hogy a Mayer-ősök névadásai nagyon kevés változatoságot mutatnak, különösen ami a Kolluton élő elődöket illeti. Apám keresztnéve (*Antal/ Anton*) a közvetlen felmenők között többször is előfordult: így hívták dédapját és nagyapjának idősebb testvérét is. Nagyapám *János/ Johann* keresztnéve inkább az anyai (Limburger-) vonalon fordult elő, ott viszont elég sokszor. Két öccse keresztnévének (*József/ Josef, Ferenc/ Franz*) ugyancsak szép számmal voltak családi előzményei. Elég nagy gyakorisággal jelent meg a férfinevek közül *György (Georg)* és az *Ádám (Adam)* név (különösen sokszor a Zweng-ősök között). Valamivel változatosab-

Jómódú sváb kúria Kollut központjában

bak a Schochter-ősök által adott nevek. Ez talán azzal magyarázható, hogy közülük többen is más településekről házasodtak, és azok névadási szokásaiból valamennyit Kolluton, majd Bezdánban is megtartottak. Ezen a vonalon többször is előfordul a *Mátyás (Mathias)*, a *Fülöp (Philipp)*, a *Károly (Karl)* név is. Persze ezek sem számítanak sem ritka, sem különleges neveknek, csak a család másik ágán nem fordultak elő. A *Boldizsár (Balthasar)* név a gyermekekben egyébként igen gazdag Limburger-ágon sem öröklődött; úgy tűnik, a 18. század második felében még nem ritka név kiment a divatból.

Női nevek esetében ennél is kisebb a változatoság. A régebbi generációkban kiemelkedő gyakorisággal fordulnak elő az *Anna Mária (Anna Maria)*, a *Magdolna (Magdalena)* és *Katalin (Katharina)* nevek. Ha születtek a családban lánygyermek, valamelyikük szinte biztosan e nevek valamelyikét kapta. (Érdekes viszont, hogy a 20. század előtt a *Mária/ Maria* név önállóan nem fordult elő a családban.) Viszonylag gyakori volt még a nőági ősök esetében – bár többnyire inkább harmad-, negyedszülött lánygyermek esetében a *Rozália (Rosalia)* keresztnév is. Más női nevek (*Erzsébet/ Elisabeth, Krisztina/ Christine, Margit/ Margarethe, Borbála/ Barbara*) ezekhez képest már jóval ritkábban fordulnak elő, ezektől eltérők (*Ágota/ Agathe, Regina, Ágnes/ Agnes, Teréz/ Theresia, Ilona/ Helene*) szinte csak azokon az oldalágakon, ahol az ősök nem Kolluton éltek.

E nevek vizsgálatából az látszik, hogy az ősök igen erősen ragaszkodtak hagyományaikhoz a névadási szokásokban is, kifejezetten divatnemet vagy jellegzetesen magyar vagy délszláv eredetű keresztnemet egyet sem találtam az ősök között, pedig többen éltek vegyes lakosságú településeken. A nevek legnagyobb része bibliai, jórészt újszövetségi (*Anna, Mária, Erzsébet, János, József, Magdolna*), ritkábban ószövetségi (*Ádám, Mátyás, Boldizsár,*

Dávid, Mihály) eredetű vagy egyes, széles körben tisztelt keresztény szentek kultuszához kapcsolódik (*Katalin, Antal, Ferenc, Borbála, Margit*). Kifejezetten divatnévnek egyedül a 19–20. században elterjedt, olasz eredetű *Rozália (Rosalia)* név számított, de ennél korábbi időben a családban sem fordult elő. Feltűnő viszont, hogy számos olyan keresztnév is teljesen hiányzik a család 10 generációjában előfordulók között, amelyek más sváb településeken kifejezetten gyakorinak számítanak. Így például a német nyelvterület bizonyos részein erősen kultivált szentekre és bibliai alakokra emlékeztető keresztnemek (*Gáspár/ Kaspar, Márk/ Markus, Vendel/ Wendelin, Bertalan/ Bartholomäus, Barthel, Bálint/ Valentin, Salome, Marianna/ Marianne, Éva/ Eva* stb.), a jellegzetes germán/ északi eredetű névformák (*Gellért/ Gerhard, Ekkehard, Theobald, Lipót/ Leopold, Gottfried, Friedrich, Orsolya/ Ursula, Kunigunda, Rudolf* stb.), de a latin eredetű, ám ebben az időben német nyelvterületen is elterjedt nevek (*Erasmus, Felicitas, Fidelis, Julianna/ Julianne*) is. Ugyanígy nem jellemzőek az inkább protestánsok között szívesebben adott nevek (*Henrik/ Heinrich, Zsuzsanna/ Susanne, Vilmos/ Wilhelm* stb.) Hozzátehető ehhez, hogy nemcsak családunk apai ágán, de Kolluton általában sem fordulnak elő ezek a nevek, vagyis a település régi lakosai csak nevek igen szűk köréből válogattak, és a különböző korokban jelentkező névdivatokat is szinte teljesen figyelmen kívül hagyták. Ez nyilván utal arra, hogy a településen élők magja a az 1780-as évek után alig változott, ezen belül igyekeztek a származási helyük névadási hagyományait is ápolni, új nevek szinte csak a beköltözések révén jelentek meg.

II. A csátaljai-bácsalmási (anyai) ág

Családom anyai ágán látszólag egyszerűbb a kutatás, hiszen az itteni ősök egy része tősgyökeres csátaljaiak tudta magát. Az is közsímet a családban, hogy anyai nagyapám, *Szommer János* gyermekkorában

Bácsalmásról költözött a településre, amikor 1935-ben születőként dolgozó édesanyja (sz. *Grünfelder Anna*) ott kapott állást. Bár nagyanyám (*Klein Teréz*) Csátalján született, az ő családja is nyilvántartotta, hogy apai ági őseik Gákováról származnak. Ennél többet a családi emlékezet nem őrzött meg az elődök származásáról. Ennek alapján nincs mit csodálkozni, hogy a dédszüleim által viselt családnevek közül egyedül a *Wagner* találjuk meg a csátaljai telepesekről készült egyik legrégebbi, 1764-ben összeállított listán.

A két anyai nagyszülőm származási helye azonban teljesen más időben népesült be német lakossággal; Csátalja új lakói több hullámban érkeztek, a legelső többnyire túlnépesedett magyarországi falvakból az 1730-as években, a többség 1748-1755 között közvetlenül a Birodalomból (főleg Pfalzból), de újabb, kisebb telepescsoportok még az 1760-as és 1780-as években is kerültek a községbe, miközben már az elvándorlás is megkezdődött. A bácsalmási német telepítés jóval később indult meg, amikor az akkor jórészt bunyevácok által lakott településhez tartozó földterületet jelentősen kibővítették, és magához a faluhoz egy új településrészt csatoltak (1786-ban 70 új ház építését rendelték el az új telepesek elhelyezésének céljából.) Ezt követően Bácsalmásra 1786-ban érkeztek az első német telepesek, akik két csoportra oszthatók. Egyik csoportjukat eredetileg *Ruma* (Árpatarló) földbirtokosa, *Pejachevich József* gróf kívánta birtokára telepíteni (mintegy 700 személyt), ám hamar kiderült, hogy a magyar földesúr a korábban megígért kedvezményeket nem biztosította (egy részüknek fedél sem került a feje fölé), így a telepesek egy része közvetlenül az uralkodóhoz fordult panaszával. II. József néhány hónapos intézkedéssorozat után a panaszait meghallgatva hozzájárult ahhoz, hogy a csalódott telepesek elhagyják a rumai Pejachevich-birtokot, és valamelyik kamarai telepre költözzenek, ahol a számukra korábban megígért kedvezményeket is megkapják. A Rumát elhagyó német parasztok

egy része 1786-ban Bácsalmásra költözött. Ugyanebben az időben az Udvari Kamara szervezésében közvetlenül a Birodalomból is érkeztek német telepesek Bácsalmásra, akik az évszázad végére már többségbe is kerültek a településen.

II.1. A bácsalmási vonal

A **Sommer** (Sommer) család a mai napig megtalálható Bácsalmáson, ahol nagyapám is született. Ott valóban tősgyökeresnek számít, hiszen az ottani német telepesekről készült egyik első listán is megtalálható a legrégebbi ős neve. (Közl: *Zweites Bácsalmáser Heimatbuch. Patenschaftsausschuss der Bácsalmáser, Backnang, 1990. 59-90.*) *Johann Sommer* a lista szerint 1786-ban 40 éves volt, és az év október 16-án, Bécsen keresztül került Bácsalmásra. Ebben az időben nős volt, és 7 gyermeke volt. Német családfakutató munkákból tudható, hogy *Johann Sommer* 1747-ben, *Riedelbergben* (ma Rheinland-Pfalz tartomány, akkor a Hanau-Lichtenberg grófság része volt) született. Hét gyermeke közül a még *Riedelbergben* született *Jakob* (1784-1843) nevű fia lett nagyapám családjának ősatya, és tőle egyenes út vezet a Csátaljára költöző dédapámhoz, *Sommer Ádám*hoz. A dokumentumokból az is kiderül, hogy 1786-ban nemcsak *Johann Sommer* és akkor már elég népes családja, hanem feleségének (*Maria Magdalena Sprentz*) családja is útra kelt: ez ebben az esetben *Johann Sommer* ekkor 56 éves apósát (*Heinrich Sprentz*), ennek *Katharina* nevű feleségét, továbbá 3 fiát és 2 lányát jelentette. Mindkét családfő földműves, vagyonuk 200 forint volt. (Érdekes megemlíteni, hogy *Heinrich Sprentz* húga, *Magdalena* már néhány évvel korábban férje, *Friedrich Wagner* oldalán ugyancsak Magyarországra távozott, és 1763-tól Csátalján élt. Így ez a család két, egymástól elég távoli ágon is ősünknek számít.)

Sommer nagyapám anyai ági ősei is szinte egytől egyig visszavezethetők az első bácsalmási telepesekig. Az ő apai nagyanyja (*Elisabeth Grau*) ősei is szerepelnek a telepesek legrégebbi listáján. A **Grau** (Krau) família legrégebbi ismert tagja *Johann Andrä* (*Andreas?*) *Grau* volt, aki Szászországból, Bécsen keresztül érkezett Bácsalmásra 1786 nyarán. Az ősatya egyébként evangélikus volt, és feleségével keltek útra. Feltételezhető, hogy ezt követően tovább költöztek, mert jó három évtizedig nincs nyomuk az anyakönyvekben (bár ennek a valláskülönbség is

oka lehet), amíg egy utódjuk (unoka?), *Michael Grau* 1830-ban házasságot nem kötött *Barbara Imgrund*dal, és az ő unokájuk volt a fent említett *Elisabeth*, aki 1877-ben született.

Az egyébként igencsak kiterjedt **Imgrund** (Emgrund) család ugyancsak a „kezdetektől” Bácsalmáson van; magyarországi alapítójuk *Johann Imgrund* volt (1736 k.-1788), aki Mainz környékéről, Bécsen keresztül került Bácsalmásra 1786 nyarán. Az ekkor 50 éves férfi feleségével és 6 gyermekével érkezett Magyarországra. Aránylag jómódú lehetett, hiszen útközben két cseléd lány és egy férfi cseléd is csatlakozott hozzájuk. A családkhoz vezető ág harmadik fiával, *Paullal* (1778 k. - 1834) kezdődik, aki már Bácsalmáson nősült meg, 1799-ben. Felesége, *Eva Bittner* (Büttner, Püttner) az eredetileg Rumára telepített németek közé tartozott; apja, *Johann Bittner* (sz. 1748 k.) szintén Mainz környékéről (*Schöllkrippen* településről) származott, és már ott is földműves és szabó volt. Magyarországra 1786 májusában indult el, összesen 6 személy (felesége, 4 lánya, 2 fia és egy cselédje) kíséretében. A feljegyzések szerint 90 forintnyi vagyona is volt.

A *Sommer*-ősök anyai ágán feltűnnek még a **Nusspl** (Nuspel, Nuspl, Knossbeck), az **Eckert**, a **Welches**, a **Huth**, a **Heller**, az **Ewin**, a **Weiner** és a **Fleckenstein** családnevek is, és többségük esetében a családfát vissza lehet vezetni a telepes ősig.

Az **Eckert** (Eckhardt) család legrégebbi ismert őseit az 1786 áprilisában, Bécsben regisztrált ikerpár, *Johann Adam* és *Martin* jelentik. Mindketten 28 évesek voltak ekkor, származási helyük *Schöllkrippen*. Mindketten családstul keltek útra. Családknak *Martin* (1758-1835) az őse, aki földműves és takács volt, és kádár bátyjához hasonlóan tekintélyes, 600 forintnyi vagyonnal rendelkezett. Első, még Németországban elvett felesége halála után 1788-ban, már Bácsalmáson nősült újra, második feleségének neve *Katharina Englein* (Engl, Englerth) volt. Őseink már ebből a házasságból származtak. Az ő családja ugyancsak Mainz közeléből, *Heiligenbrücken*ből származott, és apjának, *Sebastian Englerth*nek is tekintélyesnek mondható, 435 forintnyi vagyona volt, amikor Bécsben telepesként regisztráltak.

A **Welches** (Welkes, Velches) família legrégebbi ismert tagja a *Bundenbach*ban (ma: Rheinland-Pfalz tartomány, Trier közelében), más forrás szerint *Reil*ban született *Johann Welches* (1762-1831) volt. (A két település egymás közelében van a Mosel-vidéken; lehet, hogy egyik a születési, a másik a korábbi lakhelyet jelöli.) A vagyontalan katolikus cseléd eredetileg *Matthias Scheib* szolgálatában érkezett Magyarországra, mégpedig Rumára

Bezdán főutcája a 20. század elején

(1786 áprilisában regisztrálták), ám gazdája nem került Bácsalmásra. Johann 1788-ban vette feleségül az özvegy *Elisabeth Rudolfot* (sz. *Reitzner*), és a tőle született gyermeke, *Jakob* (1789-1831) révén kapcsolódik családkunk történetéhez.

A **Huth** család korai története összefonódik a Bittnerékével, hiszen első bácsalmási ősiük, *Johann Huth* (Hut, Hutt, 1763-1809) 1786 áprilisában a Bittner család cselédjeként érkezett Magyarországra *Schöllkrippen*ből. Itt azonban vélhetően a saját lábára állt. Bácsalmáson összesen háromszor nősült meg, a számunkra fontos utódai első, *Margarethe Richterrel* (1770 k.-1806) kötött házasságából származtak. Feltehető, hogy *Nikolaus* nevű, szakmája szerint kádár öccse is követte őt Magyarországra, ám ő még 1787-ben Bácsalmáson meghalt. Első felesége annak a *Cyprian Kilian Richtem*ek (Rischter, Richer 1738 k.-1821) a lánya volt, aki *Breisgau* környékéről származott, és 1786 májusában települt Bácsalmásra. A 6 gyerekes özvegyember földműves és ács volt; Bácsalmáson kötött újabb házasságából további utódai születtek.

A **Heller** családról keveset tudni; annyi bizonyosnak látszik, hogy a Szommerek őseihez hasonlóan ők is *Riedelberg*ből származtak, és az 1778 körül született *Ursula Heller* Jakob Sommerhez ment feleségül. A házasságot nem Bácsalmáson kötötték, így feltételezhető, hogy a Hellerek 1786-ban valamely más magyarországi településre kerültek, de a kapcsolat eszerint nem szakadt meg az azonos származási helyről érkezőkkel, és ez talán a

házasságot is motiválhatta. (Egy aránylag népes Heller família már 1750 körül jelen van Vaskúton, de a velük való rokonság nem tisztázott.)

Az **Ewin** (Evin, Eben) család is 1786-ban jelent meg Bácsalmáson, első ismert tagjuk *Johann Peter Ewin* volt, akit hozzá tartozó 7 személlyel együtt regisztráltak Bécsben 1786 tavaszán, és Trier közeléből származott. Ennek fia lehetett *Valentin Ewin* (1767-1863), akitől a család hozzánk vezető ága indul. Ez a Valentin a Bácsalmáson időközben ugyancsak kiterjedt **Harton** családba nősült be 1794-ben. Nekik a legrégebbi ismert ősiük *Johann Adam Harton* (sz. 1738-1786), aki a ma Bajorországhoz tartozó, de Mainzhoz is viszonylag közel eső *Heinrichsthal* nevű településről titokban vándorolt ki Magyarországra feleségével és öt gyermekével együtt. A család Rumára került, a családfő ott is halt meg 48 éves korában, de a többiek Bácsalmásra költöztek, *Anna Maria* nevű lányuk (1775-1831) ott lett Valentin Ewin felesége.

A **Fleckenstein** családnév ma sem ritka Bácsalmáson, ami azzal magyarázható, hogy az első telepesek között egy eleve népes rokonság több férfitagját is megtalálni, akik utóbb maguk is számos utódot hagytak maguk után, és ebből mára egy rendkívül szerteágazó rokonság alakult ki. Mindannyiuk ősei az alsó-frankföldi (Bajorország) *Krombach* nevű településről származtak, amely közvetlen közelében található *Schöllkrippen*nek és *Heinrichsthal*nak is, ahonnan szintén sok bácsalmási telepes

származott. (Sőt, *Heinrichsthal* a nevét is egy *Fleckenstein*nek köszönheti: az utóbb be-népesült dombon állt *Heinrich Fleckenstein* üvegfúvó műhelye már a 17. században, egy másik település pedig ennek *Jakob* nevű testvére után lett *Jakobsthal*.) Bácsalmáson közülük először *Andreas* és *Heinrich* jelentek meg családjukkal. A mi őseinkhez azonban nem tőlük vezet az út, hanem a velük rokonságban álló és velük érkező (unokaöcs?), az 1768-ban született *Johann Adam Fleckenstein*en keresztül. Az őt magával hozó jórnódú nagybácsival ellentétben vagyontalan fiatalember eredetileg takácsmester volt, és először Csátalján telepedett le. (Ott ebben az időben az 1750-es évek óta élt már egy másik *Andreas Fleckenstein*, aki szintén rokon lehetett.) Utóbb aztán ő is Bácsalmásra került, 1793-ban már ott nősült meg. Felesége, *Theresia Kroll* (Groll, Kroli, Kroll, 1775-1839) családja egyes – meglehetősen valószínűtlen – adatok szerint a kelet-poroszországi Königsbergből származott volna. Apja *Jakob Kroll* (1729 k.-1809) lehetett. Bizonytalanság abból adódhat, hogy az egykori Birodalom területén több Königsberg nevű település is volt; az ő származási helye azonban aligha az egykori kelet-poroszországi nagyváros, hanem sokkal inkább a hasonló nevű alsó-frankföldi, ma 3500 lakosú falu lehet. (Bácsalmáson 1786-ban feltűnt egy másik, Ellwangen környékéről származó *Kroli* család is, de köztük nem látszik rokonság.)

– Folytatjuk –■

Anekdóták Szőke György István gyűjtéséből 2.

Széchenyi Baján

■ Gróf Széchenyi István a Vaskapu sziklazátonyainak „repszése” idején többször elhajózott a bajai Duna-szakaszon. 1833. június 8-án éjszaka láthatta a kis halászfalu, Szentjános pislákoló fényeit az *Első Ferenc* gőzhajó fedélzetéről; 1841. június 14-én 19 órakor kikötött a Lajos gőzös a Bajához közeli partrészen, és rangos utasai, *József főherceg*, valamint Széchenyi gróf ki is szálltak rövid időre; a visszaúton, 1841. június 27-én 9:20-kor értek újra a folyam ezen részéhez.

De százkilencvenöt évvel ezelőtt, május tizenkettedikén a gróf át is utazott városunkon. A régóta áhított őrmagy kinevezése érdekében (erre vonatkozó kérelmét a császár 1835. március 17-én utasította el végleg) úgy döntött, visszatér az ezredéhez. Búcsút vett szórakozásainak kedvenc városától, Bécstől, majd az ősi családi fészeken, Cenken elintézte az utazáshoz szükséges tennivalóit, és

Bátaszéknél érte el a Dunát. Frissítő úszás után, 1823. május 12-én, este lóháton érkezett Bajára „Stefi gróf”. Elhaladt a Ferenc utca és a Kéményseprő utca sarkán álló református imaház előtt, és „Rochus városon” (a Rókus városrészen) átlovagolva rátért a Bikityi útra. Bikityen [Bácsbokodon] lovas betyárok majdnem elfogták, de másnap este már a Tiszában fürdött. Szegedről a mezőhegyesi kincstári méneshöz látogatott, ahol a nádor szemlét tartott. Ekkor mondta József főherceg egy első emeleti ablakból körülnézve:

– Szép táj, csak éppen semmit nem látni! [Huszonegy év múlva egész másként vélekedett az Alföldről Pétőfi Sándor.] Pár nap múlva Széchenyi megérkezett ezredéhez, a Nagy-

váradhoz közeli Diószegre. [Forrás: Széchenyi István: *Napló*. Gondolat Kiadó, 1978.] ■

Görgei Artúr nyári hadjárata

■ **A magyar hadtörténelem – talán utolsó – nagy alakja, GÖRGEI ARTÚR 200 éve, 1818. május 21-én született. (Eredetileg y-ra végződő nemesi családnevént a forradalmi egyenlőség nevében írta 1848-tól i-vel, az írásban a következetlenség elkerülése miatt használjuk ezt a formát – a szerk.) Teljes pályafutásáról néhány évvel ezelőtt átfogó ismertetést olvashattak lapunkban Dániel József tollából. Az alábbiakban Görgei hadvezéri pályájának talán legfényesebb, mégis aránylag kevésbé ismert fejezetéről, 1849. nyári hadjárataról esik szó. Ezzel tisztelgünk a hosszú időn keresztül igazságtalanul árulóként megbélyegzett tábornok születésének bicentenáriuma előtt.**

Kenyeres Zsolt

Az 1849 tavaszán lezajlott dicsőséges hadjáratban sikerült a honvédseregnek többször is legyőznie Európa egyik nagyhatalmát (a Habsburg Birodalmat), mely az oroszoktól kért és kapott segítséget 1849. május 9-én. I. Miklós cár a teljes orosz haderő kb. 1/3-át jelentő katonát mozgósított a magyar szabadság elfojtására.

Az újabb hadjárat előtt az erőviszonyok a lehető legkedvezőtlenebbek voltak a magyarok számára. A magyar hadsereg létszámát mindmáig nem tudjuk pontosan: a legpontosabb becslés szerint kb. 150 000 fő, 464 táborig és 393 várlöveg alkotta az állományt. A cs. kir. hadsereg létszáma megközelítette a 165 000 főt, emellett 770 löveggel (kb. a fele várlöveg) rendelkezett. Az orosz intervenciók erői létszáma közel 193 000 fő és 584 löveg volt, azaz 358 000 ellenséges katona és 1354 löveg állt szemben 150 000 honvéddel és 857 löveggel. Galíciában további 60 000, a Havasalföldön 15 000 orosz katona állt még készenlétben.

Görgei Artúr (1818-1916)

A magyar főszereg (Görgei tevékenységi területe) a komáromi várórséggel együtt kb. 53 000 fővel, 196 táborig és 244 várlöveggel rendelkezett. Vele szemben Haynau cs. kir. tábornok dunai hadserege kb. 71 000 főt és 288 löveget vonultathatott fel. Ezt az erőt azonban a hadjárat kezdetén kiegészítette egy kombinált orosz gyaloghadosztály, amely egymaga kb. 12 000 főt és 48 löveget számlált. Összesen 83 000 katona és 336 löveg, az intervenciók erői egynegyede készült az újabb harcokra.

A magyar hadvezetés nehéz helyzetben volt, több irányból érkező támadásra kellett felkészülni. A hatalmas túlerő és a külpolitikai elszigeteltség mellett az is nehezítette a helyzetet, hogy nem volt elég utánpótlás (hadianyag és újonc katona sem). Ráadásul Görgei hadügyminiszter lévén a hadjárat első hetében nem tartózkodott seregénél. A főszeregnél személyi változások is történtek. Az I. hadtestet *Klapka György* vezérőrmagtól *Nagysándor József* vezérőrmagy vette át, aki korábban a III. hadtest, majd a főszereg lovassági parancsnoka volt. *Damjanich János* helyére *Knézić Károly*, a III. hadtest korábbi hadosztályparancsnoka került. *Nagysándor*ból *Klapka* stratégiai készsége, *Knézić*ből *Damjanich* taktikai merészsége és kezdeményező-készsége hiányzott. Egy jó hadtestparancsnok alatt mindketten alkalmasak voltak a kiadott parancsok teljesítésére, de az önállóságnak a csírája sem volt meg bennük. A tavaszi hadjáratban mind öntevékenységgel, mind hadászati tehetséggel kitűnt *Aulich Lajos* helyére a II. hadtest élére *Asbóth Lajos* ezredes került. *Asbóth* bátor és kockázatos katona volt, de hiányzott belőle *Aulich* stratégiai tapintata. *Gáspár András* a VII. hadtest élén *Poeltenberg Ernő* ezredes váltotta fel. *Poeltenberg* Buda ostroma alatt Győrben és a Rába-vonalon állomásozott hadtestével, s nagy önállóságot igénylő feladatát, a szemben álló cs. kir. főszereg foglalkoztatását és lekötését kiválóan ellátta.

A hadvezetés haditerve az oroszok lassú felvonulását akarta kiaknázni. Úgy vélték, hogy Komáromot kell a hadműveletek bázisának

tekinteni, Görgei pedig támadni akart. A Duna jobb partján egyelőre csak a Rába- és a Marcal-vonal tartását tervezte, míg az I., II. és III. hadtesttel, illetve a VIII. hadtest egy részével a bal parton kívánt támadást indítani. Ennek célja az volt, hogy megakadályozza a cs. kir. és orosz csapatok közötti kapcsolatfelvételt, illetve hogy az osztrákok gyors legyőzése után az oroszok ellen lehessen fordulni. Vagyis külön-külön kellene megverni a két ellenséges haderőt.

A támadás a Vág mentén indult meg, ahol a terep adottságai a siker reményével kecsegtették a magyar hadvezetést. A *zsigárdi* és *peredi* (1849. június 16. és 20.) csata azonban magyar vereséggel zárult. Kiderült, hogy az új hadtestparancsnokok nem tudnak megfelelni a harcéri követelményeknek, és Haynau-nak sikerült csapatokat átadni a Duna másik oldaláról a magyar főerő ellen. Ráadásul megérkezett az orosz *Panyutyin*-hadosztály is, mely Görgei támadó tervét végleg meggátolta.

Görgei Komárom környékén rendezkedett be védelemre. Komárom a Habsburg-birodalom legjobb erődtérségei közé tartozott. Amíg magyar kézen volt, s a magyar főszereg ott állomásozott, a cs. kir. főszereg sem mozdulhatott el onnan, hiszen elvonulása esetén azzal kellett számolnia, hogy a magyar főszereg Bécs felé tör előre. A komáromi összpontosításnál a magyar erőknél – figyelembe véve az orosz főerők mozgását – kb. két hetük lett volna arra, hogy megpróbáljanak vereséget mérni Haynau seregére. Az orosz, illetve a cs. kir. főerők az összpontosítást nem tudták zavarni, hiszen az átcsoportosításokat a Duna bal partján is végre lehetett hajtani. Hála a Szolnok-Pest-Vác közötti vasútvonalaknak, a csapatokat vasúton is lehetett mozgatni. Komáromnál a vár raktárkészletei, a Dunántúlról és a Felvidékről beszerezhető készletek lehetővé tették a hadsereg ellátását.

A június 26-i haditanács komáromi és nagyváradi erőösszevonást fogadott el. *Poeltenberg* győri veresége, illetve az oroszok gyors északi betörése nyomán a minisztertanács a haditervet – *Dembirski* javaslatára – módosította, és Szegedre kívánta összevonni a teljes magyar haderőt, Komáromban csak egy erős helyőrséget hagyva. *Kossuth* kormányzó küldöttséget küldött Komáromba, hogy Görgeit a tervet elfogadtassa. Görgei levélben meg is ígérte, hogy július 3. után megindul dél felé. Ekkor egy sajnálatos félreértés következett be. Görgei június 30-án, még a küldöttség érkezése előtt írott levele, amelyben arról írt, hogy a győri vereség ellenére szándéka Komáromnál össz-

erős ütést kapok, és érzem, hogy meg vagyok sebesítve. – Ettől fogva kalopot arra kell használnom, hogy jobbnak hiányában sebkötés gyanánt fejemre szorítsam... Az első osztályok érkezéséig hátralévő perceket arra használok,

pontosítani csapatait, később került Kossuth kezébe, mint a levonulásra vonatkozó ígéretet tartalmazó, szintén június 30-i levél. Kossuth nem vizsgálta a levelek iktatószámát, s a haditanácsi határozattal ellenszegülni látszó Görgeit július 1-jén leváltotta a fővezérségről.

Július 2-án Haynau megtámadta Görgői állásait a Duna jobb partján azzal a céllal, hogy a magyar sereget elzárja a Pest felé vezető utaktól a folyó jobb oldalán. A harcok a monostori sáncoknál és Ószőny falunál voltak a legsúlyosabbak, kezdetben Haynau sikert ért el, Görgői a menekülést és a pánikot csak a menekülőkre leadott sortűzek leadásával tudta megállítani.

A sáncok visszavétele nélkül az egész déli magyar sáncrendszer veszélybe kerülhetett, ám a sáncoknál is fontosabb volt Ószőny visszafoglalása. Ószőny jelentette a Budára vezető út kulcsát, ezt tehát minden áron vissza kellett foglalni az ellenségtől, ha Görgői tartani akarta magát ígéretéhez, hogy másnap Budára szándékozik indulni seregével.

Görgői az ellenfél balszárnyát támadta a sáncok visszavétele után, e támadást csak az orosz és osztrák tartalékok állították meg. Ekkor Görgői és Poeltenberg személyesen vezették a lovasrohamot, amelyben három (II., III. és VII.) hadtest összesen legalább 24 huszárszázada, mintegy 3000 lovas vett részt. A fővezér a centrum bal szélén rohamozó Hannover-huszárok élére állt, s kíséretét elhagyva előrevágtatott. Egy halom tetejére érve azt vette észre, hogy a jobb szélén haladó, Poeltenberg vezette lovasoszlopok oldalában zöld ruhás, ellenséges dzsidások mutatkoznak. Lekapta fehér tollas kalapját, s azzal integetve igyekezett figyelmeztetni Poeltenberget a veszélyre. Görgői egyszer csak irtózatot kapott a fejére, s érezte, hogy megsebesült: „Mialatt... igyekszem megtudni, vajjon megértik-e ama veszélyt rejtő táj felé ismételt mutogatásomat: egyszer csak hajadonfejemre

hogy egyik tiszt kíséretéből a sebemet úgy, ahogy bekösse...” – írta utóbb emlékirataiban az eseményről.

Közben a cs. kir. lovasság visszaverte a magyar támadást. A túlerejű ellenlökéséből Görgői arra a következtetésre jutott, hogy az ellenség a jobbszárnyáról vont el erőket, s így a Klapka vezette magyar balszárnynak sikerült visszavennie Ószőnyt. Ezért a további támadásokat szükségtelennak érezve, a jobbszárnyon a sáncrendszer mögé rendelte vissza csapatait, Ószőny azonban a magyar fél kezében maradt.

Görgői fejsebe komoly volt. Az orvosi leírás így szól róla: „A gránátrepesz csúf munkát végzett: jó tizenkét-tizenöt centiméter hosszan ferdén átszakította a koponyatető csontját, és az orvosok a hatalmas sebbe tekintve láthatták, hogyan emelkedik és süllyed az áldozat agyveleje az érverés és légzés kettős ütemének engedelmeskedve. Az agyburokra néhány éles csontszilánk tapadt, a seb ellátása előtt ezeket kellett eltávolítani. A fájdalmas művelet során a sebesült elvesztette eszméletét, pedig kemény katonának ismerték.” A csata után a fővezér két napig harcképtelen volt, és több napig élet-halál között lebegett.

Tisztikára kérésére a minisztertanács Görgeit meghagyja a hadsereg élén, aki – miután 12-én a Duna bal partján kénytelen volt visszavonulni, sebesülten (hol kocsin, hol lovon haladva) sem adta át a parancsokságot. 30 000 fős seregével egy hatalmas kerülővel igyekezett eljutni Szegedre, a 120 000 fős orosz túlerővel szemben. A váci találkozóharc (július 15.) után elhatározta, hogy nem erőlteti többé az áttörést, hanem kitér az orosz főszereg elől, és Balassagyarmaton, Losoncon és Rimaszombaton át próbálja elérni Miskolcot, majd onnan a Tiszát. A terv kockázatos volt, de azzal kecsegtetett, hogy sikerülhet az orosz főerőket elvonnia a főhadszíntérről. A váci elvonulása után Paszkevics (a Magyarország

ellen támadó orosz erők főparancsnoka – a szerk.) nem mert Haynauval egyesülni, mert féltette utánpótlási vonalait, inkább Görgői ellen fordult, amivel a magyar fővezér célja megvalósult: lekötötte a támadó erők nagy részét, a többi magyar sereg pedig le tudott vonulni Szeged környékére. 22-én elérte Miskolcot, majd visszavert egy orosz támadást Felsőzsolcánál, 29-én pedig Tokajnál átkelt a Tiszán, és maga is dél felé fordult. Katonai teljesítménye még Miklós cárt is elismerésre készítette: „...hogy Görgői Komárom elhagyása után hogyan kerülhette meg hadseregünknek előbb a jobb, aztán a bal szárnyát, hogyan tehetett ilyen hatalmas kört, hogyan teremthetett délen, hogyan egyesülhetett az ottani erőkkel...”

Görgői seregét kettéosztva vonult Arad felé, serege oldalvédjének debreceni veresége (augusztus 1.) ellenére sem pusztult el. Az oroszokkal való fegyverszüneti tárgyalásai során az ellenfélről szerzett adatokat – a követekkel való tárgyalás révén – hadműveletei megtervezéséhez. Magáról a békéről és fegyverszünetről viszont szó sem lehetett, mint a fővezér válaszában megírta: „de itt szegény szorongott hazám megmentéséről van szó, melynek politikai életét az osztrák császár és legközelebbi környezete meg akarják semmisíteni...” Ezért azt javasolta, hogy Paszkevics a magyar kormánnyal kezdjen tárgyalásokat.

Aradra augusztus 9-én érkezett meg, de közben a főszereg már Temesvárig vonult vissza, ahol vereséget szenvedett. Augusztus 10-én hajnalban Kossuth és Görgői között a harcok folytatásáról folyt megbeszélés (a temesvári vereség híre még nem jutott el hozzájuk), Kossuth megkérdezte Görgeit, mit tenne, ha Temesvárnál a magyarok győznek, s ő kapja a fővezérséget. „Akkor támadni fogok minden erőm megfeszítésével, de egyedül csak az osztrákok ellen” – mondta a tábornok. „És ha Temesvárnál az osztrákok győznek?” – kérdezte a kormányzó. „Akkor leteszem a fegyvert” d hangzott a válasz.

Miután megérkezett a vereség híre, augusztus 11-én Görgeit Kossuth diktátorrá nevezte ki, és a kormánnyal együtt lemondott. Görgői kénytelen volt egyszerre hadvezér és politikus lenni. Kiáltványt adott ki, melyben közölte a néppel a hatalomátvételt, és leszögezte: „Mindent, mit súlyos helyzetünkben hazánkért tenni lehet, megteszek, harccal vagy békés úton, akként, amint a szükség fogja parancsolni.” – írta. „Mit Istennek megfejthetetlen végzése reánk fog mérni, tűrni fogjuk férfias elszántsággal s az öntudat azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre veszve nem lehet.”

Hatalmas volt a túlerő. Görgői feldunai hadserege (ekkor már az egyetlen harcképes magyar haderő) kb. 30 000 főt számlált, sorai

közt mintegy ötezer fegyvertelen újonccal. A 144 lövegből álló tüzérségnek csövenként 200 löszere volt, a gyalogságnak puskánként másfél (!) tölténye, kimerült az ország, a politikusok reményt veszítve emigráltak. Görgei és haditanácsa szavazás útján az oroszok előtti fegyverletételről döntött, abban bízva, hogy tisztársai életét megmenti a cári vezetés. (80 fő szavazott, két ellenszavazat volt, de ők sem a fegyverletétel szándéka ellen, viszont Haynau előtt kapituláltak volna.)

Augusztus 13-án a világosi síkságon a Görgei vezette feldunai hadsereg, 29 889 fő, 9839 lóval, 144 löveggel, megadta magát Rüdiger orosz lovassági tábornoknak. Móríc Zsigmond írta erről: *„Leteszi a fegyvert, de hogy teszi le. Leteszi, mint katona s mint a politika analfabétája. Leteszi, mert nem szereti a vért feláldozni, ha van menekülésre lehetőség. Hiszen, ha hősi harcban el akarta volna veszteni a hadseregét, számtalanszor megtehetette volna, de ő mindig megmentette a hadat. Megszökött a leghetetlenebb kelepceből. Az első váci szökése fel a bányavárosokba s a második az orosz hadak roppant tömkelegéből Miskolc felé. Megszökik Tokajnál s kikerüli Komáromnál és utolsó útján is épen érkezik meg kerülő úton a Berettyó mellett Debrecen s Szeged felé. Aradon sem akar tizenötezer embert lemészároltatni, mert szüksége van az emberre a hazának. S leteszi a fegyvert az orosz kezébe. Megvető szavakkal illeti az osztrák hadsereget, amelyet mindig tönkre csépel, bárhol is találkozott vele: az osztrák hadsereget, amelyet soha úgy senki meg nem alázott, mint ő. És ezzel örök és végzetes sebet üt az osztrák hatalom szívébe.”*

Görgei rohamot vezényel a második komáromi csatában (Than Mór festménye)

Görgei másnap tudta meg, hogy Paszkevics az ő életét garantálja, ám a tisztékét nem. A már századunkban napvilágra került dokumentumokból az is kiderült, hogy ha Görgei Haynau előtt tette volna le a fegyvert, a cs. kir. fővezér a honvédseregben szolgálatot vállalt többszáz egykori cs. kir. tisztet gyorsított eljárással elítéltette és kivégeztette volna. Az oroszok előtti fegyverletétellel Görgei és tisztjei ezt a megoldást akadályozták meg. Mire ugyanis az oroszok átadták foglyaikat a cs. kir. fővezérnek, Haynau már újabb, alaposabb eljárást előíró utasításokat kapott az uralkodótól és az osztrák minisztertanácstól.

Görgeit Klagenfurtba internálták, ahol száműzetésben élt, és mivel vezértársai egy részét Aradon kivégezték, Kossuth pedig a szeptemberben írt vidini levelében is megvádolta, élete végéig (alaptalanul) magán hor-

dozta az „áruló” címkét. 1867-1916 között hazánkban élt, 98 évesen halt meg.

Hazaszerető, kötelességtudó hadvezér volt. Tisztelője, az író Móríc Zsigmond ekképp jellemzi: *„Ha kondottierinek mondom, ez csak azt jelentheti, hogy egy tönkrement élet vállalkozója volt. Esmék szerződtették a harcra, de tisztán a kard embere volt, nem az állameszméé. Nem volt ezzel az országgal semmi koncepciója. Nem volt az életével sem. Nem akart hódító lenni s nem akart államalkotó sem. Rendkívüli katonai zseni volt, aki ezzel a zsenivel nem akart alkotni, nem akart uralkodni, nem akart uralmat alapítani, sem magának, sem az államnak. A nép katonájának tekintette magát, nem kellett neki sem főhatalom, sem jutalom. Különösen komplikált jellem volt: eszköz akart lenni csupán a Sors kezében. Egy szál kard, semmi más.”* ■

Sarlós István Paul Harris-díjas

■ Szerkesztőbizottságunk tagja, *Sarlós István* levéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Bajai Fiókleveletár) a Rotary Club Baja 2017/18. évi elnöke a 2018. június 2-án Hódmezővásárhelyen megrendezett 1911-es Rotary District (ez a magyar Rotary hivatalos megnevezése) évváró konferenciáján *Mészáros Zoltán* kormányzótól Paul Harris-díjat vehetett át.

A szervezet legmagasabb rangú elismerését, a Rotary International alapítójáról, *Paul Harris*ről elnevezett díjat azok kapják, akik sokat tettek a rotary-s eszméjéért. A díj feltétlen jelzője a kiemelkedő egyéni teljesítmény, de egy klub működésének értékmérője a díjazottak száma, amely nemzetközi mértékkel minősíti az érintett klubot. (Az RC Baja tagjai közül hetedikként kapta meg a Paul Harris-díjat!) A hivatalos kormányzói indoklásban kiemelték Sarlós István elnöki éve alatt

tanúsított példamutató szorgalmát, az RC Baja életébe változást hozó új – hölgy – tagok felvételét és a klub változatos – elsősorban a rászoruló és sérült gyerekeket támogató, nekik új élményeket adó – programjait. ■

A díjazott (balra) a kitüntetés átvétele után

Tariménes utazása a túlvilágra

Derűs-szomorú emlékezés Kabdebó Tamásra

■ **Fájdalommal értesültünk róla, hogy 2018. május 23-án, életének 85. évében Dublinban elhunyt KABDEBÓ TAMÁS bajai származású író, költő, műfordító. Az 1956-os forradalom leverését követően távozott az országból Nagy-Britanniába. Fordulatos életpályája során volt a londoni egyetem könyvtárosa, ő alapította meg a Brit-Guyana-i Georgetown egyetemi könyvtárát, igazgatta az írországi Maynooth University könyvtárát is. Irodalmi munkássága több mint negyven kötetet ölel fel. A Bajai Honpolgárban is publikált, a folyóirat számos ismertetőt közölt műveiről, utoljára a 2015-ös *Afterlife?*, illetve a 2013-as *Dunaúszó és a Róma ír szemmel* című könyveiről. Az 1998-as *33*, 2006-os *Tariménes utazásai a múltban, a jelenben, a túlvilágon és Kabdebó Tamás novellafüzérében*, illetve a 2014-es *Nélküle* című kötete a Bajai Honpolgár Alapítvány gondozásában jelent meg. Kabdebó Tamás pályája során számos rangos elismerésben részesült, melyek közül kiemelkedik az 1971-es *International Literary Award* (Nemzetközi Irodalmi Díj), az 1999-es *Arany János-díj*, a 2001-ben elnyert *József Attila-díj* és a 2017-ben sokrétű munkásságáért odaítélt Magyarország Babérkoszorúja kitüntetés. Szerkesztőségünk őszinte részvétét fejezi ki az elhunyt családjának. Emlékeire életművének egyik kiváló ismerőjét, HAKLIK NORBERTet kértük fel méltató sorok írására, aki – készséggel vállalva a feladatot – az elhunyt íróval kapcsolatos személyes emlékeit is megosztja olvasóinkkal.**

Haklik Norbert

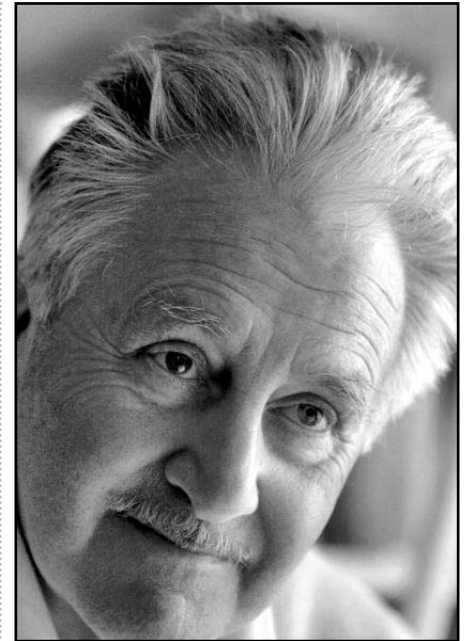
■ Kabdebó Tamással valamikor 2006-ban találkoztam először. A kiváló rádiós, Filippinyi Éva javaslatára – már második éve, hogy ő sincs köztünk – látogattam el, akkor még a Magyar Nemzet munkatársaként, az Írországból hazaruccant író estjére, az Óbudai Társaskörbe. Ha emlékezetem nem csal, *Tariménes utazásai a múltban, a jelenben, a túlvilágon és Kabdebó Tamás novellafüzérében* című kötetét mutatta be éppen. Váltottam néhány szót vele az esemény hivatalos része után, de valóban csak néhányat – már nem tudnám felidézni, hová, de valahová nagyon siettem.

És miután elolvastam a *Tariménes*t, írtam róla egy recenziót, amely *A szív szándéka – Kabdebó Tamás Tariménes-novelláiról* címmel jelent meg a Pannon Tükör 2007. március-áprilisi számában. Többek között ezt írtam: „Kabdebó Tamás, bár 1957 óta Nyugat-Európában él, bajai író. Pontosabban: bajai is. Mert, mondhatnánk Mikessel, úgy szereti ő írországi választott lakóhelyét, Maynoothot, hogy el nem feledheti Baját. De éppúgy el nem feledheti Debrecent, Budapestet és Pécsét sem, de akár a Duna-medence távolabbi városaival, Kolozsvárral vagy Szamosújvárral is folytathatnánk azon települések sorát, amelyeket a Kabdebó-alteregő Tariménes bejár a kötet novelláiban, egészen az Al-Duna partján fekvő szerbiai városig, Szmederevó-Szendrőig. Vagy akár még tovább merészkedhetnénk a felsorolásban, elvégre szülőföld a kultúrkör is, amelynek az emlőin ki-ki fölnevelődött, így a Szentföld, mint a kereszténység bölcsője szintén a legteljesebb természetességgel hódítatik

meg Tariménes által kötetbeli utazásai során.” Kabdebóról öt évvel később hallottam újra. Éppen egy románokból, szerbekből, valamint jómagamból álló baráti társasággal – igazi Duna-vidéki csapat – vártam pizzára egy brünni étteremben, amikor megcsörrent a telefonom – ismeretlen szám, írországi előhívó-kóddal –, és megszólalt benne Kabdebó Tamás. Célrátörően elmondta, hogy a műveiről megjelent kritikák toplistáján az én *Tariménes*-elemzésemet tekinti a harmadik helyezettnek, ám az aranyérmes halott, az ezüstérmes pedig elviselhetetlen alak, ő azonban szeretné, ha valaki írna egy terjedelmesebb, akár kötetnyi tanulmányt a *Danubius Danubiáról*, ami a főműve, biztosan olvastam. Az, hogy könyvtárnyi irodalmat írtak össze az *opus*ról a folyóiratokban, ne aggaszson, mert ő mindent iktatott, newcastle-i lakásában ott van minden anyag, akkurátusan, dossziékba rendezve. Ha érdekel a téma, szívesen vendégül lát egy hétre Írországból, ahol kedvemre kutakodhatok a segédanyagokban, mondta. És hozzátette, hogy fénymásoló is van a pingpongasztal mellett.

Először elolvastam a könyvet, aztán majd eldöntöm, feletem.

Elolvastam a könyvet, és azon nyomban igent mondtam. A *Danubius Danubiával* találkozni ugyanis olyan érzés volt, mintha rejtett kincsre akadtam volna. Kabdebónak igaza is volt, meg nem is – valóban remek kritikák jelentek meg a kétségkívül remek folyamregényről, ezek azonban mégsem bizonyultak elegendőnek ahhoz, hogy Tamás trilógiájának helyet csináljanak valamelyik kánonban – *valamelyikben*, írom, ugyanis jelenkori irodalmunkban csakis párhuz-

Fotó: Kaiser Ottó

Kabdebó Tamás (1934-2018)

amos kánonok vannak, és Kabdebó könyve mer eléggé gondolkodni és gondolkodtatni ahhoz, hogy egyetlen sémába, előregyártott gondolatrendszerbe se illeszkedjék bele. Érdekes volna egyszer bővebben alámerülni a *Danubius Danubia* recepciójának rejtjelmeibe – valószínűleg arra találnánk bizonyítékokat, hogy Kabdebó *opus magnum*-a a konzervatívoknak túlságosan kísérletező, a posztmoderneknél túlonúl történelemközpontú és olvasóbarát, a nemzetiek számára zavaróan integratív módon közép-európai, az internacionalisták ízlése szerint pedig túl sokat beszél ötvenhatról, ráadásul a nemzeti narratívákat nem hagyja figyelmen kívül, hanem egymás mellé helyezi őket, és ezáltal érzékelteti azt, hogy a dunai népek történelemszemlélete egymásnak ellentmondó narrációkat szül, következésképp ezek végtelemnek tűnő vetélkedését csak akkor lehetséges *békévé oldani*, ha a szétartó szálakat összesodorintjuk egy nemzeti narratívákon felül álló, *all inclusive* Duna-vidéki elbeszéléssé.

Ezt a szemléletet viszontlátni másvalaki munkájában már önmagában elegendő indok lett volna arra, hogy igent mondjak a felkérésre. Ám az, hogy – most Tamást idézem – mindketten *dunai lelkiülettel élünk* –, csak az egyik oka volt annak, hogy elfogadtam a meghívást. A *Danubius Danubia* ugyanis arra is rádobtett, hogy Kabdebó személyében van egy olyan írónk, aki, ha nem is ír mindig remekműveket – elvégre nem lehet minden áldott nap világcsúcsot futni –, de ilyenek is akadnak a tarsolyában: a *Danubius Danubia* mellett talán

1956-os kisregénye, a *Minden idők kívánczik* ebbe a kategóriába, és ez éppen kettővel több nagyszerű alkotás annál, mint amennyi az átlag tollforgató keze alól kikerül.

Tehát végül elrepültem Írországba. Valóban volt fénymásoló és pingpongasztal is mellette a könyvtár-házban. Kabdebónak ugyanis majdnem egymás közvetlen szomszédságában két háza volt a Dublinhoz közeli kisvárosban, ahol jó ír szokás szerint egymás hogyléte iránt érdeklődnek az utcán az ismeretlenek is. Az egyik házat lakta feleségével, *Annával* és – amíg a föld túlsó fertályára nem szólította a kalandvágy és a szerelem – fiukkal, *Istivel*, a másikkban pedig dolgozott. Alapos filológushoz illően úgy intézte, hogy minden a keze ügyében legyen a házban, ami az eredményes munkához kellhet. Nem túlzás, hanem tény: még a vécében is minden fal a mennyezetig könyvespolcokkal volt tele.

Lelkesen használtuk a pingpongasztalt – Tamásnak a nyolcvanhoz közel is gyilkos szervái voltak –, és én a fénymásolót is. A jegyzetanyag nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a 2013-as könyvhétre megjelenhetett *Egy Duna-regény anatómiája* című monográfiám, amely öt tanulmányban közelít a *Danubius Danubiához*. Ezek közül kettő angol fordításban is megjelent már – talán bizonyítékként arra is, hogy

az össz-dunai szemléletet éppen a kívülálló pozíciója révén lehet könnyebben elfogadható azok számára, akik legalább a Fekete-erdőtől, de lehetőleg a La Manche-csatormánál is nyugatabbról indulva ismerkednek az egysorsú, ám mégis folyton-folyvást egymással vetélkedő nemzetek eme közös hazájával: a mi Duna-vidékünkkel.

Vágyom hinni, hogy kötetem is hozzájárult Tamás kései elismeréséhez – és vágyom hinni, hogy ő is őszintén úgy gondolta: végre megkapta azt a figyelmet és méltatást, amit megérdemelt. Emlékszem ugyanis csalódottságára akkor, amikor tudta, hogy felterjesztették Kossuth-díjra, és hogy barátai, köztük jómagam és még sok más tisztelője valóságos gerillamarketingként bombázta a döntéshozókat – vagy akiket döntéshozónak hittünk – ajánlásainkkal, ám ő mégsem kapta meg az elismerést. Aztán végül a Matterhorn megmásása nélkül is a Mount Everest tetjéig jutott – a Kossuth-díj helyett rögvést a Babérkoszorút kapta meg. „Valami mellre tűzhető plectsnit is adhattak volna”, mondta a telefonban a rá jellemző, önironikus csibészes kedéllyel, amikor beszámolt a díjátadásról – de tettetett méltatlankodásán is átsütött, hogy Tamás végre őszintén

örülhetett az elismertségnek. Aztán jöttek a hírek a betegségéről. Majd a betegség hírének cáfolatai is.

Mindkettő egyaránt tőle.

Végül lassan meggritkáltak, majd elmaradtak a cáfolatok. „Kemény fából vagy te faragva, Tamás” – mondtam neki egyszer a telefonban. „Lehet, hogy kemény, de már öreg fa az” – felelte. És persze utána méltatlankodott egy sort az írországi egészségügy színvonaltalansága okán.

Amikor legutóbb beszélünk, azt újságolta: válogatás jelenik meg novelláiból az Ünnepi Könyvhétre. Amikor majd mindketten le tudtuk a magunk dedikálását, mindenképp találkozunk, és elköltünk együtt egy bőséges, jó vacsorát, egyeztünk meg. Két héttel a Könyvhét előtt halt meg. Nem tudom, valóban beleírta-e végrendeletébe, hogy a hamvait szórják a Dunába. De talán nem is számít. Úgy tudom, ő kételkedett, én viszont hiszem, hogy Tamás-Tariménes utazása a túlvilágon is tovább folytatódik. Remélem, kisgyermek korában elhunyt édesanyja, néhány éve megboldogult testvéröccse és édesapja együtt várták, és azzal köszöntötték, amivel én ereszthettem volna útjára odaát: „*Tamás – jó mulatság, férfi munka volt.*” ■

Imrédy Béla miniszterelnök, Baja város díszpolgára

■ Az MNL-BKML Bajai Fiókleveztára dobozainak mélyén számos olyan emlék rejtőzik, amely a ma embere számára is érdekes lehet, s ezek közül jó néhány a mai napig várja, hogy valaki felfedezze és a nyilvánosság elé tárja őket. Ezek közé tartozik a most bemutatott fénykép is, amely sok évig pihent egy doboz alján elfelejtve, a rajta szereplők egy része ugyanis manapság a XX. század magyar történelmének vitatott megítélésű szereplőjévé vált. Tény azonban, hogy vitéz ómoravicai IMRÉDY BÉLÁT Baja város 1939. január 15-én díszpolgárává avatta, s ezzel ő lett hivatalosan az első, aki ezt a címet megkapta a várostól.

Kovács Emőke

A díszpolgári cím átadásakor dr. Bernhart Sándor (Baja 1889. máj. 5. – New York, 1984. márc. 28.) polgármester hangsúlyozta, hogy korábban a város nem igazán törekedett rá, hogy ilyen jellegű megtiszteltetésben részesítsen bárkit is, most azonban jó szívvel tesz kivételt, hiszen Imrédy maga is bajai őssökkel büszkélkedhet. Emellett – bár ezt a városatyák nem emelték ki – a város politikai befolyásának, illetve megyeszékhelyi címének megtartása érdekében megérte kivételt tenni. (Mint az köztudott, Baja város a szerb megszállást követően a csonka Bács-Bodrog vármegye székhelye volt 1921-től egészen 1941-ig, a Délvidék visszafoglalásáig.)

A fotó készítésekor a városiak és a város vezetői fejében még élénken élt a szerb megszállás emléke, így érthető is az a törekvés, hogy stabilizálják a város helyzetét; a bajai felmenőkkel is bíró Imrédy épp „kapóra jött”, hogy Baja – ha csak ilyen jelképes gesztussal is – elkötelezze magát a magyar politika mellett. Bernhart polgármester ünnepi beszéde sokat elárul a belpolitikai helyzetről; a fénykép mellett a levéltár őrzi a közgyűlési jegyzőkönyv egy búzavirágkék-aransárga madzaggal díszített bőrkötésű példányát, amelyben lejegyezték a résztvevők névsorát, Bernhart Sándor és Imrédy Béla beszédeit, valamint a jelenlévők névsorát is. Érdemes megfigyelni, hogy nem csak férfiakat emeltek ki

külön; jelen volt dr. Bernhart Sándorné, Bali Mária Ildefonza, a Miasszonyunkról elnevezett zárda főnöknője, Chobodiczky Alajosné, az állami leánypolgári iskola igazgatója, Mária Januária, a ferences szegénygondozó nővérek bajai elöljáró nővére, dr. Bajsay Ernőné, valamint „különböző női társadalmi egyesületek képviselői” is, illetve maga Imrédy Béláné, akinek külön megköszönték a részvételét.

Természetesen nemcsak hölgyek, hanem a helyi és országos politikai életben fontos szerepet betöltő urak neveit is felsorolja a jegyzőkönyv, így tudhatjuk, hogy megjelent – természetesen – a polgármester, dr. Bernhart Sándor és maga a kitüntetett, vitéz ómoravicai Imrédy Béla is. Rajtuk kívül jelen volt dr. Horváth Győző felszentelt püspök, m. kir. titkos tanácsos, érseki helynök, dr. Bajsay Ernő alispán, felsőházi tagok és képviselők, Polgár István szekszárdi, dr. Szalay Tibor jánoshalmi, valamint dr. Vojnits László bajai főszolgabíró, Zombori Ferenc bátaszéki főjegyző, Martin Viktor, a Nemzeti Bank bajai fiókjának főnöke, Holczinger Titusz ciszt. gimn. tanár, Karig Emil, a Liszt Ferenc Zeneiskola igazgatója,

más iskolák vezetői, illetve további helyi és országos tisztviselők, Baja város „elitje”. A csonka Bács-Bodrog vármegye krémjének jelenléte érthető is, hiszen a díszpolgári cím átadása és az ezzel összefüggő ünnepi közgyűlés az első bécsi döntést (1938. november 2.) követően történt, amellyel a kormánynak sikerült a revíziós törekvések egy részét kielégítenie; a déli területek lakói pedig bízhattak abban, hogy az innen származó miniszterelnök nem feledkezik majd meg a csonka Bácskáról sem.

Dr. Bernhart köszöntőjében hangsúlyozza is, hogy a város lakói tisztelik Imrédyben a miniszterelnököt, szeretettel fogadják, mint olyan embert, akinek ősei bajai földben nyugszanak, nagyszerű vezérként tekintenek rá, mint akinek soha nem múló érdeme a Felvidék visszaszerzése. Nem mulasztja el megemlíteni azt sem, hogy tisztában van vele, a miniszterelnök az ünnepséget megelőzően más városban – ezt ugyan csak később mondta ki, de Pécsről van szó – vett át hasonló oklevelet, azonban hangsúlyozza, hogy Baja város eddig nem adott díszpolgári címet senkinek. Hogy most mégis kivételt tettek, egyfelől annak köszönhető, hogy Imrédy nem felejtette el ősei hazáját, tudja, hogy a Rókus-temető sírhantjai alatt felmenői alusszák örök álmukat, másfelől erős motiváció a Felvidék vér nélküli visszacsatolása miatt érzett öröm, melyet Bernhart polgármester így öntött szavakba:

„Bizonyos, hogy annyi férfikönyv még sohasem csordult ebben az országban, mint a rádiók mellett, a bevonulás nagyszerű napjaiban! De az is bizonyos, hogy sehosem hullott olyan bőven, mint ezekben, a szerb megszállás alól szabadult városokban. Rajtunk kívül senki sem tudhatta igazán, a csonka hazában, hogy mik a megszállásnak szenvedései, s mit jelent a felszabadulás. Mi, akik éppugy szenvedtünk üldöztetést és börtönt magyarságunkért mint felvidéki testvéreink, akik éppugy túrtuk a személy- és vagyonbiztonság hiányának, a mindenél fájdalmasabb megaláztatásoknak a szenvedéseit, mi tudjuk csak igazán, hogy mi a felszabadulás, aminek az átélésénél magasabb érzés csak az üdvözülés boldogságának gyönyörűsége lehet.

Mi tudjuk csak igazán, hogy milyen hájlára kötelezte nemzetét az a férfi, aki drága magyar vérenek hullása nélkül, csupán bölcsességével nyitotta meg a cseh börtönöket, s aki a husz esztendő rabság megkínzóitait a történelmi igazság ellenállhatatlan erejével öleltette vissza Hungária kebelére.” A polgármester méltató szavait Imrédy köszönő beszéde követte,

Imrédy a bajai városházán, 1939

amelyben hangsúlyozta a reformok fontosságát, és egyúttal – Kaposvár után Baján is – kihirdette a Magyar Élet Mozgalmának létrehozását, mellyel a Szálasi-féle Nyilas-kereszties Párt ellenpontjaként kívánt működni, összefogva a jobboldali keresztény értelmiségieket. Méltatta a várost és lakosságát; kifejtette, a hazáért nem csak vért lehet áldozni, a mindennapi, becsülettel elvégzett munka is Magyarország érdekeit szolgálja.

Emellett kiemelte, hogy a Felvidék visszacsatolásának sikere nem egyedül az ő érdeme; hangsúlyozta *Kánya Kálmán* külügyminiszter és *Reményi-Schneller Lajos* (utóbbi Baja város országgyűlési képviselője és pénzügyminiszter) közreműködését, illetve rámutatott, hogy a „*két baráti nagyhatalom*” (az Adolf Hitler által vezetett Németország, valamint Benito Mussolini Olaszországa) nélkül nem születhetett volna meg a bécsi döntés.

A díszpolgári oklevél átadását követően Imrédy Béla már csak szűk egy hónapot töltött a miniszterelnöki székben, 1939. február 15-én lemondott tisztségéről, mivel kiderítették róla, hogy egyik dédszüllője zsidó származású volt. Ennek cáfolatául 1939. január 22-én vasárnap *Bíró László* az *Esti Ujság* 7. oldalán egy viszonylag részletes családtörténettel állt elő (Történelmi dokumentumok a bajai múzeum könyvtárában az Imrédy-család multjáról), azonban a miniszterelnököt ez sem mentette meg a bukástól.

Díszpolgári címétől 1945-ben fosztották meg, erről egy cinikus hangvételű cikkben a *Szabad Szó* című napilap 1945. augusztus 12-i számában értesítette az olvasóit; ebben nem csak a díszpolgárokat, hanem a város vezetőit is minősítették. „...*De tudjuk, hogy az utolsó évtizedben futószalagon*

gyártották a díszpolgárságot. Ha a vidéki városnak iskola kellett, a kultuszminisztert, ha aszaló kellett, a földművelésügyi minisztert, ha kaszárnya kellett, a honvédelmi minisztert gyorsan meg választották díszpolgárnak. Jellemző tünete volt ez az úri Magyarország bizánci szellemének, a demokrácia teljes hiányának...”

Mire Imrédy Bélát megfosztották díszpolgári címétől, Bernhart Sándor sem ült már Baja polgármesteri székében; a város vezetőinek többségével együtt 1944. október 19-én elhagyta a várost. Később igazolóbizottság elé került, de állásába soha nem helyezték vissza, ügyvédi praxist sem folytathatott, így hányatott sorsát és szülővárosát 1961-ben végképp hátrahagyta, és feleségével New Yorkba költözött. Zsidómentő tevékenységéért posztumusz – 1994-ben – Yad Vashem Világ Igaza kitüntetésben részesült. Baja város díszpolgári címét 1992-ben, szintén halálát követően nyerte el. A város vezetése akkor így indokolta a döntést: *„Hétéves polgármesteri működését tisztességes életfelfogása, kötelességtudata, városszeretete és humánuma vezérelte. Nem politizált, nem szerette a szélsőségeket, a hangos hazafiaskodást.*

Több javaslat megismerése és gondos mérlegelése alapján döntött. A család és munkaszeretete hatotta át egész életét. ... A háborús évek alatt mutatkozott meg igazán nagyszerű emberi jelleme, példamutatóan viselkedett a lengyel menekültek elhelyezésében, a lengyel katonák határon való átsegítésében, a zsidó emberek, munkaszolgálatosok megmentése során... A várost olyan kereskedelmi és idegenforgalmi központtá kívánta fejleszteni, amelyben gazdag tudományos, társadalmi és kulturális élet folyik.” ■

Egzotikus tájakon: Krabi, Thaiföld avagy mosolyok, mangó, mészkőhegyek, majmok

Bognár-Simor Katalin

■ Régóta dédelgetett álmodom felfedezni Délkelet-Ázsiát. Mivel egy többhónapos körúthoz nincs elegendő szabadságunk, kicsiben kellett kezdeni. Elsőként Balit szerettem volna megnézni, de végül praktikus szempontok alapján *Thaiföldet* választottuk úticélként férjemmel, ugyanis oda Helsinkiből (ahol élünk) három helyre is van közvetlen járata a Finnairnek, Balira viszont csak átszállással lehetett volna eljutni. Amúgy is sokaktól hallottuk, hogy Thaiföld a finnek egyik kedvenc nyaralóhelye, ezért úgy döntöttünk, utánajárunk a miértjének. Így már csak *Bangkok*, *Phuket* és *Krabi* közül kellett választani, amit pár perc alatt meg is tettünk. Megbeszéltük, hogy a főváros örületét és a turisták többségét elkerüljék: így esett Krabira a választás, ami egyértelműen a legnyugodtabb a felsorolt három helyszín közül. Krabi egy várost és egy tartományt is jelöl, az Andamán-tenger partján fekszik az ország délnyugati részén.

Thaiföld közel 70 millió embernek ad otthont félmillió négyzetkilométeren, ebből Krabi része mintegy félmillió lakos és kevesebb mint ötezer négyzetkilométer. A tartomány hagyományosan mezőgazdaságból (gumifák és olajpalmák) és halászatból él, az utóbbi időben azonban a turizmus is egyre nagyobb mértékben járul hozzá a bevételekhez. Az ide érkező külföldiek (tapasztalatunk alapján főként Kínából, Oroszországból, az Egyesült Államokból és Európából) a természet, a meleg éghajlat és ízletes helyi konyha miatt választják, nálunk is ezek voltak a fő indokok. Hallani és olvasni egyéb okokról is (bárokban táncoló lányok...), de mi ebből Krabiban nem láttunk semmit – többek között ezért is választottuk ezt a helyszínt. A tartományhoz 154 sziget tartozik, és igazán lenyűgöző a mészkőhegyek sokasága és a gazdag növényzet.

Az alapötlet az volt, hogy spontánok leszünk, és megpróbálunk a lehető legkevesebb költőséggel kirándulni: egy-egy hátizsákkal városról városra és szigetről szigetre „ugrálva”, előzetes szállásfoglalás nélkül, mindig éppen ott éjszakázva ahol ránk sötétedik. Aztán persze minél többet olvastunk a Krabi környéki látnivalókról, úgy bővült a megnézendő helyek listája, és kénytelenek voltunk végül szálláshelyeket foglalni, nehogy a helyszínen kelljen ezzel időt vesztegetni.

Húsvétra időzítettük a nyaralást, hogy kevesebb szabadságot kelljen kivenni. A március végi Helsinkiből való indulás azzal járt, hogy a mínusz 10 fokból érkezünk a plusz 36 fokba-

Leraktuk a hátizsákokat egy tengeri sügerről elnevezett hotelban, ahol nagyon jókat mosolyogtunk a dekoráción: természetesen mindent halak díszítettek. Elfogyasztottuk az első autentikus helyi ebédünket egy barátságos kis étteremben, ahol mutogatással választottunk a szerencsére képes étlapról, és közös nyelv híján csak kedvesen mosolyogtunk egymásra a személyzettel.

Utána elindultunk a környék legnagyobb látványosságát, a *Tigrisbarlang templomot* megnézni, amihez a hotel recepciósa szerint könnyedén el lehet jutni a helyi járattal, ami, mint kiderült, egy kisteherautóból átalakított „busz” volt. A recepció kedvesen megmutatta a Google-képesítő segítségével, hogy pontosan milyen járműre számítsunk, és azok közül is melyik színű megy a nekünk jó irányba, és biztatott, hogy ne aggódjunk azon, hogy nincs buszmegálló, mert a busz majd ránk fog dudálni, és ha leintjük, megáll. Így is lett, leintettük a helyes irányba tartó kék színű buszt, amely elvitt a templom előtti turistaközpont-hoz. Megcsodáltuk a templomban és körülötte a tigrisszobrokat és díszeket egyaránt, elnéztük, ahogy a helyiek felajánlásait megtéve áldást kertes a buddhista szerzetesektől, és jó látogató módjára dobtunk a perselybe pár érmét, majd mosolyogva átvettük az érte járó karkötőt, amelyet rögtön fel is kötöttek a csuklónkra. Ezután következett az utunk talán legnagyobb kihívása: felmászni 1260 lépcsőn a hegytetőn lévő Buddha-szoborhoz.

Előzetes kutatásaink alapján tudtuk, hogy a környék tele van majmokkal, akik előszeretettel fosztogatják a turisták hátizsákjait és zsebeit, ezért az első 200 lépcsőfokon szinte szaladtunk felfelé, hogy elkerüljük az alsó lépcsősorokon ülőket. Aztán azonnal kellett egy pihenő, mert a 46 fokos hőmérséklet-különbség és a lépcsőn felfelé szaladás hirtelen elég megterhelő volt, de aztán több részletben ugyan, de sikerült legyőzni a lépcsőket, és odafent csodálatos kilátás tárult a szemünk elé. Nem csak a Buddha-szobrok gyönyörködtették a szemet, hanem a szomszédos csúcsok is, amelyek egy része a nagy páratartalom miatt „ködbe veszett”. Visszafelé egy kisebb tuktukra pattantunk fel, bár az is tartogatott meglepetéseket, ugyanis kiderült, hogy nem taxit tettünk le, hanem egy hazafelé igyekvő helyit, aki ennek ellenére szívesen elvitt minket egy darabon, és nem volt hajlandó semmilyen fizetséget elfogadni érte. Utána már egy tényleg helyijáratként üzemelő tuktukra ültünk fel, amely a szállá-

sunk melletti éjszakai piachoz vitt minket. Ott megettük az első *pad thai-unkat*, ami talán a legismertebb thai étel, és nekem is az egyik személyes kedvencem néhány éve. Persze úgy még sosem ettem, hogy előttem készítse el valaki néhány perc alatt egy forró tárcsán, egy piac közepén – nekem otthon mindig tovább tart, bár igaz, hogy én nem tartom az előre felvágott hozzávalókat külön dobozkákban főzésre készen.

Második napunkon átmentünk Krabi városból a *Phi Phi Don* szigetre, ahol először is megkerestük, honnan indul majd az előre lefoglalt programunk, a „Maya Bay Sleep Aboard”. Egy hátizsákos-kirándulós csoportban olvastam erről, ami a leírás és ajánlás alapján az utunk legfontosabb állomásává vált, mindent ehhez igazítottunk. Délután találkoztunk a néhány fős személyzettel és a nagyjából 30 fős csoporttal, majd hajóra szálltunk majdnem egy teljes napra.

Elsőként a *Viking-barlang* névre keresztelt helyet néztük meg. Mint kiderült, az ott lévő roncsok nem viking hajótól származnak, az eredeti elnevezés mégis fennmaradt. Ezt követően egy csodaszép helyen kajakoztunk egyet, ahol gyönyörködhettünk a kristálytisza vízben és az alattunk elúszó színes halakban. Utána érkezettünk meg a Maya Bayhez, amely a Phi Phi Lee szigeten található, és amit *Leonardo Dicaprio* 2000-es *A part* című filmje tett híressé. Ahogy azt beszámolómban olvastuk, itt könnyen előfordulhat az, hogy annyi a turista, hogy a homokot szinte nem is látni. Nekünk ezzel kora este nem volt problémánk, már távozóban voltak az aznapi látogatók. A szigeten egyébként nem lehet ottmaradni éjszakára, így az utolsó hajók távozása után nagyon békés és nyugodt. Mi az öbölben megálltunk és lehorgonyoztunk a hajóval, ahonnan egy kisebb csónakkal vittek ki minket a partra, majd visszatértünk a hajóra egy barbecue-vacsorára, megnéztük a hajó tetejéről a naplementét, majd miután teljesen besötétedett, a csapat sznorkelmaszkot húzott, hogy a világító planktonok mellett úszva lássuk is őket. Ottlétünkkor pont telihold volt, ami sajnos nehezítette a dolgunkat, de azért így is különleges élmény volt.

Utána egy másik, sokkal kisebb partra vittek ki minket, ahol tábortűz és egy helyi koktél mellett folytatódott a nemzetközi ismerkedés. Hihetetlen volt, ahogy a holdfény megvilágította az öblöt, amelyet három oldalról magas sötét sziklák vettek körül, így teljesen védett helyen voltunk, de a sziklafal erősen vissza-

További képek a honlapunkon

Phi Phi Don sziget nyugodtabb fele (a keskeny földszáv túloldalán van a kikötő)

verte az érzéző és egyre emelkedő hullámok zaját. Szintén új és igazán elképesztő volt számomra holdfényben fürdeni és a sötét vízből visszanézni a tábornüzek által megvilágított kis csapatunkra. A hajó fedélzetén aludtunk szabad ég alatt hálósákokban matracokon, így egy pillanatra előtűnt a régi cserkész táborok emléke, de az alattunk ringatózó hajó és a telihold fénye más köntösbe öltöztette a hangulatot. Reggel természetesen a nap első sugaraire már felébredtünk, és édes banánt majszolva néztük, hogyan bukkan elő a nap a sziklák mögül.

Még egyet fürödtünk a híres öbölnél, majd tovább hajózártunk, hogy a *Majompart* mellett még legyen idő egy megállóra. Nem kellett sokat gondolkodni, hogy miről kapta a nevét a hely, ugyanis amint „ugrótavon” belül ért a csónak a sziklafalhoz, a majmok elkezdtek beugrálni mellénk – természetesen a csapat lánytagjainak hangos sikítása által kísérve. A vezetők több fűrt banánnal készültek, amelyet bedobáltak nekik a vízbe, így végül persze majommentessé vált a csó-

nak, miközben látványos artistaprodukciókat láthattunk a majmoktól. Egy másik helyen ismét a sznorkelmaszkok viselésére buzdítottak minket, majd mihelyst bekerült a csapat egy része a vízbe, a vezetők elkezdtek bedobálni a reggeli rántotta maradványait közvetlenül az úszók mellé, így igazán testközelből lehetett megfigyelni az összeseregglő halakat. Ez a hajóról figyelve is vicces volt, főként mert az egyik kísérők direkt mindig fejre célzott...

A felejthetetlen kirándulás után visszavittek minket Phi Phi Donra, ahol még egy teljes napot töltöttünk. Egy bungalót foglaltunk le aznap estére, ahonnan – mivel a sziget egyik magasabb pontján feküdt – mesés kilátás tárult a szemünk elé, főként a szálláshoz tartozó medencéből. Késő délután még felmáztunk a kilátóhoz, ahonnan végignéztük a naplementét, majd egy könnyed chilis tavaszi tekerces és mangós palacsintás vacsora után a zenét követve visszamentünk a központba még egy sétára. Tulajdonképpen az egész szigetet „bulinegyedként” emlegetik, így fontos szempont volt a kikötőtől minél távolabbi

helyen éjszakázni, és végül jónak bizonyult a választásunk, tudtunk rendesen pihenni éjszaka. Mivel addig naponta más-más helyen aludtunk, jó ötletnek tűnt pár napra egy fix helyet is választani, és ez a mi esetünkben *Ao Nang* volt. Három éjszakát töltöttünk ott ugyanabban a hotelban, és napközben mentünk mindig másfelé nézelődni. Egyik napra kibéreltünk egy ún. hosszúfarkú hajót egy „3 sziget túra”, így külön vízitaxink volt a *Podá*, *Tup* és *Chicken* szigetre. Ennek megvolt az az előnye, hogy nem kellett másokhoz igazodni, így meg tudtuk beszélni a sofőrünkkel, hogy az előzetes tervvel ellentétben mi 10 perc után távoznánk a *Tup*-ról, mert túl nagy ott a tömeg, és inkább vigyen el minket olyan helyre, ahol érdemes sznorkelezni (előrelátóan saját felszereléssel mentünk, hogy ne kelljen bérelni és másokkal közösen használni). Ott aztán a színes halak mellett láttunk egy medúzát is, ami a mérete miatt igen ijesztő volt annak ellenére, hogy döglött volt, ugyanis akkor is csíphet a csápjja, ha már nem él. De rögtön meg is tanultam, hogy mindig néz-

Tigrisbarlang templom, dekoráció a belső szentélyben

Mesés ebéd egy étteremben, helyi sörrel kísérve

zek először rendesen körbe, mielőtt elkezdtek egy szép hal után úszni. Este megnéztük Ao Nang éjszakai piacát, ahol nagyon jó volt a hangulat, és az egyik étteremben a lehető legfrissebb óriás tigrisgamélát ettem: miután kiválasztottam a képes menüről – ami, mint általában, itt is hasznosabb volt, mint az érdekes angol fordítások –, a pincér egy edénnyel odasétált az akváriumhoz, és egy hálóval kiszedett hármát a rákok közül. Később azt vettük észre, hogy a többi rák összegyűlt a felénk eső oldalon, ráadásul felénk fordulva. Nevetve meg is jegyezte a férjem, hogy szerinte most mindegyik félve néz rám, amiért meg fogom enni a barátaikat. Sajnos nem tudtam frapánsan visszavágni, mert ő csirkét rendelt, de a gonosz vicce sem vette el nagyon az étvágyamat, és jót vacsoráztunk. Hazafelé még megálltunk egy palacsintázónál, ahol megkóstoltuk a kókuszos-sűrített tejes verziót. A thai palacsinta egyébként roti névre hallgat, és az általunk ismert módon készül, de a kisült nagy kerek palacsintát megtöltés után négyzet alakúra hajtogatják, majd egy nagy késsel kisebb négyzetekre szeletelik a könnyebb kezelhetőség érdekében.

Következő napunkon átmentünk a *Railay-partra*, ami azért különleges, mert csak vízi úton lehet megközelíteni, ugyanis átjárhatatlan az azt körülvevő sziklafal. Még egy sziklafallal arrébb van a *Phra Nang-part*, ami érdekesebbnek bizonyult számunkra. Három barlang is van ezen a részen. Az első egy indiai hercegnő emlékét őrzi, aki a legenda szerint a partokhoz közel vesztette életét, amikor a hajója elsüllyedt. Emlékének úgy kezdtek áldozni a helyiek, hogy fából faragott fallikus szimbólumokat hordtak oda, főként a halászok, jó fogásért imádkozva. Természetesen látványosság lett belőle, és folyamatosan érkeztek a hosszúfarkú hajók a turistákkal. Volt olyan rész a barlang túloldalán, ahova be lehetett úszni és megnézni, hogyan vágja ki a víz a mészkövet az évszázadok során. A partszakasz túloldalán pedig találtunk egy másik barlangot, ahova fel lehetett mászni, ami fürdőruhában és papucsban nem volt minden nehézséget nélkülöző mutatvány, de abszolút megérte, mert a kilátás onnan is mesés volt. Amikor megéheztük, stílusosan az ott ringatózó és kifőzdeként üzemeltetett hajókról vettünk ebédet, majd felfedeztük a harmadik barlangot, a *Gyémánt-barlangot*. Ez egy cseppkőbarlang, ahol igazán szép formációkat láttunk a „falakon”, s közben azon gondolkodtam, vajon miért lehet, hogy nincs ott rajtuk kívül senki, a hercegnő barlangjánál meg szinte sorok álltak a fényképezéshez. Estére már nagyon fáradtak voltunk az egész napos úszkálás és a barlangok után, de összeszedtük magunkat, és felültünk egy

tuktukra, hogy Krabi éjszakai nagypiacát is megnézzük. Ott aztán mindenből vettünk és ettünk, ami jól nézett ki, már ami a fapálcára húzott húst, zöldséget, gombát, halat illeti. Az egyik árusnál voltak sült rovarok, amelyek még véletlenül se néztek ki jól, de azért a kíváncsiság által hajtva megkóstoltuk mindketten. Igazából csak az erős fűszert lehetett érezni, inkább a tudat volt furcsa, a látvány pedig kissé felkavaró. Gyorsan vettünk utána pár tintahalas falatkát, az jobban csúszott.

A piac felé tartva egyébként a tuktukon ülve magyarul tárgyaltuk ki a nap élményeit, amikor is a velünk szemben ülő helyi férfi angolul megszólított minket, hogy megkérdezze, magyarok vagyunk-e. Thaiföld azon helyek egyike, ahol nem feltételezném, hogy felismerik a magyart, de mi mégis pont belebotlottunk valakibe, akinek évtizedekkel korábban három évig magyar barátnője volt, emiatt többször járt is Magyarországon, és még emlékezett pár mondatra, városnevekre, és természetesen a nyelv hangzására. Nagyon kedves volt és jót beszélgettünk vele, azért persze inkább angolul, mint magyarul. Turistákat viz motorcsónakkal szigetről szigetre ő is, mint sok helyi, előtte pedig egy klubban dolgozott lemezlovasként, így mint mondja, ő nagyon örül a külföldieknek, kell a sok turista, hogy legyen miből megélni. Egyébként mindenhol azt tapasztaltuk, hogy nagyon kedvesek és mosolygósak voltak a helyiek, és nem éreztük azt, hogy „sétáló pénztárcaként” tekintenek ránk. Volt olyan tuktukos, aki próbált magasabb árat mondani, de hamar ráéreztünk hogyan kell alkudozni, és ha valakivel nem lehetett, mentünk tovább. Egész héten jókat ettünk jó áron (a tücsköt-bogarat és az utolsó jégkrémet leszámítva), és próbáltuk mindig azokat a helyeket keresni, ahol a helyiek is esznek, így nekünk is autentikus volt az élmény.

Az út végére visszatértünk Krabi városba, ahol még megnéztük a legfőbb buddhista templomot, a *Wat Kaew-et*, betértünk egy horgászboltba, ami a horgász férj miatt kötelező programpont volt, sétáltunk még egyet a belvárosban, megebédeltünk egy nagyon kicsi kifőzdében, majd desszertnek vettünk durianos jégkrémet. A durianról annyit kell tudni, hogy okkal van kitiltva a hotelekből és a repterekről, ugyanis a világ legbüdösebb gyümölcse: erős rothadás szaga van. Azt tanácsolják az útikönyvekben,

hogy a „kezdők” ne rögtön a gyümölcscsel próbálkozzanak, inkább valamilyen feldolgozott formában kóstolják meg először. Ezt olvasva jó ötletnek tűnt a jégkrém – amelynek az ízét sajnos nem tudom elfelejteni, így talán a „jégkrém” találhatóbb név lenne. Borzasztó volt, és elvette a kedvem a duriannal való további kísérletezéstől. Persze felmerül a kérdés, hogy ha a krémes desszert ennyire nem tetszett, vajon mi lett volna, ha a valódi gyümölcsöt kóstolom?!

Szerencsére viszont a durianos jégkrémen kívül nem nagyon tudok negatívumról beszámolni. Az utunk során csak azt bántuk, hogy egy hét után haza kellett mennünk. Noha fáradtak voltunk a nyaralás intenzitása miatt, mégis fantasztikus élményekkel gazdagodtunk, és minden lábfájás, minden csepp verejték és minden piros folt (amikor nem voltunk elég alaposak a naptejrel) megérte. Biztos, hogy visszatérünk még oda, hiszen nem maradt időnk ellátogatni a környék két melegvízes forrásához, nem tudtunk elmenni búvárokodni, és így a cápales is kimaradt, és a tervezett Andamán-tengeri horgászat sem jött össze. Különben is, a Krabihoz tartozó 154 szigetből csak ötön jártunk, így bőven van még mit pótolni. Úgy érzem, már készen állunk Bangkokra is, legközelebb majd ott kezdünk, és pár nap városnézés után ugrunk le Krabira, és folytatjuk, amit elkezdtünk. Nem hiába mondják, hogy Thaiföld a „mosolyok országa”, az ott arcunkra ragadt mosoly sokáig fennmaradt, és a szép emlékeknek köszönhetően e sorokat is mosolyogva zárom. ■

Poda sziget ikonikus sziklája és az ún. hosszúfarkú hajó, ami Délkelet-Ázsia közkedvelt és gyakori vízi közlekedési eszköze

„Rómában kegyes leszek hozzátok”

3. rész: „...Róma mindannyiunk hazája”

Tomaskovity Szabolcs

■ Római tartózkodásom tavaszi féléve sem volt mentes jelentős eseményektől és szép élményektől. Idősebb társaim már előre jelezték, hogy ez az időszak több elfoglaltsággal jár, és nagyobb odafigyelést kíván a Pápai Német-Magyar Kollégium növendékeitől. Amikor jelen soraimat vizsgálaim szerencsés végeztével már otthon, Baján írom, alkalmam van visszatekinteni a magam mögött hagyott félévre, és igazolni növendéktársaim korábbi állítását, hiszen a tanulmányi időszak rövidege, a tavaszi ünnepek és kollégiumi program zsúfoltsága, de az olasz főváros jó idő adta kulturális pezsgése is a megfelelő kényszerű vágyával, ugyanakkor a megajándékozottság hálás érzésével töltött el mindannyiunkat.

A félév legkiemelkedőbb eseménye a húsvéti ünnepek megülése volt, melyet a korábbi évektől eltérően nem tölthettem az otthoni környezetben. Azonban a keresztény élet középpontját jelentő húsvét idei megünneplésére talán nem is akadhatott volna számomra Rómánál kiválóbb helyszín. Virágvasárnap első ízben vehettem részt pápai szentmisén a Szent Péter terein.

A pápai liturgiák közül is kiemelkedik a virágvasárnapi, hiszen az asszisztencia egész teret átívelő pálmás bevonulása felejthetetlen látvánnyal ajándékozta meg a hívőket és az érdeklődőket. A közel két és fél óras szertartás kétségkívül emberpróbáló volt, de nagy élményt jelentett megtapasztalni azt a leírhatatlan hangulatot, mely ilyenkor a teret megtöltő, legkülönbözőbb kulturális és szociális háttérrel rendelkező embereket egyesít. Nagycsütörtökön szintén pápai szentmisén vehettünk részt, ezúttal a Szent Péter-bazilikában, ahol a Szentatya a Római Egyházmegye papságának és az olasz fővárosban szolgálatot teljesítő vagy tanuló papok jelenlétében megszentelte a keresztelendőket és a betegek olaját, valamint a krizmát, mely utóbbit a kereszttség, a bérmálás és az egyházi rend kiszolgáltatására használnak. Ferenc pápa természetesen a nagyhét többi napján is maga vezette a vatikáni szertartásokat, de azokon már nem képviseltettük magunkat, hiszen a kollégium közössége külön ünnepelte az utolsó vacsora emlékmiséjét nagycsütörtökön este, emlékezett meg Krisztus kereszthaláláról nagypéntek délután, majd

A szerző és Ferenc pápa

celebrálta a feltámadási szertartást nagyszombat estén. Az ünnepi liturgiákat a kollégium papjai német nyelven vezették a Szent Ignác-templomban, így Róma német nemzetiségű közössége is bekapcsolódhatott az imádságba. Itt jegyzem meg, hogy e templom főoltárát díszíti az a kultikus mondat, mely élménybeszámoló-írásom főcímét is adja.

Nagyszombaton este, a böjti időszak lezárásaként még megrendeztük a hagyományos „spectaculum gaudiosum” elnevezésű háziünnepséget, melynek keretében, kötetlen beszélgetés mellett, finomabbnál finomabb étkekkel és nedűkkel fejeztük ki húsvéti örömünket. Azonban az ünneplés ilyenkor mindig szerényebb, hiszen a hagyománynak megfelelően másnapra, húsvétvasárnapra tekintettel az évszázados kollégiumunk biztosította megannyi kiváltságra, az Angol Kollégiummal együtt meghívást kaptunk a pápai nagymisére, hogy azt megelőzően kórusunkkal segítsük elő a téren összegyűlt hívek lelki felkészülését. Sajnos a jól begyakorolt barokk darabok hangjait elnyomta a térre kivonuló svájci gárdisták masírozása, viszont élve a helyzet szülte előnnyel, a bíborosok mögé ülhattünk, szinte karnyújtásnyira a pápai oltártól. Így a húsvét vasárnapi nagymise lett a római húsvét fénypontja, hiszen egyike lehettem azoknak a keveseknek, akik testközelből követheték szemmel a Szentatya által végzett liturgikus cselekményeket. Arra azonban gondolni sem mertem,

hogy a nap megkoronázásaként akár találkozhatom is vele. Pedig a bíborosokat követően Ferenc pápa elhaladt a mi sorunk előtt is, így egy éven belül másodszor is alkalmam nyílt egy kézfogás erejéig személyesen köszönteni őt, és átadni húsvéti jókívánságaimat. Minden bizonnyal a felé áramló végtelen szeretet és tömérdek kéz közé veszetett számomra az enyém is, de ezúttal is megérintett a Szentatya azon közvetlensége, mellyel nem egyszerűen a személy nélküli tömeget nézi, hanem az embert magát keresi a tekintetével. Aztán pontban délben megjelent a bazilika központi erkélyén, hogy a karácsonykor és húsvétkor szokásos „Urbi et orbi”, azaz a városra, Rómára és a világra adott különleges apostoli áldásában részesítse a híveket. Eközben gyakorta eszembe jutott: hány és hány alkalommal vettem vigyázó szememet Rómára, követtem élő televíziós adásban ezt az áldást, és ezúttal csupán pár méter választ el Szent Péter utódjától. Végül, a rendkívüli húsvéti élmények magyarázataként, hirtelen a jólismert mondat megnyugtató szavainak felismerése hatolt belém: „Rómában kegyes leszek hozzátok.”

Egy hasonlóan szívet melengető eseménynek lehetünk részesei május 2-án, szerdán este a kollégiumunkhoz tartozó Santo Stefano Rotondo-templomban. A római templomok rangsorában előkelő helyet elfoglaló V. századi kör alakú zarándoktemplom szorosan kötődik a magyarokhoz, ezért a magyarság nemzeti templomaként

A San Stefano Rotondo-templom Rómában

tartják számon. A középkorban a magyar alapítású pálos szerzetesrend gondozásában állt. A templom megszentelt földjében alusza örök álmát László János váradi kanonok, akinek latin nyelvű sírfelirata ötszáz éve hirdeti az örök igazságot: „Vándor, ha látod, hogy az, ki a fagyos Dunánál született, most római sírban pihen, ne csodálkozz: Róma mindannyiunk hazája.” A múlt században pedig Mindszenty József hercegprímás címtemplomaként szolgált. Az ő halálának 43. évfordulóján gyűltünk össze azon a májusi estén, hogy a kollégium növendékei, a római magyar nagykövetek és magyarajkú hívek együttesen kérjük Esztergom rettenthetetlen érsekének mielőbbi boldoggá avatását.

A szentmisén az azokban a napokban Rómába zarándokló Kalocsai Főszékesegyház Kórusa látott el zenei szolgálatot Ft. Leányfalusi Vilmos karnagy, orgonaművész és Zsebics Ilona karvezető közreműködésével. A csodálatos dallamok nemcsak emelték az áhítat fényét a templom évezredek falai között, hanem gondolatban visszarepítettek minket a szeretett anyaegyház-megye ősi szívébe is. Ide kívánczik egy másik jeles esemény megemlékezése, mely a visevári országok vatikáni Szent Adalbert-ünnepsége volt. Szent Adalbert vértanú püspököt a csehek, lengyelek, szlovákok és a magyarok is nemzeti szentjüknek tekintik, az utóbbiak azért, mert államalapító királyunkat, Szent Istvánt maga Adalbert keresztelte és bérmálta meg. E közös szent emléknapja minden évben jó alkalmat teremt az országaink közti évezredek kötetelkei megújítására. Idén, a magyar

V4-elnökség jegyében a Szentszéki Magyar Nagykövetség szervezte meg az ünnepséget a vatikáni grottákban lévő Magyarok Nagyszonya-kápolnában. Azon kivételes nemzetek közé tartozunk ugyanis, akiknek saját szakrális terük van Szent Péter apostol „küszöbénél”. Az első Szent István király alapította az Örök Várost felkereső magyar zarándokok számára. Ez egészen 1776-ig állt, amikor a bazilika bővítési munkálatai miatt kényszerűen lebontották. Végül 1980-ban, az istváni folytonosság jegyében, Szent II. János Pál pápa szentelte fel az új magyar kápolnát, mely azóta a Rómába zarándokló magyarok lelki otthonává vált.

Egy kevésbé magasztos, de kollégiumunk magyar közösségének életében annál jelentősebb programot rendeztünk meg május 1-jén a ház vidéki nyaralójában, San Pastoróban. A kollégium lakói között csak gulyásparti néven elhíresült rendezvény keretében magyar módon emlékeztünk meg a munka ünnepéről, majd a magunk főzte gulyáslevessel kedveskedtünk külföldi társainknak, akiknek körében rendszerint nagy sikert aratnak a magyar konyha olasz alapanyagokból előállított kevert ízei.

A félév utolsó emlékeztető napja már a vizsgák feszített időszakára esett, de jelentősége miatt kihagyhatatlannak tartottam. Június 3-án, Úrnapiján – amikor a Katolikus Egyház Krisztus testének és vérének valóságos jelenlétét ünnepli az átváltoztatott kenyérben és borban – Orvieto városába zarándokoltunk, ahonnan kiindulva az ünnep aztán az egész világegyházban elterjedt. Történt ugyanis, hogy 1263 nyarán egy cseh

papnak kételyei támadtak Jézus valóságos jelenléte felől az átváltoztatott kenyérben és borban. Ezért hite megerősödése végett római zarándokútra határozta el magát. Visszatérőben megállt Bolsena városkájában, ahol kételyei újra felerősödtek, de a másnapi csodás esemény végleg eloszlatta őket. Misézés közben ugyanis, amikor kimondta az átváltoztatás szavait, a Szentostyából hirtelen vércseppek törtek elő, melyek a kehely alatti kis terítőre, a korporáléra hullottak. Az akkor éppen Orvietóban tartózkodó IV. Orbán pápa megbizonyosodott a csoda hitelességéről, és 1264-ben elrendelte a mind a mai napig ünnepelt Úrnapiját. A korporálét Orvietóba szállították, ahol a XIV. században hatalmas reneszánsz bazilikát emeltek az ereklye őrzésére.

Ez a díszes bazilika adott otthont idén is az úrnapi szentmisének, melyen nagyszámú világi és egyházi méltóság, növendék- és áldozópap, hívek és érdeklődők vettek részt. Ezután kezdődött az egész középkori városközpontot átívelő pazar szentségi körmenet. A fényes menet elején középkori viseletbe öltözött katonák és zenészek haladtak, őket követte a helyi püspök vezette asszisztencia, majd egy baldachin alatt a díszes tartóba helyezett Oltáriszentséget és az ereklyét vítették. Egy kisebb útszakaszon nekem is megadatott, hogy három növendéktársammal együtt hordozhattam a felbecsülhetetlen értékeket. Megindító volt látni azt az ünnepi hangulatot, melyet Úr napja a városka számára jelentett: a feldíszített házakat, a virágszirmokat hintő gyermekeket és az egész települést betöltő harangzúgásban, énekszóban és virágillatban sorfalat álló érdeklődők között haladó menetet. Hiszem, hogy ez a tanúságtevő felvonulás még a cseh paphoz hasonlóan kételyekkel rendelkezőket is hozzásegítette valamelyest a felfoghatatlan hittitok befogadásához.

Rómában töltött első tanévem elérkezett a végéhez. S bár az Örök Várostól vett búcsú még csak ideiglenes, mégis önkéntelenül magával hozza a számvetés gondolatát. Kétségkívül hálás vagyok nemcsak az elmúlt időszakban, hanem az egész évben kapott római és itáliai élményekért, a megszerzett új ismeretekért és a világegyház dobogó szívének eleven megtapasztalásáért. A messzi idegenben töltött idő azonban felértékelte bennem az otthoni táj, a családi gyökerek és az ismerős arcok szeretetét, melyek újbóli felfedezésére és megtapasztalására bizonyosan lesz alkalmam a nyár kínálta lehetőségek által, hogy szeptembertől újult erővel térhessek vissza a „fagyos Duna” mellől a kimeríthetetlen és megismerhetetlen Rómába, „mindannyiunk hazájába” ■

Első lépések a bajai Türr István-szoborért

Sarlós István

■ 1908. május 3-án, 82 éves korában Budapesten elhunyt Türr István olasz királyi altábornagy. Az olasz egység kivívásakor a „rettenthetetlen magyarként” elismert Türr Istvánt Budapesten a Fiumei úti sírkertben a díszparcellában helyezték örök nyugalomra. A nemzetközileg elismert szabadságharcos és katoná, a jó érzékkel megáldott diplomata és elismert gazdasági szakember élete végéig bajainak vallotta magát annak ellenére is, hogy szülővárosába csak néha-néha látogatott haza. A kiegyezés után, 1868-ban Baja város díszpolgára lett, és bajai illetőségűnek jegyeztette be magát, ezért az országgyűlési választások alkalmával mindig a bajai választói névjegyzékben szerepelt a neve, azaz itt szavazhatott.

Baja város törvényhatósági bizottsága 1908. május 25-én tartott rendes közgyűlésén emlékezett meg Türr Istvánról, egyben elhatározta, hogy tiszteletére szobrot állítanak a városban. A szobor felállításra létrehozták a Türr István Szoborbizottságot. (A szoborbizottság működéséről minimális adatunk van csak, mivel a bizottsági jegyzőkönyvek és az 1908-as közgyűlési jegyzőkönyv is elveszttek. A szoborbizottság iratanyagából csak a gyűjtőívek maradtak fenn.) A dualizmus alatt egy köztéri szobor felállításának bevett eljárásrendje volt. Ez a projektért felelős szoborbizottság megalkotásával és a pénzügyi fedezetet biztosító szoboralap létrehozásával kezdődött. A szoborbizottság a belügyminisztériumnál kérvényezte a szobor felállításához és a gyűjtéshez az engedélyeket. Az engedélyek beérkezése után megfogalmazták az országos felhívást, ezt a városi tanács elfogadta, majd kiküldték az adománygyűjtő íveket a törvényhatóságoknak, és minden további megcélzott szervezetnek. Az országos gyűjtőív felhívását 1908. augusztus 22-én adta be a szoborbizottság a városi tanácsnál 18.318-as sorszámmal, de az október 1-i tanácsülésen foglalkoztak az ügygel dr. Fehér Lőrinc I. aljegyző felterjesztésére. A tanácsülés az adománygyűjtő ívek szövegének tanúsága szerint a következőt fogadta el:

„18.318 számú kig. [közigazgatási] 1908.

Jegyzőkönyv a Türr István szoborbizottság üléséről.

Határozat. A városi tanács a gyűjtőív szövegét a következőképpen állapítja meg: Baja város törvényhatóságától

Kérelem.

A régi idők legendás alakjai közül, akiknek nevét tisztelettel és dicsőítéssel említette az egész művelt világ, kidőlt az utolsó: Türr István

tábornok. Elhunyt mély fájdalommal töltötte el minden magyar ember szívét, mert aki a világ bármely részében a magyar névnek és ezzel együtt a magyar nemzetnek soha nem múló, örök dicsőséget szerzett, azt valamint életében a magunkénak valljuk, tiszteljük és szeretjük, azonképpen halálát is veszteségünknek és gyászunknak érezzük.

Azt a tiszteletet és ragaszkodást, mellyel a magyar nemzet Türr István iránt viseltetik, kétségtelenül fokozza az a körülmény, hogy nagy szolgálatait oly államok javára szentelte, melyeket hazánkhoz a rokon érzésű kötelek fűznek: nevezetesen államférfiúi, főként diplomáciai lángelméjének legkimagaslóbb tényeit Angolország javára vitte véghez, amely államnak szabadságlevele, a Magna Charta hét év különbséggel egyidős a mi szabadságlevelünkkel, az Aranybullával.

Nagy katonai képzettségeit és rettenthetlen hősiességét pedig Olaszország szolgálatának szentelte, melyet nemcsak a fennálló szövetségi viszony, tehát politikai kapcsolat, hanem a történelmi rokonság révén benső és meleg érzelmi kötelék fűz hazánkhoz.

De Türr István gazdag és sokoldalú szellemének sugaraiból bőven jutott saját nemzetének is, amennyiben közgazdasági és irodalmi működésével úgy szólván haláláig nemzeti ügyét szolgálta. Röpiratai és a különböző lapokban megjelent közgazdasági és politikai cikkei mély értékű, maradandó becsü kincsekkel gyarapították a magyar publicisztika tárházát. Türr István tábornok emlékét és hazafiúi érdemeit szülővárosában, Baján felállítandó ércszoborral kívánjuk megörökíteni és annak megjegyzésével, hogy a törvényhatóság a gyűjtést a szoboralapra 2000 koronával kezdette meg, hazafias tisztelettel kérjük a társ-törvényhatóságokat és a haza minden polgárát, hogy ezen hazafiúi kegyeletes célra adományával hozzájárulás és a Türr István szobor mielőbbi felállítását nekünk lehetővé tenni szíveskedjék.

Baja város tanácsának 1908. évi október 1. napján tartott üléséből.

dr. Hegedűs Aladár

kir. [királyi] tanácsos, polgármester.

Türr István tábornoknak Baján felállított ércszobrára.

Kérjük jelen ívet és a gyűjtött összeget 1909. évi június hó 30-ig Baja város polgármesteréhez visszaküldeni.

Egyben elhatározza, hogy a gyűjtőívet 1000 /egyezer/ példányban kinyomtatja, s megküldi az összes törvényhatóságnak, rendezett tanácsú városnak, a Ferenc-csa-

torna Részvénytársaságnak, a Békeegyesületnek, a sajtónak, a rendezőbizottság tagjainak, az olasz konzulátusnak, egyesületeknek és mindazoknak, akiktől eredményes gyűjtést várhat a szoborbizottság. Miről a nyomtatványok megrendelése végett a gazdasági hivatal a Türr István szoborbizottság elnöke, a számvevőség ezennel értesítetnek.

Baja, 1908. október hó 1-én tartott tanácsülésből.

dr. Hegedűs Aladár

kir. tanácsos, polgármester.”

Az ezer darab besorszámozott gyűjtőívet kipoztázták, pontos feljegyzést vezettek arról, kinek hányas sorszámú gyűjtőívet küldték ki. A gyűjtőívek visszaküldési határideje a következő év június vége volt, de ezt nem mindenki tartotta be – még 1910-ben is érkeztek vissza gyűjtőívek, adományok –, és nem a remélt összeg érkezett be a szoboralaphoz. Az eredményeket figyelembe véve a gyűjtés kudarcra végződött. A szoborbizottság 1912-ig működött, és próbált további forrásokat szerezni a szobor felállításához, de sajnos nem járt sikerrel. 1912-ben a Türr István Szoborbizottság feloszlott, a tábornagy ércszobrának felállítását határozatlan időre elnapolták. ■

Türr István (háttérben II. Viktor Emánuel olasz király és Garibaldi társaságában egy kortárs emléklapon)

Akivel élőben is, szoboralakban is találkoztam

Jakoby Gyula kassai festőművész (1903-1985)

Péter Árpád dr.

■ Kissé rabiátus természetű, ám fölöttébb szép emlékű apám, dr. Péter László (1902-1978), Csikéria első községi orvosa – aki egykor 17 évesen, apja áldásával vett vándorbotot a kezébe a trianoni ún. „békeszerződés” következtében Magyarországtól „elcsatolt” Felvidék gyöngyszemének számító Kassán –, 1956 szeptemberét megelőzően utoljára 1944-ben, a II. világháború napjaiban, tartalékos orvos zászlósként láthatta viszont idős szüleit és két hűgát, amikor feletteseitől néhány órányi időtartamra „eltávozást” kapott. Már 1956-ot írtunk – januártól Bácsbokod I. körzetének volt orvosa –, amikor olyan hírek érkeztek hűgaitól, ha még életben szeretné látni szüleit, keljen útra. Mivel az akkori viszonyok lehetetlenné tették, hogy az öttagú család együtt lépje át Hidasnémetinél a határt, előbb anyám és hűgom, utóbb apám fiaival (bátyámmal és velem) részesült abban a kegyben, hogy „hívólevélre” megkapta mind a ki-, mind a beutazási engedélyt. [NB. A beadott vízumkérelem „testvéri szocialista országba utazás” szándékával íródott, csupán néhány évvel azután, hogy apám „lekerült a B-listáról.”] A már az iskolakezdés után történő utazásra szeptember derekán indultunk el.

Életem első külföldi útja felejthetetlen élményt jelentett számomra. A Kassán töltött napok nem csak azt tették lehetővé, hogy Péter-nagyszüleimet – először és utoljára – élve lássam, de azt is, hogy a Hernád-parti gyönyörű, történelmi magyar város valamennyi nevezetességét megismerjem; azt is, hogy a napok egyikén – hajnali 4-kor kelve, éjfél előtt egy órával holtfáradtan a Ružová (Rózsa) utcai szerény lakba visszatérve – ötfőnyi csapat tagjaként bebarangoljam a környéki hegy és a Csermely regényes völgye turistaújtjainak 58 km-nyi (!) szakaszát; és azt is, hogy Kassáról induló buszjáratokkal eljussak Szepesváraljára, Lőcsére, Késmárkra, Eperjesre.

Egyik nap arra ébredtem, hogy nagybeteg, reszketeg, életének 89. évében járó nagyapám – se szó, se beszéd – „eltűnt” otthonról. Apám és hűgai már a keresésére indulást terveztek, amikor rozoga léptekkel, egyik kezével botjára támaszkodva, másik kezében kis füles kosárkát tartva, megjelent. A kosárkában számunkra általa szedett erdei szamóca és egyéb, fenséges zamatú gyümölcsök rejtettek. Volt nap, amikor bátyámat és engem Ica nagynénénk tornacipő- és pingponglabda-vásárlás céljából kísért be a belvárosi bol-

tokba. Előtte figyelmeztetett, hogy magyarul csak vele és csupán halkan beszéljünk. Ő az, aki tudja, hogy mely eladóval – ugyancsak suttogva – elegendhet szóba anyanyelvünkön. Múzeumi látogatásunkra apám egyik másodunokatestvérének kíséretében került sor, aki részmunkaidőben a múzeumban volt felügyelő. Apám, magatehetetlenségében, alig tudta türtöztetni dühkitörését annak láttán, hogy a múzeum udvarán – a szabad ég alatt, az időjárás viszontagságainak régtől kitétten – „ott rohad” a magyar időkben féltett kincs, „Rákóczi hintaja” (amelyen a nagyságos fejedelem Rodostóból hazahozott koporsóját 60 évvel korábban vitték fényes ünnepség keretében a főpályaudvarról végleges temetkezési helyére, a Szent Erzsébet-székesegyházba).

Aztán egyik nap késő délutánján látogatást tettünk egy első látásra nem túl szívderítő látványt nyújtó, apámnál idősebbnek tűnő ember ugyancsak szerénynek mondató hajlékában. Apámat hosszasan ölelve – emlékezetem szerint – Laci testvérem, utóbb Lacikámnak szólongatta, és minket is igaz szeretettel fogadott, „elirigylve” kettőnkét apánktól. A nála töltött talán másfél-két óra jóval homályosabban él emlékezetemben, mint pl. az a kép, amikor serpentinén autóbusszal kora reggel utazva, az ablak mellett ülve, lepillantottam a köddel (vagy felhőkkel?) borított völgykatlanba, és abból a köd- (vagy felhő)tengerből csupán egy égi tűnemény, Szepes várának a felkelő nap sugaraitól meg-aranyozott látványa ejtett kábulatba. Aztán meg apámék jobbára a múlton merengtek, a sors kegyetlenségén keseregtek, és maguk a Gyula bácsi által festett, vagy csupán részben elkészült képek sem ejtettek rabul. Látványuk

bennem, az akkor 11 és fél éves gyermekben közel ugyanazt a döbbenetet váltotta ki, mint amikor – Bácsbokodra költözésünket követően – a bokodi templomban először láttam a Prokop Péter atya által festett, oltármelléki két freskót.

Azzal, hogy 1956 szeptemberében mily kivételes tehetségű festőművészt láthattam „élőben” – méghozzá szerény otthonában –, csak évtizedek múltán, 2002 októberének első hetében, Kassán szembesültem. Abban a pillanatban, amikor a Magyar Egészségügyi Társaság és szlovákiai tagozata, valamint Kassa-Óváros Önkormányzata közös konferenciája résztvevőjeként, néhányadmagammal a várost járva, a dómba igyekezvén, a főbejárat közelében, a sétálóutcán megláttam egy hajlott vénember szobrát. Hogy mily megézésből cselekedtem, nem tudhatom, de feleségemnek ezt a kérdést tettem fel: „Csak nem Jakoby Gyula szobra?”. Aztán a talapzatra írt szöveg eloszlatta a kételyeket: igen, Bartusz György alkotása neki állított emléket. Évtizedek múltán – most már szoboralakban – láttam őt viszont. Ha arra visz utad, T. Olvasó, tudd: az alkotás a „kassai remeteként” is emlegetett festőművész egészalakos, életnagyságú, az idős mestert megtörtén ábrázoló bronzszobra – amelynek gipszváltozata még Jakoby életében, 1980-ban elkészült, és amely az Erzsébet utca dómhoz közeli szakaszán van – és amelyet az Óváros Önkormányzata állíttatott, néhai apám egyik szívbeli jó barátjának állított emléket!

Hogy köztük a barátság mindvégig fennállt, azt az apám hagyatékában fellelt két levél is bizonyítja. Egyiket még a múlt század 20-as éveiben küldte az akkor már Budapesten

Jakoby Gyula szobra Kassán (Bartusz György alkotása)

Jakoby Gyula • Kulcsár Ferenc
Ezeregyéjszaka

Szlovákiai Magyar Írók Társasága

orvos-egyetemista apámnak, érdeklődve tőle, merészellen-e ő is „átjönni”, a másikat pedig 1970. április 8-án keltezte, Košice, Sverdlovová 77 postacímről küldte, amelyben

„50 éves barátságukra” történő hivatkozással tanácsot kér apámtól beteg, operált jobb keze ügyében.

Hogy pedig e sorok írása közben is kezem ügyében található egy, a munkásságának emléket állító könyv, azt kisebbik fiamnak, Árpádnak köszönhetem. Az ő „Jézuskája” hozta 2016 karácsonyán a fa alá. *Jakoby Gyula – Kulcsár Ferenc Ezeregyéjszaka* című könyvének első kiadása mindössze 300 példányban, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága kiadásában 2015-ben látott napvilágot. A könyv borítólapjának (is) előoldalán, borítólapja első fülén is Jakoby Gyula festményeinek reprodukciói láthatók, oldalait pedig további 18 képe díszíti. A szöveges részt szerzőtársa poémája jelenti. A szép kivitelű, színes könyv hátoldalán ez olvasható: „Jakoby Gyula (1903-1985) a huszadik századi magyar – és európai – festészet kiemel-

kedő fenoméneje volt. Kassán született, s itt is élte le életét, a város peremének hányatott életű, nélkülöző, megsebzett sorsú és létében fenyegetett emberei között. Az írónia és a rajzos derű, a paródia és az allegória, a hedonista színpompa és az egzisztenciális groteszk, a metafizikai mámor és az elmesélő realizmus eszközeivel teremtett igaz képet e József Attila-i „másfajta rajról”, megörökítvén vásznain az egyszerre tragikus és komikus létet, az embernek mint istenpornak és örült sárnak az elesettségét és drámáját, a dantei értelemben vett pokolbéli-emberi színjátékot. Kulcsár Ferenc és „tüneményes pályakört” kísérelte meg poémába fogni: egy kataklizmákkal teli századon, életem és életművön át elmondani az elmondhatatlant számkivetettségről, megalázottságról, s mindezek közepette a teremtésről, a lélekről és a létről – az emberi jelenségről.” ■

„Befogad és kitzsít a világ..”

A dzsungel könyve – A Bajai Fiatalok Színházának bemutatója

Mayer János

■ „*Csak egy út van, a járatlan*” – éneklő *Maugli* a darab első felvonásának végén, de ez az, ami abszolút nem igaz a Bajai Fiatalok Színházának ezen évadbeli utolsó bemutatójára. Ezzel a darabbal ugyanis – több bátor, kísérletezős produkció után – visszatértek a legtöbb sikert és nézőt ígérő musical (helyesebben: zenés játék) műfajához, amelyet alkotók és résztvevők is nagy elhivatottsággal művelnek.

A dzsungel könyvével pedig sok szempontból nem lehet nagyot tévedni: már *Kipling* regénye is sokak kedvence volt, az ennek alapján készült színpadi alkotás pedig igazi családi szórakozást ígér: a gyerekek rácsodálkoznak a tanulságos történetre, együttéreznek az életéért és az elismerésért küzdő „emberfarkas” sorsával, szüleik pedig jókat kuncognak a *Gesztli*-féle (olykor finom, máskor könnyfakasztó) szövegeken és kínrímeken, de azoknak is sokat ad, akik csak fülbemászó dallamokat és izgalmas betétdalokat akarnak hallani, arról nem is beszélve, hogy a táncosok teljesítménye a látványelemek tárát is erősíti. Ezen túl a darab tele van aktuális utalásokkal, zenei reminiscenciákkal is, és ez azokat is elszórakoztathatja, akiket a musicalek az eredeti történeteket leegyszerűsítő ábrázolásmódja talán bosszantana.

Mert ha így nézzük, akkor persze a *Dés-Gesztli-Békés* hármast darabjába dramaturgiailag-logikailag itt-ott bele lehet kötni: *Maugli* talán túl gyorsan lesz felnőtt, túl hamar tanulja meg az ember világát és beszédét,

talán *Túna* szerelembe esése sem logikus az addigiak alapján (azon túl, hogy *Maugli* körbeszaglászta és óvatosan megérintette, sokat nem tudhat róla), az emberek számára a darabban nem derül ki, hogy *Maugli* győzte le *Sir Kánt*, a végkifejletből talán hiányzik az igazi drámaiság stb., de mindez nem sokat számít, mert a játék szórakoztat. Ahogy azt is elnézzük a szerzőknek, hogy egyes dallamok máshonnan ismerősek (pl. a nyitány az *Oroszlánkirály* főcím-dalára emlékeztet), mert olyan zenei stíluskavalkádót is nyújt, hogy valamelyik irány biztosan tetszik a nézőnek. Viszont ennek a színházi változatnak a világa talán még sötétebb, mint *Kipling* regényének (pedig az is elég kritikus), hiszen hőstét végül mind a dzsungel, mind az emberek világa kitzsítja magából, boldogságát csak mindkettőtől távol, a magánélet (végül pénzen megvásárolt) harmóniájában találhatja meg.

A fentiek persze lényegében függetlenek a konkrét megvalósítástól, hiszen az alapanyag adva volt, ebből kellett a bajai társulatnak a lehető legjobbat kihozni. A végeredménnyel pedig, azt hiszem, percegő pennájú kritikusként is elégedettek lehetünk, a közönségsiker pedig garantált.

A díszlet (*Kelle Kristóf* és *Klemm Martin* munkája) ezúttal kevesebb, de kellőképpen látványos, és valóban funkciója van, a jelmezek

Csil, a keselyű mint temetkezési vállalkozó (Földes Péter)

(*Fehér-Baros Anikó*) egy része igazi telitalálat, más része „csak” igen jó. (Ha *Ká* ruhájának vége a földig érne, még inkább éreztetné kígyó jellegét.) Nagy szerep jut a hol farkasként, hol majomként, máskor emberként színre lépő táncosoknak, amely jól átgondolt és begyakorolt koreográfia (*Láng Barbara*) szerint mozog, és nem hagyja lankadni a néző figyelmét az egyéb akciójelenetektől mentes időszakokban sem. És az is növeli a produktum értékét, hogy olyan zenei részek is vannak benne (*Válj kővé,*

Fotók: Kelemen Áron

A tigris éjszakája, Csak egy út van, Beszél a szél), amelyek önálló dalokként is megállják a helyüket, míg a keselyűk zárószáma (Kegyelet egylet) a francia kabarészínpadok hangulatát idézi.

Az idej előadáshoz az esetek döntő többségében jól sikerült megtalálni az egyes karakterekhez illő szereplőket, és így a legtöbbjük emlékezetes is nyújt. Azt sem akarjuk elhallgatni, hogy többen most először tudták megmutatni valódi értékeiket: *Kerényi Ádám (Akela)* zenészként már sokszor bizonyított, prózai színpadi szerepeiben azonban engem sosem győzött meg – eddig. Az érző szívű, nemes lelkű farkavezér ábrázolása igen erős, és színpadi beszéde is sokkal érthetőbb, mint bármikor korábban. Kicsit szkeptikus voltam *Torda Balázs (Maugli)* főszerepbe állításával kapcsolatosan is, eddigi alakításaiban inkább csak afféle megbízható, szürke eminenciás volt. Szerencsére ez az aggodalom nem igazolódott be; igaz, a főszereplő torkában nem rejtzőik *Pavarotti-* vagy akár *Ronnie James Dio*-féle hangterjedelem, de mély átéléssel és alázattal sokat lehet pótolni, és az érzelmi hullámvasút különféle állomásait is jól megjeleníti. Igazi nyereség, hogy *Sir Kán* szerepére vendégként sikerült megnyerni *Kósa Zsoltot*, az ő jóvoltából olyan magas hangokat, rekesztéseket és sikolyokat is hallani, amilyenekre kevesen képesek. A szerep és játészó tökéletes találkozás *Csil (Földes Péter)*, aki a zsákmányra pályázó keselyűből egyszerre képes egyfajta vészmadarat, a halál angyalát formálni, de ha a szükség (vagy inkább a koreográfia) úgy hozza, afféle karmesterré (vagy tamburmajorrá?) lényegül át, és még meggyőzően is énekel – pedig ilyet már rég nem hallottunk tőle. (A dolog annak ellenére működik, hogy a legtöbb feldolgozásban ezt a szerepet nő játészta.) Ebben a megközelítésben az öregedő mackó *Balú (Balázsevits Tamás)* „a dzsungel Makarenkójává” válik, aki

Maugli, a tanítvány (*Torda Balázs*) és mestere, Balu (*Balázsevits Tamás*)

a fizikai erőszak nevelő hatását szemlélteti ifjú védencén, mégis szerethetővé válik, mert szándéka – a vitatható módszer ellenére – megkérdőjelezhetetlen. Balázsevits dübörgő basszusa pedig jól illik ehhez, akár beszédéről, akár énekről van szó. Bagira szerepét kettős szereposztásban játészák, az egyikük (*Terry Orsolya*) típusa inkább anyáskodó, másikuké (*Bárdos Gréta*) inkább csábítóan nőies, de a fekete párduc jellemétől egyik felfogás sem idegen, így ők inkább kiegészítők, mintsem ellenpólusai egymásnak. Énekhangjuk is eltér egymástól; az egyiküké tisztán csilingel, a másiké inkább bársonyosan bűg, de egyaránt meggyőző mindkettő. A rendező *Ottmár Attila Ká*, az óriáskígyó szerepét osztotta magára, és ez a vén cinikus alakításában valóban képes félelmet, viszolygást kelteni nemcsak a „majmókákban”, hanem a közönségben is (főleg, amikor énekét lézeres effektusok kísérik). *Túna (Nagy Alma Virág)* szerepe szerintem a műben nincs elég árnyaltan kidolgozva; a játészónak kedvesnek, szépnek, aranyosnak kell lennie, erre Nagy Alma „rutinból” is képes, sőt éneklésével további színt ad fellépésének,

többre ez a karakter nem nagyon ad lehetőséget. *Farády László (Buldeo)* több előadás után leküzdötte szövegproblémáit, de szerepének mélyebb kidolgozására, a szövegmondás tökéletesítésére láthatóan már nem maradt ideje, így zsarnokoskodó, nagyotmondó „zseb-diktátor” lett belőle, félelmetes, tekintéllyel bíró, valódi csoportvezér nem. (Pedig hát az emberek hisznek neki.)

De ez a játék nemcsak a „nagyobb” szerepeket vivő résztvevőkön áll vagy bukik; legalább ilyen fontos, hogy az üvöltő farkasfalka vagy az izgága majomcsürhe meggyőző legyen, és néhány mondatos megjelenésük is emlékezetes maradjon. Jól láthatóan most velük is igen sokat foglalkoztak a darab helyi színpadra álmódói, így a siker komoly, hónapokon át tartó csapatmunka eredménye.

A darab nem fest éppen szép képet sem az emberi társadalomról, sem az állati világról, de az is tény, hogy létező problémákat feszeget (felnőtté válás, beilleszkedés a társadalomba, nem kívánt szerelem, az identitás meghatározása). Nem tudni, hogy vajon a „dzsungel törvénye” vagy a képmutatásra, tekintélyelvre épülő emberi világ működési mechanizmusa-e a keményebb, a történet különösebben vonzóvá egyiket sem teszi. Így a happy end nem is lehet teljes, ha a legfőbb gonoszok megbűnhődnek vagy megszégyenülnek is, a világ semmivel sem lett jobb. Modern mese ez tehát modern gondolatokkal, még ha *Maugli* túlélésének kulcsa mégis a barátság és a szeretet régi értékeiben keresendő is. A mai, indulatokkal, gyűlölettel teli világban nem árt a mese és a zene eszközeivel is emlékeztetni arra, hogy – bár sok dolgot másként látunk, más pártokra szavazunk, más értékeket tartunk elsődlegesnek – mind „egy vérből valók vagyunk”. (*Dés László – Geszti Péter – Békés Pál: A dzsungel könyve. Zenés játék két felvonásban. Rendezte: Ottmár Attila*) ■

Maugli a majmok között

Félúton a létezés felé Gondolatok egy diákszínpadai előadásról

Mihálovics Ferenc

■ A Rábl Színház nem a napjainkban divatos szellemiséggel közelít a színházhoz – már régóta feltétlen tiszteletet és elismerést érdemel valamennyi, konvencionálisan modernista, modernistán hagyománytisztelő előadásuk. Nem másolnak és nem törekednek a biztos, kiszámítható sikerre, hanem mindig egyedi módon, újra- és átértelmezve, új utakat és új irányokat keresve adaptálják a műveket. Nem kockázatmentes vállalkozás ez, de a megvalósítás mindig és mindenben igazolja a hozzáállást. Ráadásul mindezt diákszínpadként valószínűsíthetően meg, amihez különleges bátorság, elhivatottság, arányérzék, adottság, na és persze tehetség szükséges. Itt azonban van mindenből... – a siker és a vastags sohasem maradhat el.

A mai diákszínpadok munkásságára nem jellemző, hogy görög drámát visznek színre. Talán mert az ókori művek túl távolinak tűnnek az okostelefonok és a mindentudó weboldalak korszakában; ha picit igazságtalanul akarunk fogalmazni, elavultnak és érthetetlennek látszanak. Pedig erről szó sincs – vannak dolgok, amelyek sohasem veszítenek érvényükből, vannak dolgok, amelyek az örökkévalóságban születnek, és nem a pillanatnyi ízlés kiszolgálásának jegyében.

A Szent László ÁMK díszterme amolyan varázshely, és várt előadásunk előtt-alatt még inkább azzá lett. A díszlet sokat ígért és sokat is adott: az első látszatra oly különböző anyagok, mint a fekete fólia, a száraz fa, a búza, a víz valamilyen ok miatt természetesen együttlétben teremtette meg azt a mikrokozmoszt, amely megállásra és gondolkodásra készítette a közönséget. Semmi hivalkodás és semmi fölösleg – annyit kaptunk, amennyit épp kellett.

Dely Géza nagyon tud valamit: megtalálni a kiváló karaktereket, és úgy szöni a darab szövetét, hogy az nem idegen diákjai személyiségétől, a karakterek átalakítása-transzformálása pedig egyáltalán nem zavarja a mű hitelességét. A rendező remek érzékkel találta el a játék ritmusát, és nekünk, nézőknek is megadta azt a lehetőséget, hogy részesei legyünk a cselekmény színhelyének.

Szophoklész zsenialitását mutatja, hogy az ember lelkének, szellemének olyan rétegeit tárja fel, amelyek korokon, vallásokon, társadalmi rendszereken túl, az élet működésének egyetemes voltát hirdetik. Ezt az adottságot használta ki Dely Géza, aki

bátran és alázattal, a színház működésének szabályai szerint mutatta meg az emberi természet állandóságát.

Hodován Ilona karvezető játékaival betöltötte a teret – száraz keménységgel megformázott karaktere megadta a darab hangulatát. Beszédtechnikája érett, és érződik: nem idegen számára a színház világa.

A rendezés bátorságát fémjelzi az is, hogy Kreón király férfi szerepét női karakterre cserélték: *Csík Lili* (*Kreón*) megdöbbentően sokszínű karaktert épített fel és vezetett végig. Volt hatalomtias uralkodó, zsarnok, szülő, megtört ember és önmagával szembenező tépelődő gondolkodó. Életkorát megcáfolva mutatta meg színészi talentum-tárházát, csak dicséret illetheti alakításáért.

Farkas Szimonetta figyelemre méltó mimikai játékaival, a színház képek lassításával és késleltetésével, visszafogott tempójú mozgásával „uralkodott”, *Mészáros Márton* pedig az Őr szerepében mutatta be a benne rejlő sokszínű színjátékot. Az ő játékában éreztem azt a terjedelmet, amely szinte bármilyen karakter megformálására alkalmas lett volna, kivéve talán *Teiresziász* mágusét, mert azt szinte biztos, hogy Szophoklész *Babicskovics Biankának* írta.

Antigoné szerepében *Péli Anna* szépen, plasztikusan formálta meg az egyetemes nőt és női lelket, és ellenpontozásként egy spártai katona keménységével biztosította a darab stabilitását. Ő volt a darab karakterei közül az egyensúly megtestesítője, ami komoly kihívás és komoly feladat. Ezt kiválóan oldotta meg – ha Faludy György költőt idézzük: a lelkében a galamb szelíd-sége vívott a leopárd szenvedélyével.

Az előadás után – a szereplőkkel és a nézőkkel – a rendező vezetésével rendhagyó irodalomóra kezdődött, ahol a darab által

Fotók: Iván Doráti/ Szent László ÁMK

felvetett kérdéseket beszéltek meg a diáknézők a diákszínjátékosokkal. Példaértékű kezdeményezés és megvalósítás. Azonnal választ kaphattunk arra a kérdésre, hogy miként lehet élővé tenni az irodalmat kortól függetlenül, és hogyan készíthetjük a mai fiatalokat gondolkodásra, az irodalom, a színház, az olvasás, a művészet szeretetére. „*Na és... hibáztatok-e a darab közben?*” – hangzott el egy érdeklődő nézői kérdés, amire jelen sorok írójának is volt válasza. „*Nem, legfeljebb technikai malőrök történhetek, de ezek is mind-mind a színház világának részei.*”

Ennél sokkal fontosabb a varázslat, az adott pillanat megismételhetetlenségéből fakadó varázslat, az ott és az akkor történetek csodája, az izgalom, a feszültség – tettem hozzá ezt *ott*, és írom ezt most *itt*, mert ennél fontosabb igazságot nehéz találni a színházművészet vaskos történelemkönyvében. A kamaraszínházi előadások erőteljes jellemzője az az intimitás, amely a gondolatok, az energiák áramlását könnyebbé és egyszerűbbé teszi. Ez a folyamat az a csoda, amelynek révén a nézők a szerep

lőktől kapott energiákat visszasugározzák, és a darab élni, lüktetni kezd. A néző tehát akkor igazi néző (lásd: befogadó), ha aktív, ha maga is tesz az élményért. Ezért zúg a taps, ezért érezzük a megnyugvást a darab végén, és ezért teljesebb élmény a színház, mint a Youtube-performance, ahol mindent készen kapnak a résztvevők, és nem kell megdolgozni semmiért. Itt meg kell – ez közös munka és közös siker.

A Rábl Színpad csatornákat nyit meg, a csatornákon pedig jó révész módjára kíséri vendégeit. Ehhez a munkához csak gratulálni lehet, mint ahogy az általuk terjesztett hitvallás népszerűsítésének szándékáért is, miszerint mindig van lehetőség az *életből a létezés* felé haladni... (Szophoklész: *Antigoné*. A Rábl Színpad és Zenei Közösség előadása. Rendezte: Dely Géza) ■

Órák

Grafika: Sipos Loránd

Kárpáti Jonatán

■ Nem tudom, hogy mi történik velem pontosan.

Egy órát látok a fehér falon, a mutatót bámulom, ugrik újra meg újra, másodpercenként egyet – ezt figyelem, hosszú perceként át. Hanyatt fekszem, valamiért úgy vélem, hogy nem tudok megmozdulni: ez az érzés olyan erős, hogy a fejemet sem fordítom el, csak a szememmel követem

végig a bal kézfejemből kiálló infúziós cső útját. Az állványon lötytyedten lóg a műanyag tasak, nem tudom kibetűzni, mi van ráírva, átlátszó folyadék csöpög belőle lassan. Ahogy a szereleket nézem, a háttérben elmosódottan látom a falórát is. A másodpercmutató ugrál, a csöppek hasonló ütemben szakadnak el a kis csonkról a tasak aljába szűrt adagolóban, és kezdi meg rövid, alig néhány centiméteres zuhanásukat. Ahogy a folyadékba érnek, apró fröccsenéssel miniatűr folyadékrészecskéket szórnak az átlátszó csepszámláló tartály belső felére, amelyek aztán lassan lefolynak a kis henger oldalán – mindez nem folyamatos történés, hanem külön események sorozata: egyik csepp a másik után, lassan híznak a csonk alján, mintha erőt gyűjtenének az úthoz, külön-külön, figyelembe sem véve az előző pillanat történéseit. Minden csepp egy körülhatárolt kis valóság, a milliliter egy huszad része, egy fogható, mérhető adag, ami aztán lezuhan a többi közé, ott elvegyül, és lassan megteszi útját a műanyag csövön keresztül a branülön át a vénáim felé. Csöpp-csöpp, takk-tak, csöpp-csöpp,

takk-tak. A csöppek hangját csak odaképelem, az óra ketyegését ellenben jól hallom. Azzal múlatom az időt, hogy a szemem fókuszát hol az órára állítom, akkor az infúziós szett egy alakatlan masszának látszik csupán, hol pedig a csöppekre figyelek, akkor eltűnik a másodpercmutató, csak egy halvány, elmosódott foltot látok a falon az óra helyett. Végül megtalálom a tökéletes megoldást: a csöppeket nézem, és közben a ketyegést hallgatom. Takk-takk, takk-takk. Így telik az időm, cseppenként, ritmus szerint, ketyeg az infúziós szett, az időcsöppek újra meg újra megkísérik feltölteni az átlátszó cseppkamrát, de nem tudják, mert az idő elfolyik, a hajlékony, vékony csövön keresztül a branülig, majd tovább, az ereimbe. Ki időt nyer, életet nyer. Én időt kapok, intravénásan, – ez jár a fejemben, aztán eszembe jut, hogy talán meg kellene kérdezni valakit, hogy mi történt velem tulajdonképpen – ez az utolsó gondolatom mielőtt elalszom.

Arra ébredek, hogy mozog velem az ágy, tolnak a folyosón, ronda, elsárgult álmenyendezetet látok, összevissza futó rozsdás csöveket, lámpákat és wifi antennákat. Olyan az egész, mint amikor gyerekkoromban azt játszottam, hogy a leakasztott fürdőszobatüköröt az állam alá szorítva leszegett fejjel néztem lefelé a tükrön át a mennyezetre, így ami eddig fent volt, az hirtelen lent lett, mókás volt, a küszöböknel óriásit kellett lépnie az embernek, mert az ajtó feletti falszakasz a tükröben roppant magasnak, szinte átléphetetlennek tűnt,

aztán meg kellett kerülni a mennyeztre szerelt lámpákat is, a legviccesebb pedig a három emeletes növénytartó kaspó volt, ami a tükröből nézve fordítva lógott, azaz dehogyan lógott: a három vékony függesztőlánc egy ponton ért össze, ezen a csúcson állt most az egész miskulancia, páfrányostól, virágostól együtt. Ha aztán – még mindig a tükröt bámulva – felnyúltam és kicsit meglengettem a kerek, egymás után lógó kosarakat, akkor ez a csúcsára állított valami ijesztően inogni kezdett, majd lassan (a fordított világ logikája szerint legalábbis) legyőzte a gravitációt és megállt újra, a láncok találkozási pontján.

Most hatalmas kerek lámpa kúszik a képbe, egy zöld lámpatest, aminek az alsó felén rengeteg különálló reflektor van; még nem kapcsolták fel, nem fénylenek ezek az üvegszemek, opálosan bámulnak rám a mennyezetről befüggesztett óriási, ufó alakú tányérról. Előre és oldalt pillantok, a

gépek, műszerek, monitorok, csövek és szájszoros emberi arcok láthatók mindenütt. Hangokat hallok, gondolom, az eltakart arcú emberek beszélnek hozzám, az egyik közel is hajol, a szeme mosolyog, látom, hogy mozdul az arca a maszk alatt, hallok a szavakat is, de nem értem, mit mond. Nem is nagyon érdekel, más köti le a figyelmemet: a falon megpillantok egy órát, egy nagyon különös faliórát. Amíg a maszkos emberek körülöttem és rajtam matatnak, egyre csak azt a furcsa órát bámulom, aminek a másodpercmutatója nem ugrál, mint azt megszokhattuk, hanem megy, folyamatosan halad, nincs megállás, nincs erőgyűjtés a következő ugráshoz, csak a megállíthatatlan mozgás érzékelhető. Úgy tűnik, hogy ezzel sokkal tempósabbá válik az idő múlása, valahogy folyamatossá teszi, megszakítás nélkül, a mutató csak száguld körbe-körbe, pillanatnyi megtorpanás nélkül. A bal kezemre pillantok, a

mosolygós szemű doktornő most illeszti a branül csapjához a fecskendő, majd – mielőtt a tőlem jobbra eső műszerek kijelzőit nézi – pumpálni kezdi a folyadékot a tűn keresztül a véráramba. Újra a faliórát nézem, a másodpercmutató szakadatlanul mozog, hirtelen fémes ízt érzek a számban, közben arra gondolok: nincsenek csöppek, nincs pillanatnyi megtorpanás, nincs semmi, ami a folyamatot megállíthatná, az idő már visszavonhatatlanul felgyorsult, nem létezik visszaút, a mutató körbeért, és minden bizonnyal újra körbe fog érní, a folyadék pedig áramlik tovább, feltartóztatatlanul.

A kórteremben, ahol a műtét utáni heteket töltöttem, megint másféle óra függött a falon. A vasútállomások megszokott darabja volt ez, másodpercmutató nélküli időmérő szerkezet, ahol a nagymutató kerek hatvan másodpercig áll, és akkor, csakis akkor, minden percben egyszer fordít egy keveset az idő kerekén.

Huszonnégyezer hatvan perc egy nap alatt, körülbelül hatvanezer ugrás az elmúlt hat hétben. Hatvanezer időszakasz, amikor bármi megtörténhetett volna, és ami azt illeti, elég sok minden meg is történt; hatvanezer újabb időtartam, ahol minden lépés ajándék, hatvanezer kérdés, amire csak az idő adja meg a választ, valahol a gyorsan elröppenő vagy lassan letelő pillanatok valamelyikében; hatvanezer tanulási szakasz, hatvanezer türelemre szoktató perc; hatvanezer újabb kegyelmi pillanat, ami egyenként hullik bele az élet kavargó elegyébe, ott cseppekre hullik, hogy aztán újra összekeveredjék.

Taxival megyek a kórházból a repülőterre, saját felelősségre orvosi kíséret nélkül utazhatok haza. Emlékeztetőül magammal hozok jó néhány vágást, szúrásnyomot és öltést a testemen, és három faliórát a bőröndömben: egy hagyományos, ugráló másodpercmutatóval; egy olyant, amin a mutató szinte rohan körbe-körbe; és egyet, amelyik megfontoltan, percenként fordít egy keveset az idő kerekén. ■

Helyreigazítás

Májusi számunkban egyik szerzőnk neve egy elírás folytán tévesen jelent meg.

A Weinträger Évára emlékező írás szerzője helyesen:

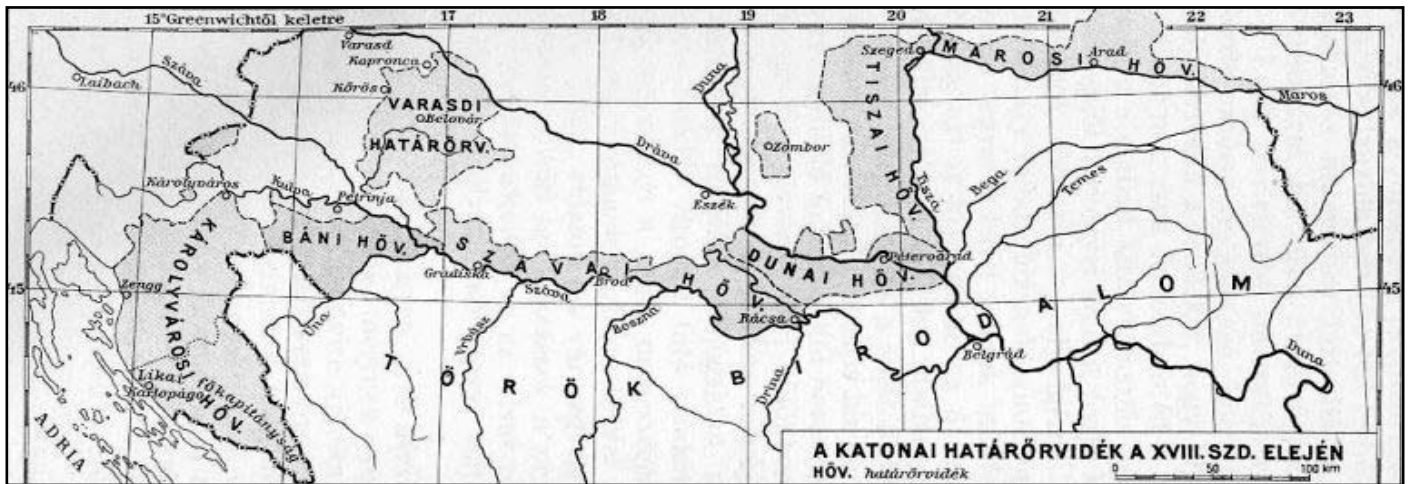
MÁRITY JÁNOSNÉ IRÉNKE.

A hibáért elnézést kérünk!

A szerkesztőség

A Milanković – Bacsák ciklus a paleoklimatológiában

A katonai határőrvidék a 19. sz. elején és végén

Hágen András

■ A magyar-szerb kapcsolat a magyar történelemben folyamatos volt, de a törökök Balkánra, valamint Magyarországra való benyomulása tovább erősítette azt. A szerbek betelepülési folyamata 1541 után egyre intenzívebb lett a Délvidéken (Horvátországgal együtt) egészen Erdélyig. A „rációk” betelepülését nagy mértékben elősegítette, hogy a hódoltság évtizedeiben betagozódtak a török hadszervezetbe. A magyarországi török végvárok katonasága túlnyomó része szerb volt.

Az 1686-ban megindult felszabadító háború első évtizedeiben jelentősen csökkent a magyarországi szerbek száma. A felszabadító csapatok a törökkel együtt a szerbeket is elkezdtek kiszorítani az országból. A kitelepülési tendencia 1690-től hirtelen megfordult (vö. Nagy Imre: A Kárpát-medence régiói: Vajdaság. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2007. 76-107.) A német-római császár és magyar király, (Habsburg) I. Lipót 1690 áprilisában kiáltványt bocsátott ki, amelyben azt ígérte a szerbeknek: ha segítenek a törökök elleni harcokban, akkor a törököktől visszafoglalt balkáni területeket egy (szerb) vajda irányítása alatt a Magyar Királysághoz csatolja. Azonban a Habsburg Birodalom támadása 1690 augusztusában összeomlott, és ennek köszönhetően október 8-án Nándorfehérvár (Beograd) ismét török kézre került, és Arsenije Čarnojević ipeki pátriárka vezetésével hatalmas szerb tömeg költözött Magyarországra.

I. Lipót 1690. augusztus 20-án ünnepélyes oklevélben befogadta Čarnojević menekültjeit, és kollektív kiváltságot adományozott nekik. A betelepült szerbek helyzetüket ideiglenesnek tekintették, hiszen úgy gondolták, hogy a Habsburg hadak rövid időn belül

kiszorítják a Balkánról a törököket. Savoyai Jenő a zentai csatában (1697. szeptember 11.) megverte ugyan a törököket, a győzelmet azonban 25 év időtartamra megkötött, a fennálló helyzetet rögzítő karlócai béke (1699. január 26.) követte.

A bécsi hadvezetés arra törekedett, hogy a betelepülő szerbeket a Duna-Tisza közén telepítse le. Így jöttek létre 1694 és 1701 között Bács, Bodrog, Csanád, Csongrád és Arad vármegyében a privilegizált szerb telepek, és született meg Magyarország déli határain a határőrvidék (1. ábra).

A birodalmi szervezett betelepítési program keretében kerültek szerb családok a Vajdaság, valamint Horvátország területére. Természetesen nem mindenki foglalkozott kardforgatással, hanem – főként a termékeny Vajdaságban és Horvátország keleti felén – számos család a mezőgazdaságból élt.

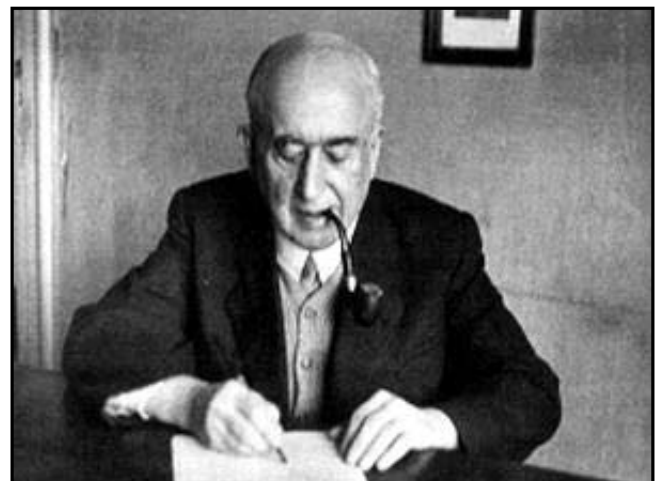
Milutin Milanković és a matematika

Milutin Milanković viszonylag jómódú szerb család gyermekeként született 1879-ben Eszék közelében, a Duna partján lévő Dálya (Dalj) községben. A viszonylagos jómód miatt egyfajta kötelezettség volt a felsőfokú végzettség megszerzése, valamint a családi vállalkozás továbbvitele. Ez okból mezőgazdaságot tanult, mégis a természettudományok vonzották. Szenvedélyének hódolva 1904-ben Bécsben mérnöki diplomát szerzett. Öt év múlva az ottani egyetem matemati-

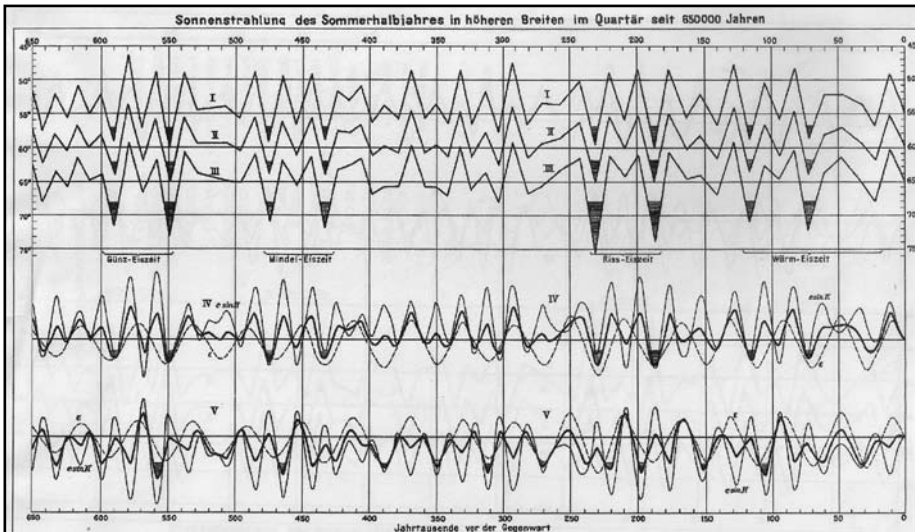
kaprofesszoraként visszatért Belgrádba. Milanković fő perspektívája elsősorban a kutatás volt, ezért folyamatosan kereste a problémákat. 1911-ben egy barátját látta vendégül, akivel borozgattak, és akkor fogalmazódott meg benne az a gondolat, hogy a klímaváltozás és a Naprendszer bolygóinak mozgása közötti kapcsolatot matematikai formába önti.

A professor tanulmányozta a korábban elvégzett kutatásokat. Folyamatosan konzultált Ludwig Pilgrim német matematikussal, akinek 1904-ben megjelent egy munkája, amely számítási paramétereket tartalmazott a Föld tengelyének ferdeségéről és tengely körüli forgásáról. Pilgrim is próbált összefüggéseket találni az orbitális pályaelemek és a jégkorszakok között.

Egyetemi munkája mellett a gyakorló építészeti tevékenységét is folytatta a Monarchia területén. Itt érte az I. világháború kitérése, amikor a Monarchia hatóságai (mint szerb állampolgárt) letartóztatták, és feleségével együtt elhurcolták. Internáltként

Milutin Milanković (1879-1958)

A nyári direkt napsugárzás változásai az utóbbi 650 000 évben. A diagram vízszintes tengelyén az évek látszódnak. A függőleges tengelyen a jégár előrenyomulása szélességi fokok szerint, az utolsó három vonalon pedig a napsugárzás ingadozásai (Köppen – Wegener 1924)

hamarosan Budapestre került. A Magyar Földrajzi Társaság egykori elnökének (1891-1893, 1900-1914) és a Magyarhoni Földtani Társulat titkárának (1898-1920), id. Lóczy Lajosnak köszönhetően folytathatta a kutatómunkát. Így felkereste a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárát és a matematikai osztály titkárát, aki segítette abban, hogy zavartalanul folytathassa 1912-ben megkezdett tudományos munkáját. A háború alatt közzétette néhány ötletét a Mars és a Vénusz éghajlatáról.

1915 végére már nagyjából elkészült egy monográfia kéziratával. Arra számított, hogy a háború hamarosan véget ér, és publikálhatja a munkáját.

A Milanković-ciklus csillagászati okai

A háború három év múlva véget ért, a szabadon bocsátását követően hazatért Szerbia fővárosába, Belgrádba. Ezt követően 1920-ban publikálta elméletét *Mathematische Theorie der durch Sonneneinstrahlung ausgelösten Wärmephänomene* (A napsugárzás okozta termikus jelenségek matematikai elmélete) címmel. Milanković anyanyelvi szinten írt németül, kézírata is német nyelvű volt, de a háború után létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban a közhangulat elutasította a német nyelv használatát, ezért a Párizsban történő publikációt várta el.

Elméletében azt feltételezi:

- a csillagászati paraméterek változásai okozzák az eljegesedést;
- a paraméterek befolyásolják a napenergia mennyiségét a Földön, különösen nyáron az északi féltekén (az 55-65° északi szélességek között);
- a változásokat ki lehetett számolni, és így ki lehetett számítani a múltra vonatkozó éghajlatot. Wladimir Köppen és Alfred

Wegener (1924) híres német meteorológusok támogatták az új elméletet, és megjegyzték, hogy az Albrecht Penck és Eduard Brückner által posztulált négy eljegesedés nem véletlenül esik egybe a számított görbével (3. ábra).

A jégkorszakok csillagászati eredetét már az 1840-es években felismerték, és olyan híres és elismert tudósok fogalmazták meg alapjait, mint Louis Agassiz gleccserkutató, vagy Joseph Adhemar francia matematikus, ugyanakkor a híres magyar államférfi, Kosuth Lajos is próbálta alkalmazni. (*Ld. erről a szerző írását lapunk 2017. július-augusztusi számában – a szerk.*) Közel egy évszázaddal később, Milutin Milanković geofizikus és építész matematikai formába öntötte ezt a hipotézist. Szerinte a csillagászati ritmus-szabályozásnak három összetevője van:

Az első a Föld forgástengelyének hajlásszöge. A forgástengely iránya jelenleg 23,5°-os szöget zár be a Föld keringési síkjára állított merőlegessel. Ez a szög 41 000 éves periódussal ingadozik 21,5° és 24,5° fok között. Minél nagyobb a hajlásszög, annál szélsőségesebbek az évszakok mindkét félgömbön: a nyarak melegebbek, a telek pedig hidegebbek.

A második összetevő a Föld pályájának alakja, amely 100 000 éves periódussal változik. Egyszer megnyúlik, és nagy excentricitású ellipszis alakját ölti, majd ismét szinte kör alakúvá válik. Ha nő az excentricitás, akkor nő a különbség a Nap és Föld legkisebb és legnagyobb távolsága között. Jelenleg a Föld akkor távolodik el legjobban a Naptól, amikor a déli félgömbön tél van, ennek következtében a déli

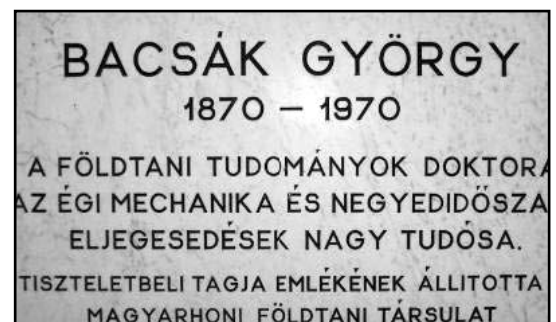
félgömbön a tél valamivel hidegebb, a nyár viszont valamivel melegebb, mint az északi félgömbön.

A harmadik összetevő a precesszió, vagyis a földtengely – a Nap és a Hold forgatónyomatékának hatására bekövetkező – elmozdulása. A forgástengely 23 000 év alatt ír le egy teljes kört a csillagokhoz képest. A precesszió határozza meg, hogy egy adott félgömbön a nyár a földpálya napközeli vagy naptávoli pontjára esik-e, vagyis hogy a Föld éghajlatának a tengely ferdesége miatti évszakosságát erősíti-e vagy gyengíti a pálya excentricitásából adódó évszakosság. Ha az évszakosság e két meghatározója (a tengelyferdeség és pályaeccentricitás) az egyik félgömbön szinkronban van egymással, akkor az ellentétes félgömbön aszinkronban kell lennie. Tehát a két pólus térségére vetítve az eljegesedési ciklusok ellentétesek.

Milanković kiszámította, hogy e három tényező együttes hatására a nyári napsugárzás mennyisége az északi sarok közelében akár 20%-kal is változik. Ez pedig elegendő ok lehet az északi félteke szárazföldjének északi részét borító jégmező előrenyomulására, amikor hűvös nyarak és enyhe telek váltogatják egymást. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy Milanković nem volt kellően jártas az elméleti csillagászatban és az égi mechanikában, ezért a számításokat munkatársa, Vojislav Mišković végezte el.

Bacsák György matematikai pontosítása

Milanković munkáiban csak a legutóbbi jégkorszak 9 eljegesedési csúcsára koncentrált, amelyek összes ideje a 600 000 évig tartó időszaknak hatodát sem tette ki, s a köztes interglaciálisokra nem fordított figyelmet. E hiányosságokat az 1870-ben Pozsonyban született Bacsák György pótolta (*Bacsák György: Az interglaciális korszakok értelmezése 1940. I., II., III. Időjárás, 8-16, 62-69, 105-108.*). Ebben a munkában csillagászati alapon vizsgálja meg az eljegesedések közötti enyhe időt (interglaciális). E számításokat bekalkulálva megismételte Milanković és Mišković számításait az elmúlt 600 000 évre vonatkozólag. A két tudós 1938 és 1955 között élénk levelezést

Emléktábla Bacsák György fonyódi háza falán

Szerbiai és montenegrói bélyeg Milutin Milanković tiszteletére (Forrás: Srbija i Crna Gora Pošta 2004)

folytatott. A Szerb Tudományos Akadémia Belgrádban Milanković hagyatékai között 29 levelet őriz Bacsák Györgytől. Bacsák családjára 16 levelet őriz Milankovićtól.

A Milanković–Bacsák-elmélet a barlangok kialakulásának kronológiai datálását is jelentősen előbbre vite. Ezért Bacsák Györgynek a Bécsben, 1961-ben megrendezett III. Nemzetközi Szeleológiai Kongresszuson e témakörben megtartott előadása nagy nemzetközi figyelmet keltett, és újabb megbecsülést szerzett nemcsak az idős tudós, de a magyar barlangtudomány számára is.

Életvitelére jellemző, hogy idejének jó részét a városoktól távol töltötte, fonyódi villájában. Mindig korán kelt, későn feküdt, és tisztában volt azzal, hogy az elmélyült szellemi tevékenységnek elengedhetetlen kiegészítője az intenzív fizikai munka és a megfelelő sport. Ezt a frissítő kurzust naponta gyakorolta is. E szellemiség napjainkban is követendő példa lehet. Bacsák Györgyre nagy tisztelettel emlékeznek a Magyarhoni Földtani Társulat és a Magyar Földrajzi Társulat is. Tíz évvel később e két szervezet emléktáblát helyezett el a tudós fonyódi házában (4. ábra). A Magyar Tudományos Akadémia Földtudományi Osztálya 1997-ben emlékülést tartott tiszteletére.

Milanković nagyszerű munkáját Bacsák kiegészítése tette teljessé. A munka nagy része Milutin Milankovićot dicséri, azonban Bacsák György nélkül az elmélet teljesen a feledésbe merült volna, tehát ezért hivatkoznak a Milanković–Bacsák ciklusként az elmélet lényegére.

A ciklus paleoklimatológiai hasznosítása

Milankovićot a halál 1958-ban érte utol Belgrádban. Végrendelete szerint koporsóját 1966-ban átszállították Dályába, ahol a családi sírban, ősei között alussza örök álmát. Összességében elmondhatjuk, hogy a vérvizataros 20. században sikerült Milutin

Milankovićnak matematikai módszerekkel kimutatnia az extrateresztikus okokat az éghajlatváltozásban.

Sajnálatosan nem mindenki fogadta el a Milanković–Bacsák-elméletet felfedezőik életében, csak 1976-tól kezdődően, amikor is az empirikus kutatásokkal (műszeres mérési sorok alapján, ill. paleoklimatológiai analógiák keresésével), valamint tengerfenéki fúrások rétegeinek oxigénizotóparány-vizsgálatával sikerült számításait igazolni (Mészáros 2011). Milanković hazájában (Szerbiában) kiemelt szerepet tölt be a tudósok között.

A Szerb Köztársaság, hogy tiszteletét kifejezze iránta, bélyeget szentelt neki (5. ábra) és a 2000 dináros pénzjegyen az ő arcképe látható.

Az Európai Geofizikai Társaság (EGU) 1993-ban létrehozta a Milutin Milanković-díjat azok számára, akik kimagasló eredményt érnek el éghajlatot befolyásoló hatások felfedezésében. A NASA „óriásai” között Milanković bekerült a Top 15-be. A csillagászok Milanković tiszteletére egy-egy krátert neveztek el a Holdon és a Marson. Az UNESCO 2009-ben, Milanković születésének 130. évfordulója alkalmából neki szentelte az évet.

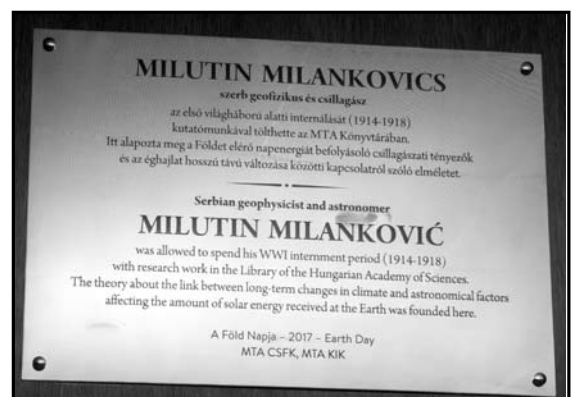
Ha a Föld jövőbeni éghajlatát akarjuk kiszámítani, akkor, ha nem is teljesen, de döntő mértékben dinamikailag értenünk kell a múlt éghajlatát (vö. Major György: *A Milanković–Bacsák elmélet és az éghajlatváltozások. Légkör. 2006/51. 20–23. <http://owwww.met.hu/legkor/legkor20060k.pdf>*). Természetesen nem a teljes földtörténeti múlt éghajlatát, hanem az utóbbi néhány százezer évre vonatkozó adatokat. Azonban minél közelebb érünk napjaink éghajlatához, annál több tényező játszott akár külön-külön is meghatározó szerepet, pl. a Milanković–Bacsák ciklus, a Nap aktivitásának ciklusai, a hegységképződés vagy kontinensvándorlás, az óceáni cirkuláció változásai, a bioszféra hatásai, a légkör összetételének különböző eredetű változásai, az emberi tevékenység fokozódó hatása. A sort még lehetne folytatni, de akkor sem érnék a végére. A tanulmány zárásaként szerepeljen Bacsák György mondata: „Az elméleti számítások tehát olyan jól vágnak a természet megfigyelés eredményeivel, hogy Milankovitch elméletében

kételkedni nem lehet.” Bacsák állítása részben igaz, hiszen a megfigyelések részben igazolják Milanković elméletét, azonban a kutatók nem ismerik az éghajlatváltozás hatásmechanizmusát. Ugyanakkor nem mehetünk el azon tény mellett, hogy Milutin Milanković 100 évvel ezelőtt kezdte el matematikai formába önteni az éghajlatváltozás csillagászati okait. E ciklus bizonyításával létrejött a közös magyar-szerb kutatás, a Milanković–Bacsák-ciklus.

Emléktábla-avatás Milutin Milanković tiszteletére a Magyar Tudományos Akadémián

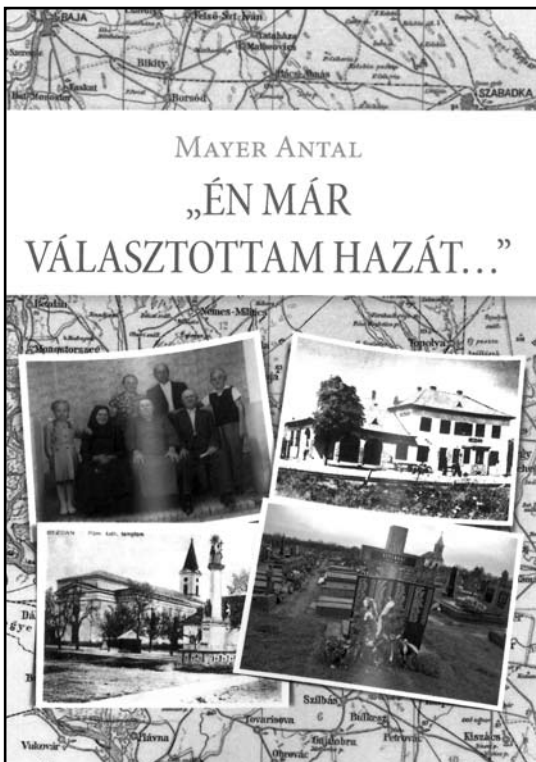
2017. április 20-án felavatták Milutin Milanković emléktábláját a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában, ahol négy éven keresztül, 1914 és 1918 között alkotott és fejlesztette ki elméletét az éghajlatváltozás csillagászati alapjairól. Az emléktábla-avatás alkalmából 7 tudományos előadás is elhangzott, amelyekben felidéztek a tudós életét és munkásságát. E sorok írója Bacsák Györggyel történő levelezéséről szóló referátummal szerepelt az előadók között.

Az MTA Könyvtárának akkori igazgatója, dr. Szily Kálmán matematikus meleg fogadtatásban részesítette a szerb tudóst, aki az akadémián olyan matematikai modellen dolgozott, amely a változó tengelyferdeségű és változó elliptikus pályájú bolygók éghajlatát írta le. Időnként berendelték a rendőrségre, hogy megbizonyosodjanak róla: nem szökött meg. Szász Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia természettudományokért felelős alelnöke így összegezte Milanković Budapesten töltött éveit: „Hagyták gondolkodni, hagyták dolgozni. Egy kutató pedig mi többet kívánhatna?” (*Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni a Szerb Postának, amiért engedélyezte a Milutin Milankovićot ábrázoló bélyegkép használatát, valamint Džuverović Natáliának, a Szerb Posta levelének tökéletes fordításáért – H. A.*) ■

A Milanković-emléktábla a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában.

Mayer Antal: „Én már választottam hazát...” c. könyvéről

Merk Zsuzsa

■ Mayer Antal könyvének már a címe is érdekes és figyelemfelkeltő, hiszen egy idézőjelek közé zárt kijelentés, melynek végén három pontot, vagyis a befejezetlenség, bizonytalanság, de egyben a továbbgondolás, elgondolkodtatás központosági jelét használja. A szerző előszavában megtaláljuk a magyarázatot: *ópapát* (nagyapját), Mayer Józsefet idézi, aki 1946-47-ben, a németek kitelepítésekor nem akarta elhagyni hazáját, Magyarországot. Ennek a mondatnak a rendkívül összetett magyarázatát és jelentését adja maga a könyv, a visszaemlékezés, amelyet szerzője már érett fejjel, nyugdíjba vonulása után, a mindennapok hivatali szorításából kikerülve, nagyon rövid idő alatt írt meg.

A memoárok jellemző jegyeit bemutatva a tudományos kutató azt mondja, hogy megírásakor „a múlttól utólag, tudatosan alkot képet az elbeszélő, amikor emlékeit már az eltelt idő, a jelen elvárásai és más tényezők is befolyásolják” (*Pihurik Judit*). Mindez igaz a visszaemlékezésekre általában, de Mayer Antal kötetében a múlt emlékeinek leírásakor nem ez a tudatosság és más tényezők a meghatározók. Sokkal inkább a József Attila megfogalmazta attitűd:

„Te kemény lélek, te lágý képzelet!
A valóság nehéz nyomait követve
önnönmagadra, eredetedre
tekints alá itt!”

Mayer Antal sváb családban született 1938-ban a Jugoszláviához tartozó Bezdánban, ahonnan a második világháborút követően, 1946-ban menekültek előbb Bajára, majd Bátmonostoron éltek. Baján elvégezte a tanítóképzőt, és Somberekre, egy svábok, felvidéki magyarok, bukovinai székelyek lakta Baranya megyei településre helyezték. A következő állomás Dávod volt, majd a pécsi tanárképző főiskola elvégzése és házasságkötése után magyar-történelem szakos tanár lett Csátalján, emellett Észak-Bácska szakfelügyelőjévé nevezték ki. Milyen ember is volt Mayer Antal? Akik találkoztak vele, ismerték, rendkívül jó pedagógusnak, emberséges, jóindulatú, a fiatalokat segítő, megértő, türelmes szakfelügyelőnek tartották. Személyiségének alakulását, formálódását is nyomon követhetjük a könyv lapjain.

A kötetet a szerző fia, Mayer János szerkesztette, s az alcímben pontosította a könyv tartalmát: *Egy bácskai családtörténet és más, összegyűjtött írások*. „A kötetbe a visszaemlékezéseken kívül felvettük még néhány korábbi, nagyrészt folyóiratokban megjelent írását is, amelyek főként hely- és kultúrtörténeti érdeklődését mutatják. Ezek az írások néhol kiegészítik a visszaemlékezéseket, másrészt talán édesapám egyéniségéről is sokat elárulnak.”

A visszaemlékezés mindössze tíz esztendőt, az 1938–1948 közötti időt, a szerző gyerekkorát idézi meg, amely magába foglalja a második világháború megpróbáltatásokkal teli időszakát, az ideológiák zűrzavarában Bezdán társadalmában kialakuló „hidegháborús” helyzetet, a családon belüli megosztottságot, a háborút követő szerb megtorlásokat, a kényszerű menekülést, az otthonkeresést is. Apró emlékképekre fűzi fel a család és Felső-Bácska történetét, ahogy visszaemlékezései elé írt bevezetőjében mondja: „Az emlékek természetes mozaikszerűek, mert a gyermekkori emlékképek természetesen vagy nagyon élesek (fényképszerűek), minden részletre kiterjedők, vagy vésszesen homályosak. Nos, az utóbbiakat a családi kollektív emlékezet felhasználásával igyekszem pótolni.”

Történelemszakos tanárként emlékképeit természetesen el tudta helyezni a „nagy történelem” folyamatába. Megtalálta az

okokat is arra, hogy mi miért történt vele és családjával. De „nem helytörténeti monográfát, hanem szubjektív visszaemlékezést kívánt írni”. Szülőfaluja bemutatásakor még pontos népszámlálási adatokat is közöl a nemzetiségi összetételre s annak változására vonatkozóan, a továbbiakban, élete későbbi állomáshelyei kapcsán már nem teszi ezt, az emlékezés válik fontossá, s nem a történeti adatok pontossága.

Mayer Antal visszaemlékezését két nagy fejezetre osztotta: 1. *Bezdán*; 2. *Újrakezdes a semmiből* (Baja, Bátmonostor), melyeket belső, beszédes fejezetcímekkel tagolt.

Az idilli gyermekkor a bezdáni „nádudvari” utcai ház jelentette, ahol három, később (1941) a *grószmutterrel* (a családban a dédmamát nevezték így) együtt négy generáció élt együtt, s mindenkinek megvolt a maga feladata. Két nagybátyja közül az egyik, *Ferenc* még velük élt, *Szepe* batya már külön családban.

A családtagok bemutatásakor Mayer Antal sok-sok apró történetet mond el, Krúdyhoz hasonlóan egy-egy apró villanást a fényképszerűen felidézett múltból. Mesél *ómami* süteményéről, a grószmutter emlékeiről, cipész nagyapja első háborús elbeszéléseiről, mindezt kedvesen, bájos derűvel, szeretettel. Hasonlóan szól a falu többi lakójáról, megidézésük anekdoták sorát indítja el. Gyermekként ezek az emberi kapcsolatok a meghatározók, és sokáig nem is érezhet mást, mígnem őt is eléri azok a történések, melyek a felnőttek világát már korábban meghatározták.

A többségében magyarok, mellettük németek (svábok) lakta felső-bácskai település, Bezdán lakói békében éltek egymással és egymás mellett a Trianont követő évtizedekben is, amikor mindkét népcsoport tagjai a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – később Jugoszlávia – kisebbségi létbe kényszerült állampolgárai lettek. Változásokat az 1930-as évek hoztak, melyek elsősorban a sváb lakosságot osztották meg. A *Kulturbund* (Deutsch-Schwäbische Kulturbund Volksverein), később *Volksbund* kezdetben csak a sváb kulturális hagyományok megőrzését és ápolását tartotta szem előtt, később egyre inkább a nemzetiszocialista eszmék propagálását tűzte ki célul. A falu német lakossága lelkes hívővé vagy elutasítónak vált, és családokat is képes volt ketté szakítani. A Mayer családot is megosztotta ez a birodalmi offenzíva. Mivel a nagyapa, Mayer József nem csatlakozott a Volksbundhoz, a házukra a *Volksverräter*

(néparuló) szót festik, a családot a *Feigling* (gyáva) szóval illetik, Mayer Antalt, az óvodába menő kisfiút megverik, *kisfeiglingnek* csúfolják.

A nagyapa 1941-ben üdvözlí a Délvidékre bevonuló magyar katonákat, két fia (Ferenc és József) 1944-ben, Magyarország német megszállását követően önként jelentkeztek a német hadseregbe. *Ópapa* ezt nem tudta megbocsájtani, s el sem köszönt a német katonaként frontra induló fiaitól. A harmadik fia, János (Mayer Antal édesapja) nem állt be német katonának, ezért is sorozatos atrocitások érik a helyi svábság részéről. Egy verekedésig fajuló incidensben a nagyapa így kiált a fiára támadóknak: „*Az anyátok büdös sváb istenét, csak egy is jön ide, rögtön agyonvágom.*” Mayer Antal apjának – elkerülendő a hasonló veszélyes helyzeteket – nincs más választása, mint 1944-ben beállni a magyar hadseregbe, azonban hamarosan orosz fogságba esik, s csak 1948 júniusában találkozhat újra családjával.

A nagyapa alakja meghatározó Mayer Antal életében. A Monarchia katonája az első világháborúban, bajtársai a birodalom különböző nemzetiségű polgárai. Világlátott ember, szemben családjával s Bezdán lakóival, akik falujuk határát is alig hagyták el. Súlyosan megsebesült, így 1941-ben megillette volna a vitézi cím és a vele járó földbirtok, de magyarosítania kellett volna a nevét, amire nem volt hajlandó. Példakép a haza iránti hűségére, de egyben a származást büszkén vállalására is. Ő lesz az apa Mayer Antal életében a menekülések, az új otthon keresésének időszakában.

A délvidéki magyarok és németek történetének tragikus esztendeje volt 1944 vége. Több történeti tanulmány, szépirodalmi mű is megjelent erről az időszakról, köztük Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című dokumentumregénye. Talán nem a vérbosszú kifejezés határozza meg legpontosabban az eseményeket. Nem az újvidéki *Hideg napok* bosszújáról volt szó, hanem etnikai tisztogatásról, pontosabban a kollektív bűnösnek kikiáltott magyar és német lakosság kiirtásáról. Mayer Antal gyerekként tanúja volt ennek a népiirtásnak, pontosabban a tömegsírokba lökött, megölt magyarok és németek újratemetésének. A viaszosan fénylő halottak látványa és szaga számára mindörökké meghatározta a későbbi, novemberi halottak napjának hangulatát.

Bezdánban mindenki tudta a Mayer családnak a náci ideológiához való viszonyát, korábbi kiközösítésüket, ám sem svábként, sem magyarként nem élhettek biztonság-

ban a faluban. Az 1946-os év januárjában azt a figyelmeztetést kapta a család, hogy a hírhedett gákovai lágerbe viszik őket is, ahol nagyon sokan haltak meg betegségekben, vagy az éhhalál végzett velük, és ahová már több ezer délvidéki svábot zártak. Egyetlen kiút maradt számukra: menekülés Magyarországra.

A rettentő hidegben, nagy hóban, éjszaka, lovas szánon próbáltak átjutni a nem látható határon. A megpróbáltatásokat igen szemléletesen, apró hanghatásokkal írja le Mayer Antal: a határig nem csilingelt a szán csengője, mint az megszokott volt, s a megérkezést, a szabadságot az újra megszólaló csengő jelentette.

A Bezdánból való menekülés az életüket megmentette, de számtalan megpróbáltatás várt a mindenüket hátrahagyott, egy batyúval megérkezett családra. *Ópapa* testvére Baján élt, elég jómódú is volt, kényszerűségből befogadta őket, de a mindennapok bővelkedtek kisebb-nagyobb megaláztatásokban. Míg csak kevés megértést érezhettek a közvetlen rokonnál, annál meghatóbb a Bátmonostor idegen lakóinál tapasztalt szolidaritás.

Mayer Antal ebben a magyarok lakta faluban folytatja tanulmányait, tanárai, a település lakói megértő figyelemmel segítik. Bár sokszor költöznek egyik albérletből a másikba, a gyerek felfedez magának egy új világot, új szereplőkkel, pajtásokkal. Új játékokat tanul. Néprajzi szempontból is figyelemre méltók, érdekesek az étkezésről, viseletről, szokásokról szóló leírásai, történetei.

Az édesapa hadifogságból való szabadulása és megérkezése, az általa megélt és elmesélt élmények zárják a visszaemlékezést 1948-ban.

Ezt követően sorsuk összekapcsolódik azzal a közösséggel, amelyben éltek. Visszaemlékezéseihez írt epilógusában a következőképp szól: „*a változások az új házában ugyanúgy érintettek bennünket, mint azokat, akikkel Bátmonostoron egy faluközösségben éltünk, akik erre az időre befogadtak már minket, talán azért is, mert ők is úgy érezték, most már hozzájuk akarunk tartozni, ha ezer szállal kötődünk továbbra is múltunkhoz. Ópapának a címben idézett mondásával magam is a mai napig azonosulok, mert a családom minden tagjával egyetemben megtaláltam a hazámat.*”

Mayer Antal könyvének második fejezetét fia által válogatott, nagyrészt megjelent írásai adják, melyeket két alcím köré rendez: 1. *Somberek*; 2. *Csátalja és Bácska (Régen történt – majdnem elfelejtett érdekességek a Bácskából).*

Somberek, ez a Baranya megyei település Mayer Antal pedagógusi pályájának első állomása, ahova a bajai tanítóképzőben végzett tanulmányait követően, 18 évesen helyezette a tanügyi hatóság. Ebben a soknemzetiségű faluban a kitelepítés után megmaradt németek, valamint a második világháború utáni nagy népvándorlást követően ide telepített felvidéki magyarok és a Délvidékről menekült bukovinai székelyek éltek. A fiatal tanító a felfedezők kíváncsiságával, de személyes sorsából fakadóan megértéssel, nagy empátiával közelít feléjük, s rövidesen elnyeri bizalmukat, megbecsülésüket. Színesen mutatja be a falut, sok apró anekdotából ismerhetjük meg a lakókat, s ahogy Bezdán és Bátmonostor esetében is megfigyelhettük, néprajzi szempontból is érdekesek elbeszélései. *Somberek* lakosságának összetétele nagyon hasonlít Csátaljáéhoz, ahol házasságkötése után letelepedett, élt és tanított haláláig.

A *Csátalja és Bácska* fejezetben olvashatunk svábbárlól, humoros történetet a névmagyarosításról, borhamisításról és a híres csátaljai kadarkáról, az iskola történetéről, valamint kicsit szomorú, érzékeny visszatekintést és összegző írást búcsújáról az iskolától, tanítványoktól és a kollégáktól.

A világosan szerkesztett kötetet Mayer János jegyzetekkel is ellátta, melyek segítik az olvasót a történelmi események megértésében, lefordítja a német kifejezéseket, eligazít a családtörténetben. A szerkesztői előszóban megismertet a könyv keletkezéstörténetével, a kiadás nehézségeivel. Az egyes fejezetek közötti összekötő szöveggel koherens egésszé szerkeszti a kötetet.

A könyv végén egy fotóválogatást találunk. Családi képeket láthatunk, így a visszaemlékezések szereplői arcot is kapnak, de megnézhetjük, milyen volt Bezdán, s milyen a szülőház ma. A családi képek különösen szépek és értékesek, kár, hogy nem láthatjuk nagyobbban és jobb minőségben. (Igaz, ez elsősorban anyagiak függvénye.)

Mayer Antal könyve olyan történeteket mesél el, mely egyedi, de mégis ismerősnek tűnik. A külön-külön megélt élmények a visszaemlékezéseket olvasva a szerzővel közösen felidézhetőek, s önmagára ismerhet az olvasó. Az is, aki koránál fogva átélte, családjában halhatta, de – Mayer Antal lebilincselő stílusának is köszönhetően – a fiatalabb generáció tagjaiban felkeltheti az érdeklődést saját családja története iránt.

(Mayer Antal: „*En már választottam hazát ...*” Válogatta, sajtó alá rendezte, az összekötő részeket és az előszót írta Mayer János. Ad Librum Kiadó/ Személyes Történelem, Budapest, 2018.) ■

Műtfeldolgozás regény formában

Mayer János

■ A német szépirodalomban a második világháború után egy sajátos irány volt az ún. *Vergangenheitsbewältigung* ('a múlt feldolgozása, meghaladása, legyőzése') témakörében született művek sora, amelyek hősei általában a második világháború alatt átélt traumák, elkövetett bűnök, elfeledni kívánt események súlya alatt szenvednek. (Mások mellett *Günter Grass*, *Heinrich Böll* vagy *Martin Walser* voltak az irányzat legnevesebb képviselői.) Ilyen súlyos traumái azonban nemcsak a németeknek vannak, és a második világháborúnak is számos olyan szörnyűsége volt, amelyeknek generációkon átívelő hatással bírt, ám sokáig a nyilvánosság előtt nem lehetett róluk beszélni, így még nehezebb volt feldolgozni azokat.

A jugoszlávai magyarságot és németiséget 1944-45 folyamán ért megtorlások – amelyeket nyugodtan nevezhetünk tudatos, szervezett népirtásnak – még ma sem tartoznak történelmünk legismertebb eseményei közé. A legtöbb középiskolás tankönyvben legfeljebb egy-egy zárójelbe tett mondat utal rájuk, pedig a Tito-partizánok akciójának több tízezer halálos áldozata volt, az elmenekült százezrekről nem is beszélve. (1948 után Jugoszláviából a közel félmillió német kisebbség gyakorlatilag teljesen eltűnt, de a magyarság száma is jelentősen csökkent.) Szerencsére ma már sokkal többet lehet tudni ezekről a tragédiákról, amelyekről több történeti és visszaemlékező munka készült. Az eseményekről (és különösen azok méreteiről) sokáig mit sem sejtő magyarországi közvélemény felvilágosításában kiemelkedő szerepe van a *Keskenyúton Alapítványnak*, amely könyvkiadással, kiállítások és konferenciák szervezésével, az erre vonatkozó kutatások támogatásával igyekszik segíteni a délvidéki tragédia tudományos feldolgozását, de az áldozatok jogi rehabilitációját is. Az alapítvány szervezte a május-június folyamán Baján is látható *A délvidéki magyar Golgota 1944-45* c. vándorkiállítását, amelynek keretei közt néhány kiadványukat is meg lehetett vásárolni.

A bezdáni születésű újságíró, *Friedrich Anna* könyve is az alapítvány révén jelenhetett meg, és maga is hozzájárul mind az események megismeréséhez, mind a délvidéki kisebbségi lelki világ megértéséhez. A regény – egészében nézve fiktv – történetébe a szerző több valós történet elemeit szötte egybe: egyrészt egy a járeki „haláltábor” túlélő újvidéki német asszonyét, másrészt saját (magyar és német nemzetiségű) szüle-

jét, harmadrészt pedig a második világháború után a jugoszlávai Bánátból elmenekült, majd Németországban integrálódni próbáló német és magyar embereket. Ezen, az élménygeneráció által nagyrészt személyesen elbeszél emlékek „összedolgozásából” teremtette meg főszereplője, a délvidéki német-magyar házasságból származó *Emling Róza* alakját, akinek élettörténete a könyv magját alkotja. Róza egy meg nem nevezett vegyes lakosságú településen (amely erősen emlékeztet Bezdánra) él szüleivel, 1944 őszén azonban egy véletlen folytán épp Újvidéken éri, ám ez sem menti meg a tragédiától: miután nem sikerül elmenekülniük, rokonnal a járeki, németek számára létrehozott koncentrációs táborba kerülnek, amelyek a „bűnös” németek lassú megsemmisítése volt a feladata. Itt aztán minden megtörténik, ami egy fiatal lány életét örökre megnyomoríthatja: szemtanúja és átélője lesz emberek megkínzásának, éhhalálnak, végső elgyengülésnek, az emberi érzések lassú kihalásának, ő maga pedig többször is nemi erőszak áldozata lesz. A háború után teljes árvaságra jut: apja még a harctéren esett el, anyja a láger szenvedéseibe pusztul bele, német nagyszülei egy másik (a gákovai) haláltábor áldozatai lesznek. Nem csoda, ha a szörnyűségeket túlélő fiatal lány végül a Németországba település mellett dönt.

A regény azonban – bár cselekményének fontos részét adják a lágerélmények – első sorban mégsem a szenvedések rögzítésének, hanem azok feldolgozásának története. A történet legnagyobb része, amelyet a szerző (egy-egy első személyű formát választva) kezdetben párhuzamosan mesél a jugoszlávai élményekkel, már Nyugat-Németországban játszódik, és főleg a sokkoló élmények emlékét magában hordozó, idegen környezetbe került lány beilleszkedéséről szól. Kiderül, hogy későbbi emberi kapcsolataira, szerelmeire, családi viszonyaira is rátelepszik a ki nem beszélt, egészében nem is ismert múlt és az igazság keresése. Jól szemlélteti a hazáját elhagyó ember gyökertelenné válását: a régi otthon közössége megszűnt, a család életben maradt része szétszakadt, az új környezethez viszont még nem alakultak ki azok a kapcsok, amelyek alapján otthonának érezné. A regényíró az értékelést az élete vége felé, a nyolcvanadik évén is túl járó, megözvegyült Róza szájába adja, aki kíméletlen őszinteséggel beszél saját hibáiról, eltévelyedéseiről is. Ugyanakkor sok évtized után sincs válasz a regény címében is feltett kérdésre: miért kellett

mindennek így történnie? Az egész történetet végigkíséri a kiszolgáltatottság érzése: hőse szinte állandóan tehetetlenül sodródik az eseményekkel, sorsa többnyire mások kezében van. Amit elmondani próbál, szinte elmondhatatlan, mert az átélt eseményeket le lehet ugyan írni, de a hozzájuk kapcsolódó érzésvilágot majdnem lehetetlen érzékelteni. És itt jutunk el a könyv értékelésének problémájához. Nem vitás ugyanis, hogy egy nagyon sötét korszak összeségében véve *hiteles dokumentációja* született meg. Ugyanakkor a hitelességre való törekvés egy kicsit a művészi élmény rovására ment. A történet szerelmi szálain kívül szinte teljesen hiányzik a műből a fikciós elem, ami miatt a főszereplőn kívül szinte minden figura kicsit színtelen, arctalan marad. Ugyanezen okok miatt hiányoznak az igazán váratlan, izgalmas fordulatok a cselekményből; véleményem szerint a szerző ennél szabadabban is kezelhette volna az értékes alapanyagot. Az egyes szám első személyű elbeszélés ellenére érezhető, hogy az író másoktól hallott élményanyagot dolgoz fel, amelyből az a személyes hitel hiányzik, amely például színek, szagok, hangok, látszólag jelentéktelen részletek leírásában jelenhetne meg. (Ezt hallott, nyilván rövidítve elmesélt történet nem tudja visszaadni.) Hiányzik a műből az a mélység, amely például – a témájában közel álló – *Gion Nándor Ez a nap a miénk* c. regényét jellemzi, amely nemcsak kimond, hanem mond is valamit, és évek után is emlékezetes olvasmányélményt ad az olvasónak.

Vagyis ez a könyv első sorban azoknak ajánlható, akik általuk nem (eléggé) ismert eseményekről szóló *dokumentarista prózát* akarnak olvasni, annak ugyanis kiváló. Maradandó szépirodalmi élmény akkor válhatna belőle, ha – *József Attila* intését figyelembe véve – nemcsak a „valódit”, hanem az „igazat” is meg tudná ragadni. Ez azonban olyan szépírói feladat, amelyhez nemcsak szorgos gyűjtőmunkára és empátiára, hanem egészen kiemelkedő tehetségre is szükség van. Ezzel együtt nagyon fontos, hogy a könyv megszületett; ha kiemelkedő irodalmi díjakat – valószínűleg – nem is fog kapni, a közös bácskai történelem olyan részletére irányítja a figyelmet, amelyet semmiképp sem szabad elfelejteni – főleg, hogy feldolgozása sem történelmi, sem szépirodalmi értelemben még nem fejeződött be. (*Friedrich Anna: Miért? Warum? Egy jugoszláviai lágert túlélő magyar-német asszony története. Keskenyúton Alapítvány, Budapest, 2016.*) ■

Nyári napokon

Szünder Dezső

■ A tavaszi időszak friss zöldségei és gyümölcsjei után szinte fel sem ocsúdtunk, és már itt is van a nyakunkon a nyár. Annak minden szépségével, ha lehet még több, még változatosabb piaci kínálatával. A szerencsés gazdák eddig megúszták különösebb jégverés nélkül, innen is hasonló jókat kívánok nekik. Kicsit talán idén felgyorsult minden ezen a téren, hiszen szinte minden termény jó 2-3 héttel „előrébb jár” fejlettségben, érettségben, mint az lenni szokott. Az elmúlt évek után talán ez aprócska problémának tűnik, hiszen évek óta okoz komoly gondot minden területen a jég, az idén legalább ez elmaradt. A piac sorait járva már szinte minden standon találkozhatunk friss répával, zöldségekkel, a gyümölcsök közül pedig már szezonja van a málnának, ribizlinek, egresnek, egyre több helyen lehet kapni sárgabarackot. Ami számomra a legmegdöbbentőbb volt legutóbbi látogatásom alkalmával, hogy már finom, mézédés sárga és görögdiányt is lehet vásárolni. Ha mindez ebben a tempóban folytatódik, akkor augusztusban már a szőlőnek is szezonja lesz.

No, de ne szaladjunk ennyire előre... Ilyenkor a nagy melegben talán az ételt nem kívánjuk annyira, sokszor egy pohár hideg ital jobban esik. A Honpolgár nyári szünetére, az előttünk álló két hónapra igyekeztem olyan ételekkel, receptekkel készülni a kedves olvasónak, mely rövid idő alatt, kis energiabefektetéssel is vállalható és fogyasztható végeredményt hoz. Ezen ételek egy része akár a nyaralás alkalmával is elkészíthető, hiszen nem igényel komolyabb konyhatechnológia eszközöket.

Kezdjük talán a reggelivel: a nap az egyik, ha nem a legfontosabb étkezése, reggelizünk mint egy király, és hasonló mondatokat szoktunk használni ezen étkezésünk kapcsán. Sokan szeretnek megfeledkezni róla, aminek 10 óra tájékán már kínzó éhség a következ-

ménye, arról nem is beszélve, hogy a reggel, étkezés előtt elfogyasztott koffeinnek milyen káros hatásai vannak a gyomrunkra nézve.

Bár kissé elcsépeltnek tűnhet az „együnk reggelire kis sajtot” mondat, de véleményem szerint ha megfelelő forrásból származó, jó minőségű sajtot sikerül vásárolnunk, abban nem nagyon csalódhatunk. Személyes kedvencem a lágy kecskesajt, mely egyre több helyen, egyre több variációban megtalálható. Zsír- és kalóriatartalma lényegesen alacsonyabb a zsíros, érlelt sajtokénál, így aztán fogyókúrázóknak is megfelelő választás lehet némi paradicsommal és paprikával körítve. A következő „slágerreggeli” a joghurt. Készítsük müzslivel, friss gyümölcsökkel, cseppnyi mézrel, esetleg csokidarabokkal, máris letudtuk a reggelinket, és egészségünk érdekében is sokat tettünk. A házi joghurt és a friss gyümölcsök keverékéből készített étel olcsóbb, egészségesebb, mint bármely más, hipermarketben megvásárolható hasonló termék. Aki pedig valami pikánsra, laktatóra vágyik már a kora reggeli kávéja mellé, az készítsen otthon sajtkrémet. A mascarponeba keverjük kis sót, borsot, esetleg zöldfűszert, reszeljük bele 1-2 gerezd fokhagymát, keverjük össze és már kész is van a mindennél ízletesebb sajtkrémmünk. Díszítsük paradicsomkarikákkal vagy apróra vágott ecetes chilipaprikával.

Ebédre, különösen nyaralásaink alkalmával sokan fogyasztunk olaszos ételeket. Talán kevesen gondolják, de ezek elkészítése házilag sem akkora munka, hogy akár egy nyaralás alkalmával ne lehessen elkészíteni. Jöjjön is mindjárt két példa milderre.

Kezdjük talán a legdivatosabb étellel, a pizzaival! Vegyünk fél kg lisztet, fél élesztőt, egy-két teáskanál sót, mokkáskanál cukrot, ½ dl jó minőségű olívaolajat, 50 g parmezánt, szárított kakukkfűvet, és langyos vízzel dagasszunk belőle lágy tésztát. Hagyjuk magára egy órára, közben készítjük el kedvenc feltétünket (sonka, hagyma, főtt tojás, olajbogyó, hal stb.) valamint a szószot. Ez utóbbihoz fél liter passatát /áttört paradicsom/, vagy 6-7 dl házi, nem cukros paradicsomle-

vet forraljunk be szósz állagúra, ízesítsük ízlés szerint sóval, borssal, zöldfűszerrel, kevés balzsamecettel. Ha elértük a kívánt állagot, húzzuk le a tűzről, keverjük el benne egy marék friss bazsalikomlevelet nem túl apróra aprítva, és hagyjuk hűlni. A tésztát nyújtjuk nagy gáztepsi nagyságúra, kenjük meg a szósszal, dobáljuk rá a feltéteket, sajtot és 180 °C-on süssük 30-40 perccel.

A másik nagy nyári klasszikus a spagetti. Vegyünk 250 g tésztát, főzzük fogkeményre, ahogy az olasz mondja, „all dente”-re, vagyis még kissé kemény belsejűre. Tapasztalatom szerint ez a hazai tésztákon tapasztalható főzési idő előtt 1-2 perccel van. Szűrjük le, a főzővízből 1-2 merőkanálnyit tegyünk félre. Tegyük egy serpenyőbe a tésztát kevés főzővízzel, hozzáadjuk a finomra reszelt sajtot (a legmegfelelőbb erre a célra a pecorino), és addig keverjük vagy autentikusan rázogatjuk és adagoljuk a főzővizet, amíg krémes állagú ételt nem kapunk. Azonnal tálaljuk frissen, jó sok őrölt feketeborssal.

Mi legyen vacsorára? Mindenképpen olyan, ami a gyomrot nem terheli, mégis ízletes, laktató, no és persze gyorsan elkészül. Ilyen például a töltött cukkini. Válasszunk 2 főre 3 nagyobb darabot, vágjuk félbe, kaparjuk ki a belsejüket. Ez a rész esetleg egy zöldsalátához a későbbiekben felhasználható, semmiképpen ne dobjuk ki! Keverjük össze ricottát vagy alaposan áttört túrot kevés sonkával vagy apróra vágott kolbásszal, ízesítsük kevés csípős, őrölt pirospaprikával, és töltsük be a cukkinikbe. Aki húsmentesen szeretné, vágjon össze apró kockára fetasajtot, keverje össze karikára vágott olívbogyóval, és készen is van. A töltött cukkiniket borítsuk be karikára vágott paradicsom szeletekkel, szórjuk meg bőségesen sajttal, és 180 °C-on süssük aranybarnára őket.

Minden kedves olvasónak jó pihenést, kellemes, élményekkel teli nyári napokat, nyaralást kívánok. Ne felejtsek: jót enni jó! ■

